תוספות יום טוב על מסכת פאה

תוספות יום טוב

geulaquiz.com

הקדמה

א אלו דברים שאין להם שיעור הפאה וכו׳. לשון הרמב״ם ויש עוד דברים אחרים שאין להם שיעור כגון עפר סוטה ורוק יבמה ואפר פרה ודם צפור המצורע ואולם לא ספרם כי אע״פ שערכם נכבד אין בהם תוספת שכר ואלה שספר בכאן כפי שיוסיף בהן יהיה תוספת שכרו ע״כ. ומהירושלמי העתיק וכן הביאו הר״ש. והביא עוד מהירושלמי למה לא תנינן תרומה עמהון א״ר אמי מפני המחלוקת כלומר שיש תרומות חלוקות זו מזו כגון תרומות מעשר שיש לה שיעור אע״ג דהוי מצי למיתני ותרומה גדולה בפירוש כיון דלא מתני ליה ותרומה סתם לא תני ליה ועוד הוה מצי לשנוי כדמשני אאינך שאין בתוספתן מצוה. ותרומה גדולה אדרבה כשמוסיף הוא עבירה שמערב טבל בתרומה ונותן לכהן בתורת תרומה ואוכל. ועוד י״ל שהיא חלוקה מן השאר כדמפרש אחר כך דבפאה בקש לעשות כל שדהו פאה עושה בקש לעשות כל כריו תרומה אינו עושה עכ״ל. ועיין מ״ש בפ״ג משנה ו׳ [*דאף בפאה צריך שיקצור קצת ואפילו הכי לא דמי לתרומה דבפאה מה שמתחיל לקצור ואחר כך עושה פאה אינו שיור מן השדה שלא לעשות פאה אלא שעדיין לא נתחייב אבל תרומה משנתמרח חייב ואפי׳ הכי אינו יכול לעשות כל גרנו תרומה תוספות פ׳ קמא דנדרים] והתוס׳ במסכת חגיגה פרק קמא דף ו׳ פירשו מפני המחלוקת. עין יפה. עין רעה. ובינונית. ומ״ש הר״ב שההוספה היא טבל. ר״ל מפני מעשר ותרומת מעשר שיש בה וכדתנן בפרק ד׳ דתרומות משנה ג׳. ובטבל אפילו כהנים אסירי כדכתיב בסדר קרח בפרשת מתנות הלוים כן תרימו גם אתם ודריש בספרי אתם לוים גם לרבות כהנים ופסקה הרמב״ם בריש הלכות מעשר. ומיהו קשיא דע״כ לא הויא ההוספה טבל אלא כשהוסיף אחר שכבר הפריש התרומה כשיעורה אבל בתחלה כל ששיריה ניכרין רשאי לתרום כמו שירצה כדפסקינן בפ״ד דתרומות משנה ה׳. ועיין לקמן ובפירקין משנה ג׳. דפאה נמי דכותה. וצריך עיון. ובפרש״י דחולין דף קל״ז כתיב דלהכי לא חשיב תרומה משום דשיעורה רמיזא בפסוקים כמו שאכתוב בס״ד בפ״ד דתרומה:

הפאה. ועושה מצוה בהוספתו וכדלעיל ומיהו היכא דנתן פאה כדינו בסוף שדה חייב במעשרות מה שהוסיף. הכי מסיק הר״ש במשנה ג׳ ופליגי בירושלמי חד אמר אם נתן כשיעור וחד אמר אפילו פחות מכשיעור דהא נפטר מדין פאה:

והבכורים. כתב הר״ב ולא נתנה התורה בהן שיעור. ובמשנה ג׳ פרק ב׳ דבכורים מפרש הר״ב דאף מדרבנן אין לה שיעור ושם אפרש בס״ד:

וגמילות חסדים. כתב הר״ב וכן כתב הרמב״ם דבממונו יש לו שיעור כדאמרינן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. ותקנת אושא היא בפ׳ נערה במס׳ כתובות (דף נ.) והשתא מדאורייתא אין שיעור לגמילות חסדים בממונו וז״ש הר״ש וז״ל ויתכן לומר שלא בא לומר בירושלמי דלא מתוקם גמילות חסדים דמתני׳ בממונו למאי דמפרשינן דמתניתין איירי מדאורייתא [פי׳ כיון דלמטה יש לו שיעור מדאורייתא כן הוא בהר״ש וע״ש] :

שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה וכו׳. כתב הרמב״ם כי המצות כולם נחלקים בתחלה על שני חלקים. האחד במה שיש בינו ובין הקב״ה כגון ציצית ותפילין וכו׳ והשני מצות התלויות בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם כגון האזהרה על הגנבה וכו׳ וכגון הציווי באהבת איש את רעהו וכו׳. כשיעשה האדם המצות שבחלק הא׳ יגמלהו הקב״ה עליה לעוה״ב כמו שנתבאר בפ׳ חלק וכשיעשה המצות שבחלק השני כמו כן תחשב לו לצדקה לעה״ב לפי שעשה המצוה וימצא טובה בעולם הזה בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם וכו׳. וכל המצות שבין אדם לחבירו נכנסות בגמילות חסדים ושים לבך עליהם כי כן תמצאם שהרי הלל כשאמר לו הכותי למדני תורה על רגל אחד אמר ליה דעלך ביש לחברך לא תעביד [פרק במה מדליקין דף לא.] עכ״ד. [*ועיין מ״ש בס״ד בריש פרק ב׳ דאבות]:

והקרן. כתב הערוך והשיב את אשמו בראשו (במדבר ה׳:ז׳) תרגום ירושלמי אשם קרן. ובריש פרק ו׳ דמסכת תרומות כתב הרמב״ם וקרן ידוע והוא כמו העיקר. [*וראיתי בפירוש החומש להרמב״ן בפרשת אמור בפסוק בעצם היום הזה (ויקרא כ״ג:כ״ט) שכתב שבעבור שהכח בקרנים יקרא גוף הדבר קרנו]:

כבוד אב ואם. בגמרא דסוף פרק קמא דקדושין דף מ בכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך (דברים ה׳:ט״ז) חד בעוה״ז וחד בעולם הבא. בגמילות חסדים כתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד (משלי כ״א:כ״א). ובהבאת שלום כתיב בקש שלום ורדפהו (תהילים ל״ד:ט״ו) וא״ר אבהו אתיא רדיפה רדיפה מגמילות חסדים. בתלמוד תורה כתיב כי הוא חייך ואורך ימיך (דברים ל׳:כ׳). ופרכינן בשלוח הקן נמי כתיב למען ייטב לך והארכת ימים (שם כב) ומשני דלא תני אלא טוב לבריות דכתיב (ישעיהו ג׳:י׳) אמרו צדיק כי טוב דהיינו לבריות דאל״כ וכי יש צדיק שאינו טוב וביה כתיב כי פרי מעלליהם יאכלו (שם):

ותלמוד תורה כנגד כולם. כי בתלמוד תורה יזכה האדם בכל זה שהתלמוד מביא לידי מעשה. לשון הרמב״ם:

אין פוחתין לפאה מששים. שכן מצינו בראשית הגז כמפורש במשנה ב׳ פרק י״א דחולין וע״ש בגמ׳ דף קל״ז ע״ב:

[*לפי גודל השדה. פירש הר״ב אם שדהו גדולה וכו׳ נותן ומוסיף על ששים וכו׳. ותמהני למה יוסיף שהרי הפאה נמי גדולה כשהיא ששים מהשדה

הגדולה והרי העניים מועטים והר״ש לא כתב בכאן דמוסיף וכן נראה דלא אשמעינן אלא שלא יפחות מששים אף שהעניים מועטים והיינו דבירושלמי ומייתי ליה הר״ש שאומר לו הבא גמלים וטעון אף שיתעשר וכדתנן בפרק ח׳ מ״ח ובשדהו קטנה פשיטא שלא יפחות מששים שהוא מעט. ודברי הרמב״ם בפירושו נראין כדברי הר״ש אבל בחיבורו סוף פרק א׳ מהלכות מתנות עניים כתב ומוסיף על אחד ששים לפי גודל השדה וכו׳ כיצד שדה שהיא קטנה ביותר שאם הניח ממנה אחד ששים אינו מועיל לעני הרי זה מוסיף על השיעור וכן אם היו העניים מרובים מוסיף וכו׳ נראה שמפרש לפי גודל השדה שיכלול גם אם היא קטנה וכאילו אמר התנא לפי איכות השדה אם גדולה אם קטנה]:

ולפי [*רוב] הענוה. [*וכן העתיק הר״ש. והר״ב שלא העתיק תיבת רוב הוא כגירסת סדר המשנה דבירושלמי וכן הוא שם בגמרא ובפי׳ הרמב״ם ובחיבורו אין הכרע]. ומ״ש הר״ב בשם הרמב״ם מה שתענה הארץ מבואר בדבריו. אם זרע רב או מעט. ומ״ש הר״ב ואית דגרס ענבה בבי״ת וכו׳. לקמן במשנה ז׳ פרק ו׳ כתב דענוה בוי״ו כמו בבי״ת:

נותנין פאה מתחילת השדה ומאמצעה. ולא אמרינן דפאת שדך משמע דוקא בסוף כדמשמע לשון פאה ואם נתן מתחילה ומאמצע לא תקדש בדין פאה ולחייב במעשר. הר״ש:

ובלבד שיתן בסוף כשיעור. כתב הר״ב והרמב״ם פירש ובלבד שיתן בסוף כשיעור פאה הצריכה לכל השדה וכו׳ חוץ ממה שהניח בתחילה ובאמצע. כן כתב בפירושו אבל בחיבורו בפ״ב ממתנות עניים כתב וז״ל וצריך שיניח בסוף השדה כשיעור הפאה הראויה למה שנשאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה ע״כ. והדין עמו שחזר בו מפירושו שכן הוא בירושלמי. ראשונה מהו. מן מה דתני הרי זו פאה וצריך ליתן בסוף כשיעור. הדא אמרה קדשה משום פאה. מהו כשיעור כל שדהו או כשיעור המשתייר. אפשר לומר קדשה משום פאה ותימר כשיור [כשיעור כצ״ל] כל שדהו אלא כשיעור המשתייר:

אם שייר קלח אחד וכו׳. פירש הר״ב בסוף השדה והניח אותו לפאה וקשה דלתני אם נתן קלח אחד בסוף כלשון ר״ש. וע״ק ואם לאו אינו נותן לא נתן הל״ל שהרי כבר נתן. ומיהו בזה יש לומר דלהכי קתני נותן משום הפקר דעד השתא לא הוה משום הפקר. ולהכי אם עדיין לא לקחוהו עניים צריך שיתן ויפקירם בין לעניים בין לעשירים. אלא קושיא הראשונה מיהו במקומה עומדת. והר״ש פירש בענין אחר וז״ל אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה כשנתן שיעור פאה ומבקש להוסיף איירי דיכול להוסיף על המחובר. ויש לו תורת פאה לפטור מן המעשר. ואם לאו כלומר שכבר תלשו אינו נותן אלא משום הפקר דכל מה שמוסיף מן התלוש אין לו תורת פאה ואינו נפטר מן המעשר אלא אם כן הפקיר אף לעשירים כבית הלל דפ״ו. אבל היכא דלא נתן כלל מן המחובר מודה ר״י דנותן מן התלוש כדמוכח בתוספתא עכ״ל. ומפי הר״ר טעבלין מירושלים תוב״ב שמעתי בשם רבו מהור״ר יוסף אשכנזי שפירש למשנתנו דהכי קאמר אם שייר קלח וכו׳ כלומר שלא נתן כשיעור אחד ששים ואפי׳ לא שייר אלא כנגד קלח אחד שלא נתן עליו פאה. סומך לו משום פאה כלומר רשאי להוסיף וליתן ככל שיעור פאה. וכההיא דתנינן במשנה ג׳ פרק ד׳ דתרומות לענין תרומה עלה בידו ששים ואחת תרומה. ויחזור ויתרום כמות שהוא למוד. ואם לאו כלומר שלא שייר כלל אלא שנתן כשיעור ששים על הכל כל מה שיתן אח״כ אינו נותן אלא משום הפקר כדתנן נמי התם עלה בידו אחד ששים תרומה ואין צריך לתרום. חזר והוסיף חייב במעשרות והכי נמי דכותה שאם יפטר ממעשרות צריך להפקירם:

משום הפקר. ונפקא מינה דהפקר בין לעניים בין לעשירים משא״כ פאה דלעני וכו׳ אבל לענין מעשר פאה נמי פטור כדתנן בסוף פרקין:

כל שהוא אוכל. כתב הר״ב למעוטי ספיחי סטיס הכי איתא בגמרא פרק ז׳ דשבת (דף סח.) וכתב הר״ש דנקט ספיחי ולא סטיס עצמו דפשיטא דלא חזי כלל. ומיהו בכל דוכתי נקט בלשון ספיחים במסכת שביעית (רפ״ז) דקתני ממין הצובעים ספיחי סטיס וקוצה ע״כ. [*וכדבריו הראשונים אלו כתבו התוס׳ פ״ז דשבת וכתבו עוד או שמא הן אוכל גמור ולא ממעטינן ע״כ. וכ״כ רש״י בפרק בא סימן (נדה דף נ ע״א) אבל בשבת פ״ז כתב כתוס׳ דהגוזל ששם כתבו] התוס׳ דף קא דלהכי נקט ספיחים לפי שאין דרך ללקטם בשנה שנזרעים אלא לבסוף ארבע או חמש שנים שהשרשים מתפשטים בארץ ומשביחים ושורש שלהן עיקר ע״כ. ועי׳ בפי׳ הר״ב משנה ה׳ פרק ב׳ דכלאים [*ושם כתבתי פירוש של שם ספיחים. ועיין] ריש פרק ז׳ דשביעית:

ולקיטתו כאחד. כתב הר״ב למעוטי תאנה וכו׳ שנלקטים הפירות שמתבשלים בהן ראשון ראשון פי׳ באילן אחד בעצמו. וז״ל הרמב״ם בפ״ב ממתנות עניים יש באילן זה מה שנגמר היום ויש בו מה שנגמר לאחר כמה ימים. ועיין משנה ב׳ פרק ג׳. ומ״ש הר״ב דכתיב קציר משמע דבר הנקצר הרבה ביחד. ולשון הר״ש דסתם קציר מתבשל ביחד:

ומכניסו לקיום. פי׳ הר״ב למעוטי ירק [*ולשון הר״ש רוב ירק קאמר דיש ירק חייב בפאה כגון שומים ובצלים כדתנן לקמן (פ״ג משנה ג׳) דהנהו מכניסן לקיום וכו׳ עכ״ל]. ועיין בפ״ג משנה ב׳ וג׳. וכתב עוד [*הר״ב] דכתיב פאת שדך בקצרך ואין הירק נקצר וכ״פ הרמב״ם. ופירושם זה דחוק דאמאי תלי מתניתין טעמא במכניסו לקיום דהוה ליה למתלי טעמא בדבר הנקצר. והר״ש כתב ע״פ תורת כהנים (בפרשת קדושים) וסתם קציר מכניסו לקיום יצאו ירקות שאף על פי שלקיטתו כאחת אין מכניסו לקיום עד כאן. ולשון הרמב״ם אפשר ליישבו שז״ל ולא יפול על שדה ירק שם קצירה ונוכל

לפרש שרוצה לומר שלא הונח שם קצירה על דבר שאין מכניסין אותו לקיום:

והתבואה והקטניות. בירושלמי דרשינן ובקצרכם אין לי אלא תבואה קטניות מנין תלמוד לומר ארצכם. הר״ש:

בכלל הזה. כתב הר״ב כשישלמו בהם כל התנאים הללו. וכן הם דברי הרמב״ם. ודברי תימה הם דהא ודאי שנשלמו בהם כל התנאים. וכן סתם הרמב״ם בפרק ב׳ ממ״ע וכתב כל הדומה לקציר בחמשה דרכים אלו הוא שחייב בפאה כגון התבואה והקטניות וכו׳. ובכף נחת כתוב בכלל הזה לא ימצא כל כלל התנאים האמורים כי אם בתבואה וקטניות. ועיין בפרק ג׳ משנה ב׳ [*דלעולם לקיטתן כאחד ואולי דמשום תנאי דנשמר כתבו הר״ב ובפירוש הרמב״ם כשישלמו שהרי אפשר שיפקיר תבואתו וקטניותו]:

האוג. [*כתב הר״ב ורמב״ם פירש צמח כו׳. אבל בריש דמאי כתב בשמו שהם אילנות וכו׳ ולכך יש לפרש צמח דהכא ג״כ אילן] *)ובירושלמי אילנות מנין ת״ל שדך ואיכא דיליף מכרם וזית ע״כ והביאו הר״ש משנה דלעיל [*ועיין מ״ש במשנה ב׳ פרק ג׳]. ומן הראוי היה להקדים האילנות שנשתבחה בהן הארץ לאותן שלא נשתבחה בהן. ויש לומר הכא דלא אתא אלא לפרושי אלו שלקיטתן כאחת הילכך לא חייש למתנינהו על הסדר. אי נמי האחרון אחרון אין לקיטתן כאחת כולי האי כמו הראשון שלפניו ותנא לא זו אף זו קתני. תוס׳ פרק קמא דראש השנה דף יב:

[*עד שימרח. פירש הר״ב שיעשה כרי וצבור של תבואה. ובפרק ד׳ משנה ח׳ פירש כשהוא משוה פני הכרי ברחת. וכן כתב הר״ש בכאן. וכ״כ עוד הר״ב בפ״ק דמעשרות משנה ו׳. ולשון הרמב״ם ופירוש מריחה מריקה וזאת המלה מושאלת בדרך המליצה בענין ברירת החטה מן התבן והשלמת צרכי הזרע עד שלא ישאר לעשות בו אלא להוליכו אל האוצר והוא דומה כמו הממרק לכלים (עיין בריש פרק בתרא דמקואות) שאין עושין אותו המירוק אלא כשנשלם הכלי ע״כ]:

נותן משום הפקר ופטור וכו׳. פירש הר״ב דכתיב ובא הלוי וכו׳ ירושלמי פ״ו הביאו הר״ש ועיין מה שאכתוב בס״ד בריש מעשרות. ומ״ש הר״ב אבל המפקיר וכו׳ אין ההפקר פוטר וכו׳ נראה לומר דסמך אמ״ש גבי פאה שצריך שיפריש התרומה והמעשרות תחלה ואחר כך יטול הפאה הורה לנו בזה שהמצוה היא שיפריש וכו׳. וכדדרשינן נמי במשנה י״א פרק ה׳ דמעשר שני מדכתיב (דברים כ״ו:י״ג) ככל מצותך אשר צויתני הא אם הקדים וכו׳ א״נ פן לא יפרישו העניים והמכשלה הזאת תחת ידו יהיה. והכא נמי בהפקר דכותה דפאה שלא יפקיר אלא אם כן הפריש תחלה. וכן לשון הרמב״ם אבל אחר הבריה לא יפקיר ממנו כלום עד שיפריש המעשרות ע״כ. והכי תנן במשנה ב׳ פרק ג׳ דדמאי לא ישליך עד שיעשר ועיין מ״ש שם בס״ד:

שלקחו את הגורן. פי׳ הר״ב וקנסו חכמים וכו׳ שלא יהו קופצים וכו׳ לגתות ולגרנות והוא לשון הירושלמי ומסיים בו הרמב״ם בפ״ו מהלכות מעשר וז״ל ויקנו טבלים כדי להפקיע מתנות אחיהם:

המקדיש ופודה וכו׳. משום דיוקא דמתניתין דלאחר מרוח הגזבר אין הפודה חייב וכדפירש הר״ב להכי תנן המקדיש דאף על גב דמתחלה היתה גם כן התבואה שלו הוה אמינא דכי הדר ופדאה ואף על גב דלאחר מרוח הוא שפיר קרינן ביה תבואת זרעך קמ״ל דלא:

הגזבר. פירשו הר״ב במשנה ג׳ פ״ג דבכורים:

ב ואלו מפסיקין. ביש נוסחאות ל״ג בוי״ו אבל בנוסח שבירושלמי גרסינן בוי״ו:

והשלולית. לא זו אף זו קתני דזוטר מנחל. הר״ש:

ודרך הרבים. פי׳ הר״ב משום סיפא וכו׳ ולהכי תני דרך הרבים בתר דרך היחיד משום דסיפא דאדידיה מתניא הוי לא זו אף זו:

[*ושביל הרבים ושביל היחיד. פי׳ הר״ב ואשמעינן דאפי׳ שביל דרבים אם הוא קבוע וכו׳ ואי לא לא מפסיק דהא משום סיפא הוה זו ואין צ״ל זו והכא ברישא נמי לא צריכא למימרא אלא לאשמעי׳ דדוקא אם הוא קבוע וכו׳. אבל ראיתי בס״א דגרסי שביל היחיד ושביל הרבים. וכן הגרסא במשנה דירושלמי]:

הקבוע בימות החמה וכו׳. כתב הר״ש והשתא כולהו צריכי דמאי אמרת לתני דרך הרבים למימרא דאפי׳ לאילן אינו מפסיק ושביל היחיד דאפי׳ לזרעים מפסיק ולשתוק מכולהו אחריני א״כ הוה אמינא דרך [היחיד] דלא קביע גרע משביל היחיד דקביע ושביל הרבים דקביע עדיף להפסיק לאילן מדרך הרבים דלא קביע:

והבור. פי׳ הר״ב שדה שאינה זרוע וכ״כ הר״ש ומשמע מלשונם דהא חרושה מיהת הויא. וקשה דא״כ היינו ניר. והרמב״ם פי׳ בור הארץ שלא זרועה ולא נעבדה אבל נשארה שממה. וכן פי׳ הר״ב במשנה ח׳ פרק ב׳ דכלאים וסוף פ״ד. ומ״ש הר״ב כדי שלשה תלמים של מענית המחרישה עי׳ מ״ש בפ׳ ב׳ דכלאים משנה ו׳ בס״ד:

אלא א״כ חרש. [את] מקום הקרחה והוה ליה שדה ניר [לא] חרש לא דקוצר לשחת תחלת קצירה היא וכי גמר בישולייהו וקצר ליה לכוליה שדה כגומר קצירתו דמי ופאה אחת על הכל. לשון רש״י במנחות פרק ו׳ דף ע״א ע״ב ועי׳ מ״ש במ״ו פ״ג:

שאינה יכולה להקצר כאחת. פי׳ הר״ב עד שהעומד באמצע אינו יכול וכו׳ ע״כ. וז״ל הר״ש אמת המים היינו שלולית דקאמר ת״ק דבכל ענין מפסיק ואתא ר״י למימר דוקא באינה יכולה להקצר כאחת שאם עומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן כדמשמע בתוספתא ומיהו בתוספתא [משמע] דתרי מילי נינהו דקא חשיב במלתיה דתנא קמא שלולית וקוצר לשחת וג׳ תלמים של פתיח ואמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת. רי״א אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק ואם לאו אינו מפסיק ולתנא קמא מפסיק אף על פי שעומד מצד אחד וקוצר מצד השני עכ״ל. ומבואר שיש כאן טעות סופר. שהרי על פי התוספתא הוא מפרש ובתוספתא מפורש שאם עומד באמצע וקוצר וכו׳. הואיל ואם עומד בצד אחד אינו יכול לקצור בצד השני סבירא ליה לר״י דמפסיק. ולכך צריך להיות בתחלת דבריו שאם אינו עומד באמצע. ותו בירושלמי הוון בעי מימר מן מה דאמר ר״י בעומד מצד אחד ואינו יכול לקצור מצד השני אבל אם היה עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן אינו מפסיק אשכח תנא ופליג היה עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק מצד אחד אינו מפסיק. וה״פ ס״ד דבני ישיבה למימר דר״י ס״ל בעומד מצד אחד וכו׳ ומכל מקום אם היה עומד באמצע וכו׳ דאינו מפסיק. אשכח ברייתא דפליג אסברא זו דתני היה עומד באמצע וכו׳. וכן פירש בכ״מ פרק ג׳ מהלכות מ״ע (ויש גם כן ט״ס שם שמ״ש שהולכת צ״ל שחולקת) והשתא פירוש הר״ב אתיא שפיר כס״ד דירושלמי אבל אין זה דרכו ולא דרך כל מפרש להלכה. שעם היות שכן דרך רש״י ז״ל בהרבה מקומות לפרש המשנה כס״ד דבגמרא היינו משום דדרך פירושו כסדר המשנה שבגמרא וראוי הוא להבין המשנה כס״ד טרם בואו למסקנא דגמרא אבל פירוש הר״ב בסדר המשנה בלא גמרא ראוי ונכון שיפרש כמסקנא דשמעתא לכן מסתבר שיש להגיה בדברי הר״ב וכצ״ל עד שאם אינו עומד באמצע וכו׳. ועוד יש תימה בדברי הר״ב מה שפסק הלכה כר״י ולעולם הלכה כתנא קמא דסתם לן רבי כותיה. והא דהרמב״ם פוסק כר״י הוא מטעם שכתב הכ״מ בפ׳ הנזכר וז״ל נ״ל שהוא מפרש דד״ה היא ונכתב בשם ר״י משום דהוא אמרה בי מדרשא ואתא לפרושי שלולית דתנא ברישא דמפסקת דה״מ בשאינה יכולה להקצר כאחת ע״כ. ועיין מ״ש במשנה ו׳ פ״ג דבכורים. אבל הר״ב דמפרש כשיטת הר״ש דת״ק ור״י פליגי ה״ל לפסוק כת״ק:

הוא נותן פאה לכל. דלא דמי לבור. דהכא איכא למימר שלא יניחה כך בורה אלא שלא היה יכול עכשיו לחרוש בבקרים ולמחר יחפור כמ״ש הר״ב. [*ומ״ש הר״ב כלומר נותן פאה אחת וכו׳. ובמשנה שבירושלמי גורס כן להדיא ומכל מקום במשנה דלקמן ל״ג]:

[*ואינו מפסיק לאילן. לא לכל האילנות דלחרובים וזיתים אינו כן כמו ששנינו במשנה דלקמן]:

שער. [*וכן במשנה ה׳ פ״ג דכלאים] ומפרשינן הענפים והוא לשון עברי כדכתיב וימלט השעירתה בספר שופטים סימן ג׳ לפירש״י:

ולחרובין. טעמא כתב הראב״ד בהשגותיו בפ״ג מהמ״ע וז״ל מפני שהם גבוהים הרבה ומסובכין כדתנן (בפרק ב׳ דבבא בתרא משנה ז׳) בחרוב ובשקמה חמשים אמה ע״כ:

[*שני מיני חטין. פירש הר״ב כגון שחמתית ולבנה דתנינן בפ״ה דב״ב משנה ו׳ מכר לו חטים וכו׳ שחמתית ונמצאת לבנה וכו׳ ואפשר דבשאר מיני תבואה לא נמצאו חלוקים במין אחד אבל בירושלמי אמתניתין דלקמן תני רבי חלפתא בן שאול היא שני מיני חטים היא שני מיני שעורים]:

עשאן גורן אחד וכו׳ שתי גרנות וכו׳. מפורש בירושלמי והביאו הר״ש דלא אזלינן בתר מחשבתו לעשות גורן אחד או ב׳ גרנות. אלא כאשר עשה כן יקום *)לעשות פאה אחת או שתים. ומשמע נמי דמיירי שעדיין לא נתן פאה וכי הא דתנינן בסוף פרק קמא דלעולם הוא נותן משום פאה וכו׳ עד שימרח. וז״ל הירושלמי קצר חצי אגדו וחצי שמותית לעשותן גורן אחד ונמלך ועשאן שתי גרנות אינו מפריש מן האגדו על השמותית לא בתחלה ולא בסוף קצר חצי האגדו וחצי השמותית לעשותן שתי גרנות ונמלך ועשאן גורן אחד מפריש (על) [צ״ל מן] האגדו שבסוף על השמותית שבסוף מן האגדו שבתחלה על השמותית שבתחלה עכ״ל. ופירוש שמותית כמו שחמתית דמתניתין ו׳ פרק ה׳ דבבא בתרא ופירוש הר״ב אדום אלא דבירושלמי מקצר כדאמרי׳ בריש ב״ק (דף ו) תנא ירושלמי אדתנן חב במקום חייב. ואגדו. נראה לי שהוא גד הנזכר בכתוב (שמות ט״ז:ל״א) במן שהוא כזרע גד לבן. ואע״פ שרש״י מפרש שם גד קליינדרא ואינו לבן. והמן היה גם כן לבן. והר״ב מפרש כאן לבנה. והכי נמי תנינן שחמתית ולבנה בהדדי בפרק ה׳ דבבא בתרא לא קשיא ולא מידי דלבנונית החטין היינו כקליינדרא שהוא ירוק ולגבי אדומה לבנה קרי להו התנא וזהו מה שאמר הרמב״ם בפירוש משנתנו זאת אדום וירוק וירוק זה כחלמון ביצה לא ככרתי וגם גירסת הר״ש אגורי ברי״ש [*וכן הוא בירושלמי ריש פרק ד׳ דמעשר שני אבל בפירקין דהכא בירושלמי גרס בדל״ת] אני מפרש לבנה שהוא מלשון ארמי בדניאל ה׳ על גירא [די] כתל. ולפי זה הוא לבן ממש כי גיר שהוא סיד לבן הוא וכן אני אומר על מה שתרגם אונקלוס בפרשת בשלח דק ככפור דעדק כגירא שפירושו דעדק כסיד שהוא קלוש על הכותל ולבן ורצה המתרגם לכלול מה שנזכר בכתוב במקום אחר (והמן) [צ״ל והוא] כזרע גד לבן ודלא כפי׳ רש״י שמפרש שרוצה לומר מין צבע שחור דק שנקרא גיר: [*ושוב ראיתי להרמב״ן בפירוש החומש שכתב כן בפרשת בשלח]:

לפני רבן גמליאל ועלו. כלומר ששאלו לרבן גמליאל ולא היה בידו ועלו שניהם:

[*קרסמוה. פי׳ הר״ב לשון יכרסמנה שהקו״ף והכ״ף שניהם ממוצא החיך ולכך מתחלפין. וראיתי להרמב״ן בפי׳ החומש בפ׳ אמור בפסוק בעצם היום הזה שכתב וז״ל וישתמשו חכמים בכל לשון עכבה בכ״ף נגזר מולא יעקבם כי ישמע קולו (איוב ל״ז:ד׳) ויאמרו מתקשט מן תכשיטין ואמרו קרסמוה נמלים מן יכרסמנה חזיר מיער עכ״ל]:

שחובת הפאה. ובפי׳ הר״ב שחובת הקציר וכן הגירסא במשנה שבדפוס ש״ס ירושלמי:

ג **[*מלבנות**. פי׳ הר״ב בשביל שעשויות וכו׳ קרויין מלבנות ולקמן אכתוב טעם אחר בשם הר״ש:

מכל אחת ואחת. והר״ב העתיק מכל אחד ואחד וכן הוא במשנה דפוס בבלי וירושלמי וגירסא נכונה היא שאף ששם הרבים בלשון נקבה מלבנות עם כל זה שם הנפרד מלבן לשון זכר]:

ומודים בית שמאי לבית הלל. ואשכחן כהאי גוונא בפרק ה׳ דשביעית [משנה ד׳] ובמשנה ט׳ פרק קמא דשבת [*ועוד אחרים] ואע״ג דאין הלכה כבית שמאי ולא נ״מ בהודאתם. וגדולה מזו בפרק ה׳ דתרומות משנה ד׳ דפליגי ר״א וחכמים אליבא דב״ש וכן בפ״ב דאהלות משנה ג׳ ועיין רפ״ק דשביעית:

ראשי שורות. לשון הר״ש למאי דפרשינן דמלבנות הם השורות קשה דהוה ליה למימר ראשי מלבנות. ויש לפרש דמלשון שדה הלבן [הוא] ע״ש כשמתבשלת התבואה מתלבנת ומלקטין אותה ולקמן דתנן נמי מלבנות הבצלים דרכן להלבין ירק שלהן כשמתבשלים ועוד אפרש דכל שדה [חוץ משדה האילן נקרא שדה] הלבן ע״ש שהחמה זורחת בהן ואין בהן צל כשדה האילן ע״כ:

המנמר. פי׳ הר״ב שקצר התבואה שנתבשלה ראשון ראשון. ומפרש בירושלמי מקום הזבלין עולין תחלה. ופירש הר״ש כלומר מקומות המזובלים יותר בשדה שם התבואה ממהרת לעלות ע״כ. ומעתה במשנה ד׳ בפרק קמא דתנן התבואה והקטניות בכלל הזה. ובכלל ההוא שלקיטתן כאחת ואפ״ה לא מצינו פטור מפאה השדה שלא נזדבל בשיווי וממהרת במקומות המזובלים משום דמ״מ כל קלח וקלח לקיטתו כאחת. ואין גרעין מתבשל קודם לגרעין והכי נמי בפ״ב גבי אינו מפסיק לאילנות. וזה ידוע שאילנות שהן אפי׳ ממין אחד אינם מתבשלים כאחד. אלא דלקיטתן כאחת היינו לאפוקי תאנה וכיוצא בה שלקיטת פירות האילן האחד אינם כאחת וראיה לדברי מהירושלמי שהביא הר״ש במשנתנו לענין שבת וחרדל שמואל אמר מפני שאין הראשון ממתין לאחרון שבהן וכו׳ על דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח וקלח ע״כ הא קמן דלאו בתר שדה אזלינן אלא בתר קלחין. [*ועיין לקמן בד״ה מכל אחד וכו׳ דר״י פליג והכי קיימא לן ומדשמואל נשמע לר״י שא״א לומר שחלוקים הם במציאות]:

רבי עקיבא אומר נותן פאה מכל אחד ואחד. פי׳ הר״ב כשחוזר ללקט הקלחים לחים ששייר וכו׳ והוא לשון הר״ש. והוא שיטת הראב״ד בהשגותיו פ״ג מהמ״ע שכתב שהמחלוקת אינו אלא על המשוייר לבדו. וכתב עוד וז״ל מ״מ מן הלח המשוייר נוטל מאחד על הכל בכל ענין על מה שליקט ועל מה ששייר כדברי חכמים ע״כ. ועיין במשנה ד׳. ואע״ג דלהרמב״ם בחיבורו שטה אחרת בכל זה אני לא באתי להלאות המעיין בפירושים שונים כשהמשנה מתפרשת ע״פ פי׳ הר״ב ז״ל:

[*בשנים או בשלשה מקומות. כך מצאתי הגירסא בספרים אחרים והכי מייתי לה בש״ס מס׳ נדה פרק בא סימן (נדה דף נא) ושם הגירסא בשנים ובשלשה מקומות ונראין אלו שני הגירסאות דמה טעם יש לומר דדוקא בשלשה אלא ודאי דלאו דוקא והלכך הנכון לגרוס נמי בשנים ואורחא דמלתא נקט. ואין להקשות השתא שנים שלשה מיבעיא]:

מכל אחד ואחד. ולשון הר״ב מכל אחת ואחת בירושלמי הביאו הר״ש שמואל אמר מפני שאין הראשון שבהן ממתין לאחרון שבהן. רבי ייסא בשם ר׳ יוחנן מפני שדרכן ליזרע ערוגות ערוגות. על דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח וקלח. על דעתיה דרבי יוחנן מפריש מכל ערוגה וערוגה ע״כ. והר״ב מפרש טעמא דמתניתין כרבי יוחנן הלכך הגרסא הנכונה אחת ואחת. ומאן דגרס אחד ואחד. אליבא דשמואל גרס הכי: ומ״ש הר״ב כאילו כל ערוגה שדה אחת עיין בכלאים פ״ב משנה ט׳:

[*המחליק. פירוש הב׳ שפי׳ הר״ב שהוא כמו המחלק קשה שאין עולה זה הפירוש בפ״ד דשביעית משנה ד׳]:

נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן. לא דמי למתניתין דלעיל דלחכמים נוטל מאחד על הכל על מה שליקט ועל מה ששייר כמו שכתבתי בשם הראב״ד. דהתם לח ויבש והכא שוק וגורן. והיינו דבירושלמי מחלק הכי אמר רבי ייסא שמעינן שוק וגורן שני מינים לח ויבש שני מינים לא. ופי׳ בכ״מ מהך מתניתין שמעינן דשוק וגורן שני מינים אבל לח ויבש שיהיו שני מינים לרבנן לא שמעינן לח ויבש שני מינים בתמיהה כלומר מי שמעינן ע״כ. [*ועיין מה שכתבתי בשם הר״ש בפרק א׳ משנה ד׳ בד״ה ומכניסו לקיום וכו׳]:

באפונין. פי׳ הרמב״ם זרעונים [*כלומר אותן אפונים שהן זרעונים והיינו אפונים השופים לאפוקי אפונים הגמלונים שהן מין ירק ואין חייבין בפאה] ועיין בפרק ג׳ דכלאים משנה ב׳:

המדל. פי׳ הר״ב שדולה ושולף וכו׳. [*ומ״ש הר״ב ותנן וכו׳] בפרק רביעי דשביעית [*משנה ד׳ ואינו כלשון הזה. וע״ש וגם] עוד מפרש הר״ב בענין אחר:

והמחליק מאחת יד וכו׳. כתב הר״ב שהרמב״ם פירש מאחת יד ממקום אחד וכו׳. לדבריו הוי הך סיפא פירושא דרישא כמו בד״א. וטעמא דמילתא כתב בחיבורו פרק שני מהמ״ע הואיל ובצר מרוח אחת אינו כבוצר עראי מעט מכאן ומעט מכאן שהוא פטור:

האמהות של בצלים חייבות בפאה. וכתב הר״ב דלא חזו לאכילה אלא על ידי הדחק. ומכל מקום הואיל והבצלים עצמן שלא נשתהו מידי דאכילה נינהו. אף האמהות שמשהין אותן בארץ לא יצאו מכללן להפטר מפאה מה שאין כן ספיחי סטיס שכתב הר״ב בפ״ק משנה ד׳ שכל המין אינו ראוי לאכילה אלא ע״י הדחק:

בזמן שלא שייר. לשון הר״ב כלומר אם לא התחיל וכו׳ אבל אם התחיל וכו׳ שנשאר מן השדה. פירוש לפירושו שנשאר מן השדה רוצה לומר שנשאר למוכר כלומר אחר שהתחיל לקצור קודם שמכר נשארו לו גם כן בקרקע מה שלא קצר או לא נלקט ולא מכרן הלכך על המוכר לתת הפאה לפי שהתחיל בקצירה ורחמנא אמר ובקצרכם וגם נשאר לו. הלכך אמרי׳ דבאותו שיור הויא הפאה ושאני הכא מסוף פ״ב דתנן קצר חציה ומכר חציה הלוקח נותן פאה לכל דהתם לא שייר כלום. ותחלת דברי הר״ב כלומר אם לא התחיל. אינו חוזר על הא דנקט ממתניתין בזמן שלא שייר. דכי לא שייר לא מהני אתחלתא דקצירה לחיובי למוכר כמו מתני׳ דלעיל אלא הר״ב בא לכתוב פסק הלכה. ותיבת כלומר שכתב לא לאסבורי פירושא דמתני׳ כהוראת תיבת כלומר בכל מקום אלא לפי שבמשנה אינו מחלק אלא בין שייר ללא שייר אהא קאמר דלאו דוקא לענין הלכה אלא כלומר אם לא התחיל וכו׳ אפילו כי שייר מכל מקום הלוקח נותן פאה על מה שלקח. אבל אם התחיל וכו׳ ושנשאר וכו׳ כמו שפירשתי בעל השדה וכו׳. ועל פי הדברים האלה עולים דברי הר״ב כסוגית הש״ס דחולין פרק ראשית הגז (חולין דף קלח) וכפרש״י ורמב״ם והר״ש:

בית רובע. פי׳ הר״ב רובע הקב ופירשו בו שהוא עשר אמות ומחצה על עשר אמות בקירוב ע״כ. ועיין בפי׳ הר״ב במשנה ט׳ פ״ב דכלאים. ושיעור כלי המחזיק רובע הקב עיין בלשון הרמב״ם שאעתיק בפרק ח׳ משנה ה׳ בס״ד. ובירושלמי מ״ט דר׳ אליעזר נאמר כאן שדך ונאמר בכלאים שדך מה שדך האמור להלן בית רובע אף כאן בית רובע ומפרש הר״ש דתנן בפרק ב׳ דכלאים בתבואה בית רובע ותנן כל סאה שיש בה רובע ממין אחר ימעט:

העושה סאתים. פי׳ הר״ב קרקע המוציאה סאתים. ולפי סדר משנתנו כל אחד פוחת והולך משיעור הראשון ובזמן המשנה הוה שמינה ארעא טובא טפי מבימי רבי יוחנן דאמר ד׳ סאין לכור בפרק המקבל (בבא מציעא דף קה.) ובפחות מרובע זריעה היה צומח סאתים וכדאיתא נמי התם בשני דרבי יוחנן הוה שמינה ארעא בשני דרבי אמי הוה כחישא ארעא. וממילא דבימי התנאים שהיו קודם רבי יוחנן הוה שמינה ארעא טפי. אלא דלפירוש רש״י דהתם מוכח דסאתים דחצר המשכן היינו לפי הצמיחה ומה שתוציא הארץ לא לפי הזריעה. ואם כן בית רובע דתנא קמא שמשערין על פי שיעור חצר המשכן כמו שכתב הר״ב נמי לפי הצמיחה ומה שתוציא הארץ היא. והשתא רבי יהושע מוסיף בשיעורו אדרבי אליעזר. וצריך שיהיה כחצר המשכן מאה על חמשים שהוא שיעור סאתים. אע״ג דרבי טרפון ור״י [בן בתירה] ורבי עקיבא כולם פוחתים והולכים. וקשיא לפירוש זה לישנא דהעושה דהא ת״ק נמי בהעושה מיירי. ואין לומר דרש״י לא יפרש בית רובע שיעור עשר אמות וכו׳ אלא מקום שזורעים רובע ובימי התנאים דשמינה ארעא ועבדה טפי מסאתים. דהאי שיעורא דעשר אמות וכו׳ שכתב הר״ב כתב הר״ש ע״ש תוספתא דכלאים עיין סוף פרק ב׳ דכלאים. ובירושלמי מאי טעמא דרבי יהושע נאמר כאן שדך ונאמר להלן (דברים כד) ושכחת עומר בשדה מה שדה שנאמר להלן סאתים אף כאן סאתים ופירש הר״ש כדתנן (בפרק ו) העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה:

ששה על ששה טפחים. ירושלמי מאי טעמא ו׳ על ו׳ מערוגה. ופירש הר״ש כדתנן (בר״פ ג׳ דכלאים) ערוגה שהיא ו׳ על ו׳ זורעים לתוכה ה׳ זרעונים:

רבי עקיבא אומר וכו׳. אע״ג דאיפסיק הלכה שנאו לר״ע וכן בפ״ט דשביעית [משנה ה] וספ״ט דיבמות וכל זה על הדרך השנוי בעדיות פ״ק משנה ה׳:

כל שהוא. כתב הר״ב דסבירא ליה פאת שדך כ״ש. וסיים הר״ש ולית ליה גזירה שוה דשדך. וכתב עוד הר״ש ירושלמי הגע עצמך שהיה שבולת אחת עד שלא קצר אין כאן חיוב משקצר אין כאן שיור רבי חנינא בשם רבי פנחס תפתר שהיה שם שבולת ובו ה׳ שבלים עד כאן. ועיין לקמן בסמוך. ומה שהבאתי בריש פ״ק ביקש לעשות כל שדהו פאה עושה כתבו התוס׳ פ״ק דנדרים (דף ו) וכן בסמ״ג דלאו דוקא. והביאם בכסף משנה פ״ב מהלכות מ״ע. ומ״ש הר״ב ופליג אכולהו. לפי שיש מקום לטעות ולפרש כל שהוא שר״ל השיעור המועט שבשיעורי התנאים הקודמים והיינו כרבי יהודה בן בתירה ולא בא רבי עקיבא אלא לתת כלל לכל דיני קרקע כ״ש. והרמב״ם פוסק בפירושו ובחבורו פ״ב מהלכות מ״ע כרבי עקיבא אע״ג דתנינן הלכה כדבריו של רבי יהודה בן בתירה משום דתניא פרק קמא דנדה דף ז ובפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קל) דאין למדין הלכה מפי המשנה ואם כן חוזר הדין לכלל הלכה כרבי עקיבא מחבירו ור׳ יהודה בן בתירה דקדים ליה מכל מקום לאו רבו הוה והכא אין שנים חבירים בסברא אחת אלא כולהו פליגי אהדדי. ועיין בפי׳ הרמב״ם משנה ה פרק ט׳ דשביעית. ועיין בפ״ק דנדה:

ובבכורים. כתב הר״ב [*דכתיב בהו אדמתך. ותימה דליתני וידוי מעשר דכתיב ביה נמי (דברים כו) האדמה אשר נתת לנו. ובירושלמי רבי מנא בעי ולמה לנן (פירש לית אנן) אמרה מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי דכתיב *)מן האדמה אשר נתת לנו וכלומר דהוה ליה למתני נמי ובוידוי כיון שצריך שיהיה לו קרקע ומסתמא נמי בקרקע כל שהוא סגי כמו אינך רבי יוסי בר בון בשם רבי יוחנן אמר שמועתכן [צ״ל שמועתא כן] מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי דכתיב מן האדמה אשר נתת לנו. ומכאן מקשין התוס׳ ס״פ לא יחפור (בבא בתרא דף כז.) על פי׳ רש״י דמפרש דבוידוי חייב אף מי שאין לו קרקע דבבכורים כתיב (שם) אשר נתת לי אבל בוידוי כתיב לנו משמע לכלל ישראל ומשום הכי ל״ג במשנה בוידוי. אך הסכימו עם רש״י דל״ג במשנה מן הירושלמי דתני עלה אף בוידוי. ואם גירסא שלהם כגירסתנו קרי לדברי ר׳ יוחנן תני אבל יותר נראה מוכרח מהמקשן דאילו לרבי יוחנן איכא למימר טעמא קאמר. ובתוס׳ פ״ק דקדושין דף כו הכריחו מדפריך בירושלמי וכו׳ אך מסיימו וגם משמע וכו׳. נראה כסותרים לדבריהם וצ״ע. ומ״ש הר״ב] וה״מ בבכורי חטה וכו׳ אבל בבכורים של אילן וכו׳ שהוא שיעור ניקתו. ל׳ הר״ש ואע״ג דחטה נמי שיעור ניקתו ג׳ טפחים מדמרחיקים [הזרעים] מן הכותל ג׳ טפחים (הזרעים) כדתנן בפרק לא יחפור (משנה א) וכדמוכח ההיא דערוגה ו׳ על ו׳ (רפ״ג דכלאים) הא נמי כל שהוא קרינן ליה אבל לפי זה דחק בחנם ירושלמי לומר בשבולת ובו ה׳ שבלים ושמא נאמר אע״פ שיונקת לצדדין אין עיקר יניקתה אלא כנגדה ע״כ:

ולכתוב עליו פרוזבול. מ״ש הר״ב פלוני ופלוני הדיינין עיין מה שאכתוב בס״ד בסוף שביעית. ומ״ש ומשכתבו לו. כלומר שהם חותמים ונותנים לו מה שכתב מוסר אני וכו׳. ומ״ש שוב אין משמטת. כדכתב טעמא התם בשביעית. ומ״ש דאין אונאה לקרקעות בסוף שביעית כתב טעמא אחרינא ושם אפרש בס״ד:

אחריות. מפורש במשנה ה׳ פ״ק דקדושין:

[*הכותב נכסיו שכיב מרע. עיין במשנה ו פ״ט דב״ב]:

רבי שמעון אומר לעולם הוא בן חורין וכו׳. ל׳ הר״ב ומוקמי׳ דבור כל נכסי בעבד לבדו כשאין לו נכסים וכו׳. ולשון התוספתא הביאה הר״ש אעפ״י שאין לו וכו׳ ולפיכך מ״ש הר״ב בדברי ת״ק שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין וכו׳ ואפי׳ אין לו שום נכסים וכו׳. משמע דכל שכן דאם יש לו עוד נכסים אחרים דלא יצא בן חורין וא״כ בדברי ר״ש הוה ליה לפרש ביש לו נכסים כי היכי דלא נימא דכי פליג ר״ש באין לו נכסים אבל ביש לו אין הכי נמי דמודה לת״ק דמוקמינן כל נכסי אמקצת נכסים וחוץ על מה ששייר וגם העבד בכלל השיור כיון דנוכל לקיים כל נכסי אמקצת נכסים מלבד השיור עם העבד. ור״ש לעולם קאמר דיצא בן חורין. וי״ל שדעת הר״ב שסברת תנא קמא שלעולם נותנת הסברא שמשייר העבד והלכך לא מיבעיא ביש לו נכסים שנוכל להעמיד דבור כל נכסי באותן נכסים ואז ודאי הוי השיור בעבד עם הקרקע כל שהוא ששייר אלא אפי׳ אין לו נכסים אחרים והוה לן למימר דעל כרחין מוקמינן דבור כל נכסי בעבד להכי שפיר פירש הר״ב בדברי ת״ק ואפילו אין לו וכו׳. ודעת הר״ב בסברת ר״ש דסבירא ליה דלעולם הסברא נותנת לעשותו בן חורין דלמאי קאמר ליה המתנה. אלא ודאי שנתכוין לשחררו. והלכך אי יש לו נכסים אחרים והשתא ודאי האי דקאמר חוץ שנאמר דלא נתכוין בלבד לאותו קרקע כל שהוא אלא ביטל דבור כל נכסי. מכל מקום איכא למימר שביטל דבור כל נכסי באותן נכסים אחרים אבל לעבד עצמו לא ביטל דא״כ לא אהניא כלל דבורו. והסברא נותנת לסברת ר״ש שלעולם נעמיד דבריו שכיון לשחררו. אלא אפי׳ כשאין לו נכסים אחרים. וכי אמר חוץ דאתי ובטל דבור כל נכסי מלבד מה ששייר בהדיא הוה אמינא בהכרח הוי העבד בכלל הביטול דהא לית ליה שום נכסים אחרים להכי שפיר פי׳ הר״ב גם בדברי רבי שמעון כשאין לו וכו׳ דביש לו נמי פשיט ליה טפי דהוי משוחרר לדברי רבי שמעון ודברי הר״ב בפירוש הת״ק הם מועתקים מפירוש הר״ש ז״ל:

ד **במחובר**. פירש הר״ב דכתיב לעני ולגר תעזוב [*דהוה מצי למימר יהיה]. עיין ריש פ״ו:

מוריד. פי׳ הר״ב דכתיב תעזוב אותם. אותם שאין בהם סכנה וכו׳. ירושלמי. והכי דריש דאותם מיעוטא הוא ומסתבר להוציא את אלו שיש בהם סכנה:

ומחלק לעניים. ירושלמי (שלא) [צ״ל שמא] יראה לעני מדעתו [צ״ל מודעתו] וישליך לפניו. פי׳ הר״ש כדי שלא ישליך לפני עני הקרוב לו שרואהו הלכך צריך לחלק להם והוא מלשון הלא בועז מודעתנו [רות ג]:

בחליקי אגוזים. פי׳ הר״ב שאין בהם קשרים. וכ״כ הר״ש בשם הערוך. והרמב״ם פי׳ אגוזי פרך והם מין אגוזים והוא מאד גבוה:

תשעים ותשעה. פי׳ הר״ש עניים:

[*ואחד אומר לבוז לזה שומעין וכו׳. ואפי׳ הוא בריא וחזק יותר מחביריו או אוכל יותר מהם. כך מצאתי בפירוש שאזכור בפ״ו משנה ד׳]:

[*ואחד אומר לחלק לזה שומעין וכו׳. שאפילו הוא זקן ותש כח או חולה שהרי מה שאמר לחלק מפני חלישותו הוא אפילו הכי שומעין לו כך מצאתי בפירוש הנ״ל]:

וזרקה על השאר. פירש הר״ב כדי לקנות. וכן לשון הר״ש. וכפירוש רש״י בפ״ק דב״מ דף י ולא נתכונו לומר דבהכי הוי קנין. אלא ר״ל לפי כוונת העני אבל לפי האמת אין זה קנין כלל:

אין לו בה כלום. פירש הר״ב דקונסים אותו וכו׳. וירושלמי הוא תני וכו׳. וטעמא מתבאר מלשון הרמב״ם בפירושו כשיקח מקצתו ויכסה מקצתו וכו׳. שאחרי שכסה הפאה בפני העניים שלא יוכלו לראותה לקחתה והוא לא קנאה בזה שאין זה קנין כלל לכך קונסין אותו אף מה שלקח וזכה בה. ולשון כף נחת כדי שלא יעשה כן פעם אחרת:

נפל לו עליה. מ״ש הר״ב אע״ג וכו׳ בסמטא ובצדי רשות הרבים עיין במשנה ד׳ פ״ק דבבא מציעא. והרמב״ם בפ״ב מהלכות מ״ע כתב. עני שנטל מקצת הפאה וזרק על השאר או שנפל עליה או שפירש טליתו עליה קונסים אותו ומעבירין אותו ממנה ואפילו מה שנטל לוקחין אותו מידו ונותנין לעני אחר. משמע מדבריו דבכולי ענינא לוקחין מה שנטל משום קנס ואין נראה כן מן המשנה אלא דוקא כשנטל וזרקו וכו׳ שהרי חילקם לשתי בבות:

בעומר השכחה. הוא הדין בשכחת קמה אלא דשכחת עומר בהדיא כתיב ושכחת עומר ושכחת קמה מבשדה לרבות שכחת קמה אמרינן במשנה ו׳ ושם כתוב בפירוש הרמב״ם בחיובי קמה והם לקט ופאה. גירסתו בההוא ירושלמי הכי הוה ולא גרס כלשון הר״ב שם. ולהרמב״ם ילפותא אחרינא אית ליה לשכחת קמה. וכמ״ש במשנה ז׳ פרק ו׳ לפי שאמר הכתוב ושכחת ולא תשוב. ועיין מה שאכתוב בפרק ו׳ משנה י׳ בס״ד [*ומצאתי במשניות כתובים בקלף הגירסא וכן בשכחה]:

במגלות. הם חרמשים. וקרדומות הם ממיני הפטישים. רמב״ם:

ואין עוקרין. בספר האגודה ואין חוטבין ועיין במשנה י׳:

[*כדי שלא יכו איש את רעהו. מרוב עם הבאים ללקוט ודוחקים זה את זה או שמא יתקוטטו. כך מצאתי בפירוש שאזכור פ״ו משנה ד׳]:

[*ובחצות. פי׳ הר״ב מפני התינוקות שדרכן לצאת בחצות וכו׳ שבשחרית ומנחה ישנים. הר״ש]:

היו מלקטין. על שם הפעולה הנמשכת שהיא לקיטת העניים. קורא לקוצרים מלקטים. ולשון הר״ב בד״ה ובחצות וכו׳ ללקוט פאה. וכן לשון הר״ש הנה השאילו לפאה שם לקט. ועיין ריש פ״ח:

על החבל. לשון הר״ב ומניחין פאה לכל החבל. וכן לשון הר״ש וכלומר ומניחין פאה בסופה על כל החבל:

מכל אומן ואומן. לשון הר״ב כלומר מכל שורה ושורה. והוא לשון הר״ש ופירש רבינו ז״ל בגור אריה פרשת דברים לפי שהשורה משוכה בשוה וזה אומנות נקראת אומן ע״כ. [*אבל ראה זה מצאתי עכשיו בפירוש הנ״ל שכתב (ויקרא י״ט:כ״ז) פאת ראשיכם תרגום ירושל׳ אמנה רישכון]. ומ״ש הר״ב ועל זה מזכירין אותן לשבח. ירושלמי. וטעמא נראה שיוכלו העניים לקחת מכל אומן ואומן ולא יצטרכו להמתין ולצפות אימתי יניח הפאה. ודבר הלמד מענינו הוא דרישא דמתני׳ בזמנים הקבועים ללקיטת פאה מתניא. ועוד בירושלמי אבל מזכירין אותן לגנאי שלא היו נותנים אלא אחד ממאה ותנן לא יפחות משלשים בפ״ק:

עובד כוכבים שקצר וכו׳ פטור. מ״ש הר״ב ובקצרכם פרט וכו׳ וגבי שכחה כתיב כי תקצור קצירך ושכחת עומר מכאן אמרו עובד כוכבים וכו׳ לשון קצרה כתב ומה שחסר ברישא גילה בסיפא וכן בהפך. וכ״כ הר״ש בשם תורת כהנים פרשת קדושים ובקצרכם פרט לשקצרוהו עובדי כוכבים וכו׳ מכאן אמרו עובד כוכבים וכו׳ ובספרי בסוף פרשה כי תצא כי תקצור וגו׳ פרט לשקצרוהו עובדי כוכבים וכו׳ מכאן אמרו עובד כוכבים וכו׳:

מן הלקט ומן השכחה וכו׳. תנא נקטינהו בהווה ורגיל להיות שכן בתחלת הקצירה אפשר ושכיח להיות נושר. אבל שכחת עומר א״נ שכחת קמה אינו רגיל שישכח בתחלת הקצירה. והדר תנא פאה שמקומה בסוף השדה כדתנן פרק קמא משנה ג׳. אבל בקראי כתיב בפרשת קדושים לא תכלה פאת שדך ולקט קצירך לא תלקט ובפרשת כי תצא דין שכחה דנקטינהו כסדר אזהרתן להזהיר בעל השדה שלא יקצור כל שדהו וכשקצר השדה לא ילקט הנושר שכן דרך ללקט אחר הקצירה וכן אם שכח עומר או קמה דלא שכיח כולי האי שלא ישוב לקחתו:

עומרין ופדה עומרין חייב. בשכחה. לשון הרמב״ם:

קמה ופדה עומרין. לשון הר״ב ולענין שכחה פליגי וכו׳ ולשונו מועתק מפירוש הר״ש ומשמע דבבא זו בענין אחר דלאו שכחה נמי מיירי ולשון הרמב״ם לא יתחייב בהם ואפי׳ בשכחה וזה דעת החכמים כפי מה שהקדמנו ע״כ:

[*פטורה. וברישא תני לשון זכר והרמב״ם פרק ב׳ מהלכות מתנות עניים העתיק לרישא בלשון (זכר) [צ״ל נקבה] ולענין פאה ותמיהני דבפ״ד לענין לקט ובפ״ה לענין שכחה השמיטה]:

עד שלא באו וכו׳. פי׳ הר״ב היינו מרוח וכו׳. וכן כתב הר״ש ונקטו חיוב מעשרות בתבואה דבה איירינן בפרקין. אבל למאי דתנינן במתניתין פירותיו יותר מדוייק מה שכתב הרמב״ם עונת המעשרות היא שעה שיתחייב במעשרות וזמנה משתנה כפי שינוי הזרעים. ועוד אבאר אותו במסכת מעשרות. וכ״כ הר״ש והר״ב בפירוש משנה זו עצמה שהיא שנויה עוד במשנה ד׳ פ״ג דחלה. ופירוש מרוח בסוף פ״ק:

רבי אליעזר אומר זכה לו. פירש הר״ב פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן בעשיר שלקט וכו׳. בפרק ה׳ משנה ב׳ אכתוב בס״ד אי מיירי דוקא בעשיר שאינו בעל השדה או אף בבעל השדה עצמו:

שנמצא ראשון. כלומר שלא יעכבה עד שיבא אותו עני שרצה לזכות אלא כל עני שימצא ראשון יתננה לו ואל יאחרה בידו ואם אירע שיבא אותו עני ראשון אין הכי נמי דרשאי לתתו לו שאין כאן קנס כדלעיל משנה ג׳ דאותו עני לא עביד ולא מידי:

אלא אם כן הפקיר. כתב הר״ב ומתני׳ ר״מ היא דאמר אין קנין לעובד כוכבים וכו׳ וכ״כ הרמב״ם והכי איתא בפירושו למשנה ט׳ פ״ה דמס׳ דמאי ויש מקום עיון במשנה ח׳ פ״ק דעבודת כוכבי׳ ושם אאריך בס״ד. [*ועיין עוד מ״ש בסוף פ״ד דגיטין]. ולענין סורי׳ עיין במ״ה פ״ה דמעשרות:

קצר מלא ידו תלש מלא קמצו. זה לשון הרמב״ם בפ״ד ממ״ע היה קוצר או תולש דבר שדרכו להתלש ואחר שקצר מלא זרועו או תלש מלא קמצו הכהו קוץ וכו׳. התבאר שינוי לשון משנתינו. ומה ששינה עוד הרמב״ם לכתוב מלא זרועו לפי שכשקוצר במגל מקבץ בידו אחרת מלא ידו. ולפעמים מלא זרועו. אבל כשתולש אי אפשר אלא בקומץ ידו כי לא בזרוע יגבר איש לתלוש:

של בעל הבית. כלפי עני קוראהו בעל הבית. אע״ג דיותר נכון היה למתני בעל השדה ואולי דנקטיה סירכא דרפ״ק דשבת העני בחוץ ובעה״ב בפנים:

תוך היד ותוך המגל. ל׳ הר״ב אנשר קאי כלומר תוך היד ונשר תוך המגל ונשר. ר״ל תוך היד קאי אנשר וכאילו תני תוך היד ונשר. וכן נמי תוך המגל כאילו תני תוך המגל ונשר:

אחר היד. פי׳ הר״ב מנדנוד ידו. ר״ל שמה שיפול מחמת נדנוד היד ויפול לאחורי היד הרי הוא אונס. וכן מחמת נדנוד המגל ויפול אחורי המגל גם הוא אונס:

ראש היד. ל׳ הר״ב כשידו מלאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לפס ידו כלומר במקום שראשי אצבעותיו מונחים על פס היד. ואין זה תוך היד גם אין זה אחר היד:

שלאחר הקוצרים. לשון הר״ב חיישינן שמא הביאו שם הנמלים מן הלקט [וכו׳]. שספק לקט לקט ת:״ק נמי סבירא ליה. ולא פליג אדרבי מאיר אלא בתחתונים משום דסבירא ליה דתחתונים ודאי משל קמה כנסום. וכעין שפירשו התוס׳ בחולין פרק הזרוע (חולין דף קלד) אמתניתין דהכא. ועיין לקמן. ומ״ש הר״ב ואלו הן [התחתונים] הירוקים וכו׳ וניכרים שהם ישנים. קשה קצת מאי יישון שייך בין קמה לקציר. ולכך נראה בעיני דדברי הר״ב מורכבים מפירוש הר״ש ופירוש הרמב״ם. שמה שכתב הר״ב שנוטים להשחיר הם דברי הרמב״ם שכתב והזרע התחתון והוא השחור וכו׳. ומה שכתב דמן הקמה היה. הוא מהר״ש. אבל נראה לי דמ״ש הר״ש ירוקים [*והוא מהירושלמי] פירושו ככרתי כמו שהם הגרעינים כשעדיין לא נגמרו כל צרכן ולא נתבשלו כדי לקצור וז״ש הר״ש כשהתבואה יבישה ומתלבנת קוצרים אותה ע״כ. משמע דירוקים היינו קודם שמתלבנים והיינו ככרתי וכדפרישית. ולהרמב״ם שפירש שחור הרי כתב שנאמר שהוא קדמון ומזרע השנה שעברה ע״כ. ורצה לומר שהיה מותר לכל אדם כדתנן בפ״ח משילכו הנמושות וא״כ הר״ב שכתב שחור לא הוה ליה לכתוב מן הקמה אלא משנה שעברה או לא הוה ליה לכתוב שחור אלא ככרתי וכדפרישית:

שספק לקט לקט. כתב הר״ב דכתיב לעני וגו׳. מ״מ הוצרך לפרש שאי אפשר לגורן [והוא מהירושלמי] דאם לא כן מאי ספיקא איכא והיינו נמי טעמא דת״ק דלעיל דאע״ג דסבירא ליה נמי שספק לקט לקט. מכל מקום סבירא ליה דתחתונים של בעל הבית משום דליכא ספיקא בהו קמיה ת״ק. ומה שכתב הר״ב והלכה כר״מ כתב בעל כ״מ בפ״ד ממ״ע שכן משמע בירושלמי ובש״ס דידן [בחולין] פרק הזרוע [*והא דדרשינן מתעזוב הנח לפניהם משלך ובריש פרקין דרשינן הנח לפניהם והם יבוזו ונ״ל דאי להך לחודא אתא ה״ל לכתוב עזוב וכתיב תעזוב משמע אתה משלך עזוב ואי להך לחודא לכתוב תתן אלא יבוזו כדלעיל נמי]:

ה **כל הנוגע בארץ**. מחובר אל מה שיהיה שם מן הלקט. לשון הרמב״ם:

הרי הוא של עניים. כתב הר״ב דקנסוהו רבנן וכו׳ ולכך אין אומדין כמו בסיפא ומפרש בירושלמי דהפקר ב״ד היה הפקר ולהכי פטורים מן המעשרות:

ונותן לעניים. בתורת [לקט] ופטור מן המעשרות שמן הספק נותנים לעניים וספק לקט לקט לכולי עלמא כדפי׳ בסוף פרק דלעיל:

בכדי נפילה. פירש הר״ב כדי שיעור שרגיל ליפול בשעת קצירה וכו׳. ואין כדי נפילה דהכא כההוא דמשנה ה׳ פרק ט׳ דבבא מציעא דהתם כדי שיעור

שזורעים בה. והרמב״ם פירש הכא נמי שיעור מה שנזרע בה בשעת הזריעה. ומהאי טעמא נמי לא פסק כרבן שמעון ב״ג אבל בהדיא איתא בגמרא דב״מ [קה:] כפי׳ הר״ב ואף הרמב״ם בחבורו חזר בו ופסק כרשב״ג:

[*אם נקצרת עם הקמה. שיכול לקמוץ השבולת עם הקמה כשרוצה לקוצרה. כך מצאתי בפירוש שאזכור בפרק דלקמן משנה ד׳]:

הרי היא של בעל הבית. פירש הר״ב שהקמה מצילתה כדתנן לקמן פרק ו׳ משנה ח׳:

מעשר שבולת אחת. לשון הר״ש ומה שאין מזכיר כאן תרומה גדולה לאו משום דמפטר מחמת שהקדימו בשבלים דהא דאמרינן דפטור מתרומה גדולה (וכמ״ש בריש פ׳ ז׳ דברכות) היינו המעשר כדדרשינן מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר. אבל החולין (שלא נתרמו) שהופרש מהן המעשר חייבים בתרומה גדולה. ועוד דוקא נקט שהקדימו דהיינו שעבר והקדים מעשר לתרומה אבל כמצותו מפריש תרומה גדולה ואחר כך מעשר בין קודם מרוח בין לאחר מרוח ע״כ. ומה שכתב הרמב״ם בפירושו והשניה לכהן. נמי לאו דוקא. ובחבורו זה לשונו והאחרת תהיה מעשר. [*ועיין מ״ש בסוף מסכת מעשר שני]:

ונותן לו. וא״צ העני להמתין עד שיתקן גדיש של עצמו דודאי דגדיש עצמו נמי בעי תקון שהרי יש בו שבולת הפטורה מן המעשרות. ועיין בר״ש שהאריך. ועיין במשנה ט׳ פרק ג׳ דחלה:

אמר רבי אליעזר וכי היאך העני וכו׳. פירש הר״ב לדבריהם דרבנן קאמר וכו׳. כך מסיק בירושלמי. וכתב הר״ש בפ״ד משנה ט׳ דהשתא לדידיה יכול לזכות לעני ואפי׳ בעל השדה. ואע״ג דבעל שדה עני מוזהר ללקט לקט שלו כדלקמן משנה ה׳. והקשה מזה על פירש״י דבפ״ק דב״מ שמפרש דר״א דפ׳ דלעיל לא אמר אלא באדם דעלמא ובמשנה ה׳ אכתוב ליישב דברי רש״י ז״ל ע״ש:

אלא מזכה וכו׳. וכתב הר״ב דרבנן סברי דא״צ לפי שעשו שאינו זוכה כזוכה. מפרש בירושלמי והביאו הר״ש דאתיא כר״י דס״ל הכי במ״ח פ״ב דבכורות:

אין מגלגלין בטופח. פי׳ הר״ב וכן הרמב״ם כי הלקט שהיה ראוי ליפול משאר מיני זרעים יפול מזה המין הגרוע. וטעמם שמכיון שהוא גרוע יחוש הרבה על שאר המין הטוב. מה שאין כן כשקוצר מין אחד בלבד אין כאן חשש ונופל מה שנופל. ומה שכתב הר״ב בפירוש אחר והוא מפירוש הר״ש דלרבי מאיר שמין לבעל הבית הפסדו. פירוש מה שמתקלקל שדהו במה שאינו מרביצו [עכשיו]:

בשלו. [*ובספרים אחרים גרסינן] שלו פטור ושל עניים. [*וכן העתיק בספר האגודה]. וכן לשון הר״ב והר״ש:

ובשל עניים חייב. כתב הר״ב וחייב לעשר קודם שיתן אותו לעני. ומסיים הר״ש כדאשכחן לעיל גבי שבולת שנתערבה:

שקבלו השדה באריסות וכו׳. כתב הר״ב ובעל הבית עני אסור בלקט של שדהו דכתיב לא תלקט לעני אזהרה לעני שלא ילקט הלקט שלו בפ״ק דגיטין דף (י״א) [י״ב] והוא הדין לכל המתנות. ומשום דמעשר עני לא דמי ללקט כמו שכחה ופאה ואפילו הכי אתיא. לפי דלא שני לן בין מתנה למתנה הלכך חביבא ליה לתנא לאסבורי במעשר עני. ואע״ג דבגיטין רבי אליעזר דריש ליה להך דרשא דאזהרה כו׳. ורבנן דרשי לא תלקט לעני שאין אתה רשאי לזכות לעני. יש לומר דרבנן תרתי שמעי להו דאי לדרשא דידהו לחוד הוה ליה למימר ולקט קציר לעני ולגר תעזוב אותם לא תלקט. ומדאסמך קרא וכתב לא תלקט לעני שמעינן נמי אזהרה וכו׳. ומתניתין דהכא ככולי עלמא ולכך הרמב״ם פסק לה בפרק ו׳ ממ״ע אע״פ שאין הלכה כרבי אליעזר כדלעיל. וכן סתמא דש״ס בחולין דף קלא ע״ב נסיב להך דרשא דאזהרה. ש״מ דהלכתא היא ורבנן נמי ס״ל. ולפום הך סוגיא דגיטין *)מפ׳ רש״י בב״מ דר״א לא אמר דאמרי׳ תרי מגו אלא באדם דעלמא אבל לא בבעל השדה דכיון דדריש ר״א אזהרה לעני כו׳. ולא ס״ל לש״ס דידן כדמסיק בירושלמי דלדבריהם דרבנן קאמר להו אלא אפי׳ לדברי עצמו קאמר וכי היאך וכו׳ דבבעל השדה לא סבירא ליה שיכול לזכות. והירושלמי אפשר דלא סבר דרבי אליעזר דריש אזהרה וכו׳ אי נמי ס״ל דדריש הכי מ״מ דוקא בשדה שלו אבל בתרי מיגו דהיינו מיגו דאי בעי מפקיר וכו׳ תו לא מקרי בעל השדה. ומכל מקום הירושלמי דלא כבבלי דבחולין דף קלד דאפילו כי מפקר והדר זכי מקרי בעל השדה ופסק כן הרמב״ם בסוף פרק ה׳ וז״ל המפקיר את כרמו וכו׳ וזכה בו לעצמו ובצרו חייב וכו׳ מפני שהיה שלו והרי הוא שלו וכו׳ ופטור מן המעשרות ע״כ. ואם כן שפיר נסיב ליה רבי אליעזר וכי היאך וכו׳ לדברי עצמו [*דודאי דכי ההיא דכרם דהרמב״ם הכי נמי דכותיה דודאי שקוצר כל השדה ועדיפא דהא התם הפקיר בפועל והכא לא הפקיר אלא דמגו אמרי׳. אכן גם אין לומר דהתם רוצה לזכות בכרם עצמו דאם כן פשיטא דלמה יהיה פטור וכי העני הזוכה בגוף קרקע המופקר לא יהיה חייב במתנות עניים ומאי קמ״ל אלא דלא בצרו ע״מ שיזכה בגוף כרמו ומשום דהוא בעל כרם חייב וכדמסיק הרמב״ם מפני שהיה שלו והרי הוא שלו וכלומר שנראה כאילו הוא גם עכשיו שלו ומדהוצרך לכתוב שהיה שלו שמעינן דאילו בעני שזכה לא והיינו טעמא שלא רצה לזכות בגוף הכרם. ועוד אי זכה בגוף הכרם למה פטרו הרמב״ם מהמעשרות והם בתלוש שהיה נראה לחייבו יותר מבמתנות עניים שבשעת הזכייה אלא שלא זכה בגוף הכרם ומשום הכי פטור ממעשרות ומה שחייב במתנות עניים מתעזוב יתירא כדדריש בפרק הזורע ומההיא גופא שמעי׳ דמיירי בלא רצה שיזכה בגוף הכרם דאם לא כן

קרא למה לי ואפי׳ אם אין כל זה דעת הרמב״ם אלא מפקיר כרמו אין הכוונה שהפקיר הכרם עצמו רק מה שגדל בכרם קרי ליה כרם. מ״מ רש״י כך הוא סובר ומתיישב שפיר לדידיה והכי דייק לישניה שכתב דהדר איהו ולקט ביה בפאה וכו׳ ובפ״ק דתמורה דף ו. כתוב בתוספות המפקיר וכו׳ פירש״י אע״ג דהפקר פטור וכו׳ ואומר ר״י דהחיוב תלוי היכא דזכה בגוף השדה אבל היכא דלא זכה רק בפירות פטור מכולהו ע״כ. ואכתי אין הכרח שרש״י יהיה סובר כך]:

מותר בלקט ובשכחה. וכתב הר״ב וגר שנתגייר לאחר קצירה דחייב בשכחה לעיל (פרק ד׳ משנה ו׳) היינו משום דקרינן ביה שדך. עיין בפירושו למשנה דלקמן ומ״ש דלא מחייבין (גם) [צ״ל גר] בלקט מאחר שעיקרו במחובר וכן לשון הר״ש. כלומר דבשעת קצירתן מהקרקע נעשה לקט:

ואסור במעשר עני. שמחויב לדבר הקצור ויש לו בו חלק. הרמב״ם:

אל תסג גבול עולים. לשון הר״ב אל תקרי עולם אלא עולים. וכתב הרמב״ם וזה על דרך הדרש ומעיקרי לשון הקדש כי אותיות המשך והנוח יתחלפו קצתם עם קצתם והם נופלות מן הכתיבה להקל ע״כ. וכתב בעל יפה מראה שהוזקקו רז״ל לזה משום דק״ל מאי קמ״ל מצוה המפורשת בתורה לא תסיג גבול (דברים י״ט:י״ד) אמנם לפי זה ניחא שהודיענו שלא ישנה ממה שגבלו רבותינו על פי הקבלה איזהו לקט ואיזהו אינו ע״כ. ומ״ש עוד הר״ב וי״מ עולים אלו בני אדם שירדו מנכסיהם. שני הפירושים פליגי בהו אמוראי בירושלמי ונ״ל פלוגתייהו משום דתרי קראי כתיבי במשלי חד בסי׳ כ״ב וחד בסי׳ כ״ג ומאן דדריש פי׳ קמא נסיב לקרא קמא דסיומיה אשר עשו אבותיך והיינו עולי מצרים ומאן דדריש פירוש תניין נסיב לקרא תניין דסיומיה ובשדי יתומים אל תבא. ויתומים עניים קרויין בכתוב כדכתיב לגר וליתום וכמו שאפרש בס״ד בפרק ו׳ משנה ה׳:

[*או שחיפוהו בקש. בירושלמי אמר רבי יונה בזוכר את הקשין ופסקו הרמב״ם ז״ל]:

[*לחררה. כתב הר״ב קצר מעט ועמר כדי לגלגל וכו׳. כלומר שאין שיעורו אלא כדי וכו׳ ומשום הכי לא הוי שכחה שאין מניחים עומרים קטנים כאלו אלא מעמרים כמה כאלו ביחד ודנקט לגלגל לישנא דירושלמי הביאו הר״ש לחררה גלגל]:

ו הבקר פירושו כמו הפקר. הר״ש. ששניהם הבי״ת והפ״א ממוצא השפה ועיין במשנה ג׳ פרק ד׳ דעדיות. [*ובמשנה ג׳ פרק ג׳ דשבת. וז״ל הרמב״ן בפירוש החומש בפרשת קדושים בפסוק בקורת תהיה עיקר הלשון בכל מקום במשנה בבי״ת ובש״ס החליפו בפ״א]:

הבקר לעניים הבקר. פירש הר״ב דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם. מה תלמוד לומר תעזוב אותם למד על עזיבה אחרת דהיינו הפקר וכו׳ ירושלמי. ואף על גב דדרשינן מתעזוב עזוב לפניהם בריש פרק ד׳. מ״מ שמעינן מינה נמי להך. דכולה בכלל תעזוב. ועוד י״ל דמאותם דריש שהוא מיותר. ועיין לקמן:

כשמטה. פירש הר״ב דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה מה תלמוד לומר ונטשתה וכו׳ ירושלמי. ובית הלל מתעזוב אותם מיעוט. זה לעניים ולא לעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים ולעשירים. ובית שמאי תשמטנה ונטשתה מיעוט. זה לעניים ולעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים:

ואחד של ארבעת קבין. לשון הר״ש בירושלמי מפרש טעמא דב״ש שהוא יכול לחלקו לעמרים של קב קב ולעשות ממנו שורה. הואיל ועומרי השדה קטנים שאין בכל אחד ואחד כי אם קב. וכן עומרי השדה של שני קבין ואחד של ח׳ קבין ובית שמאי לטעמייהו דאמרי בפרקין ג׳ לעניים וד׳ לבעל הבית וב״ה לית להו רואין:

לגפה. פי׳ הר״ב גדר אבנים סדורות וכ״פ הר״ש. וכ״פ עוד הר״ב בכלאים פרק ב׳ ובפרק ד׳ דעדיות אבל במשנה ג׳ פ״ב דמציעא מפרש כפירוש רש״י דהתם:

ובית הלל אומרים שכחה. וכתב הר״ב והא דתנן לקמן ומודים ב״ה לבית שמאי שאינו שכחה זהו כשלא הניחו אצל הגפה וכו׳. והן דברי הרמב״ם. וטעמא איכא למימר דכשלא הניחו אצל א׳ מדברים הללו אע״פ ששכחו אינה שכחה הואיל והחזיק בו להוליכו לעיר. אבל כשהניחו אצל דבר מסויים אף על פי שהחזיק כבר להוליכו לעיר הוי שכחה. שסוברים דושכחת על ידי עצמך ולא כשיש דבר הגורם השכחה שע״י שהחזיק בו ולא הניחו אצל דבר מסויים גרם לו ששכחו וכיוצא בזה תראה במשנה ד׳ במה שכתבתי שם בס״ד. ובירושלמי וקשיא לב״ש הגפה והגדיש דבר שהוא מסויים ואינון אמרין שאינו שכחה. וקשיא לבית הלל בקר וכלים דבר שאינו מסויים ואינון אמרין שכחה ע״כ. הרי שסברת הירושלמי דשכחת המונח אצל דבר מסויים הוי שכחה ולא כן המונח אצל דבר שאינו מסויים. וכתב הר״ש מתוך הסברא היה נראה איפכא דדבר שהוא מסויים קשיא לבית הלל אמאי הוי שכחה דכיון שהוא במקום מסויים הוי כאילו לא שכחו. ודבר שאינו מסויים קשיא לב״ש אמאי לא הוי שכחה ושמא טעות סופר יש בירושלמי עכ״ל. ויש ראיה לסברת הר״ש מריש פרק ז׳ דלקמן אם לא נחלק בין אילן הגדל במקום מסויים לאדם המניח פירות במקום מסויים. וכן נדחק הר״ש לפרש

בפירוש אחר שכתב הר״ב דמתניתין דלקמן דוקא אליבא דרבי יהושע מהאי טעמא דלא ס״ל שיהא יותר שכחה המונח בדבר מסויים אבל למאי דכתבינן אין להטעות גירסת הירושלמי. [*ושוב הראה לי בני האלוף מהר״ר אברהם שי׳ דבירושלמי עצמו פריך אמתניתין דהכא ממתניתין דריש פ׳ ז׳ דתנן במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה מתני׳ דב״ש אמרי אינו שכחה א״ר יוסי ד״ה היא תמן דבר מחובר בצד דבר מחובר ברם הכא דבר תלוש בצד דבר מחובר ע״כ]. ולשון הרמב״ם פ׳ ה׳ מהלכות מ״ע החזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ושכחו אינו שכחה אבל אם נטלו ממקום למקום אע״פ שהניחו סמוך לגפה או לגדיש או לבקר או לכלים ושכחו הרי זה שכחה ע״כ. ומ״ש הר״ב בפירוש אחר דכל אלו דברים הם דברים מסויימים. ובירושלמי קרי לבקר ולכלים אינו מסויים. היינו כלפי גפה וגדיש:

ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח. לשון הרמב״ם סדר המשנה היה ראוי להיות כך. העומר השכוח ראש שורה שכנגדו מוכיח אם שכוח הוא אם אינו שכוח ולשון הר״ש ראשי שורות אינו שכחה בין בתחלת שורה בין בסוף שורה. העומר שכנגדו מוכיח לסוף שורה איצטריך כמו שאפרש ע״כ. ודעת הר״ב עיין לקמן:

שנים שהתחילו מאמצע שורה. של עמרים לשון הר״ב והר״ש ועיין מ״ש לעיל פרק ד׳ משנה ו׳:

שלאחריהם אינו שכחה. לשון הר״ב לפי שסמכו זה על זה ומתוך כך נשכח ע״כ. וכיוצא בזה דברי הר״ש ופירוש לפירושם דושכחת משמע שלא ע״י אחר שעמך וכיוצא בזה כתבתי לעיל משנה ב׳. ולפירוש זה ואלו הן ראשי שורות אסיפא קאי. וכן כתב הר״ב יחיד שהתחיל וכו׳ השתא מפרש להא דתנן לעיל וכו׳. והר״ש כתב ועוד בירושלמי דריש מקרא דאין חשוב שכחה אלא ממקום שמתחיל ואילך דאם יש שם שורה של עמרים והתחיל לעמר בעומר השני או השלישי והניח ראש השורה שהיה בדעתו לקחת וחזר ושכח לא הוי שכחה וכו׳ דכתיב (דברים כד) כי תקצור קצירך ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח וכו׳ פי׳ מה שאתה קוצר ממקום שהתחלת לקצור יש בו דין שכחה למעוטי תחלת שורה שהניחה והתחיל אחריה ע״כ. לזה הפירוש הוי רישא פירושא דראשי שורות. וקמ״ל דכל שנים המתחילים באמצע מקרי מה ששכח ביניהם ראש שורה ולא הוי שכחה מטעם הירושלמי ודעת הרמב״ם עיין לקמן:

שלפניו אינו שכחה. פירשה הר״ב לענין ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח שאם היו עשר עשר שורות של עשר עמרים וכו׳. ושכחו עומר אחד או שנים בסוף השורה וכו׳ ע״כ. ולפניו דהכא לא הוי דומיא לפניהם דרישא דהתם שלפניהם לאחר שהתחילו דלגו עומר ושכחוהו. ואילו הכא לפניו שהניח עומר אחד או שנים בסוף השורה. ואין כאן דלוג בשורה זו. ומכל מקום כולה מתניתין דלוג אשמעינן ברישא אשמעי׳ דאע״ג דכשדלגו במה שלפניהם הויא שכחה. מ״מ הדלוג שדלגו והניחו בין שניהם דהיינו לאחריהם לא הוי שכחה מהני טעמי דכתבינן. והך סיפא אשמעינן שאם היו שורות הרבה ויחיד קוצר אם דלג אחר שהתחיל הויא שכחה. אבל כשהניח בסוף השורה והתחיל באחרת אע״ג דהויא כעין דלוג שהרי דלג משורה לשורה מ״מ לא הויא שכחה משום דהעומר שכנגדו מוכיח שהניחן לראש שורה ממזרח למערב. אבל לפירוש הרמב״ם בין לפניהם דרישא בין לפניו דסיפא בלא דלוג איירו שמפרש לרישא לענין ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח ובשנים הקוצרים או מעמרים בעשר שורות של עשר עשר והלכך שלאחריהם אינו שכחה לפי שהוא מחובר עמהם בעמרים הערוכים ממזרח למערב וכאילו התחילו השורה האחרת למזרח או למערב. והוסיף בעל כסף משנה בפ״ה מהל׳ מ״ע וז״ל משום דאמרינן מאחר שהם שנים דבר רחוק הוא לומר ששכחוהו ויותר ראוי לומר שהניחו עומר זה בכוונה כדי שיהיה ראש שורה ממזרח למערב ועוד דמדהתחילו מאמצע שורה מוכח הכי דאם לא כן הוה להו להתחיל זה מראש השורה וזה מסופה עד כאן. אבל שלפניהם הוי שכחה מפני שכל אחד מהן זה שלפניו הוא לאחוריו של חבירו. ובאר דבריו בכ״מ דס״ל להרמב״ם דמדקתני בסיפא מפני שהוא בבל תשוב זה הכלל וכו׳. ומדקתני זה הכלל משמע דקאי גם ארישא דשלפניהם שכחה והיינו לומר שאע״פ שהיחיד שהתחיל מראש שורה ושכח לפניו אינו שכחה עד שיעבור ממנו ויניחנו לאחריו בשנים שהתחילו לקצור מאמצע אם שכח אחד מהן לפניו אע״פ שלא עבר ממנו ולא הניחו לאחריו הויא שכחה מפני שהוא לאחריו של חברו והטעם כיון ששנים אלו מוטל עליהם קצירת השדה הוה ליה תרווייהו כאיש אחד וכיון שאם היה בא ליטול מה ששכח חבירו היה צריך לחזור לאחוריו קרינן בו לא תשוב לקחתו והוי שכחה עד כאן. ויחיד שהתחיל לקצור וכו׳. לא פירש בפירושו כלום לפי שסוברה כמשמעה. דבקצירת שורה אחת מיירי ובעיקר דין שכחה. ובחבורו העתיקה הקוצר שהתחיל לקצור מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו שלאחריו שכחה ושלפניו אינו שכחה עד שיעבור ממנו ויניחנו לאחוריו ע״כ. הרי שלהרמב״ם לפניהם דברישא ולפניו דבסיפא תרווייהו בלא דלוג. ויראה לכאורה דלהרמב״ם לא סבירא ליה שאין שכחה בתחלת השורה כדברי הר״ש דלעיל דאי סבירא ליה הכי לא הוי ליה לסתום מלבאר זה הדין. ומיהו הירושלמי מוכיח כן. וז״ל מנין לראשי שורות א״ר יונה כתיב (דברים כד) כי תקצור קצירך בשדך ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח עד כדון ראשי שורות קמה. סוף שורות קמה. אמר רבי יונה (שם) לא תשוב לקחתו ממקומו שבאת לא תשוב לקחתו. עד כדון ראשי שורות עומרים. סוף שורות עומרים. אמר רבי יונה נילף ראשי שורות עומרים מראשי שורות קמה סוף שורות קמה מסוף שורות עומרים. ע״כ. ובר״ש הועתק בשבוש. אבל גם בלשון זה נ״ל להגיה וכצ״ל עד

כדון סוף שורות עומרים. ראשי שורות עומרים. [*ועם כל זה קשיא אמאי ניחא ליה טפי סוף שורות עומרים מראשן ועדיין לא שמענו מדין עומרים כלום והנה זכני הש״י כאשר עשיתי מהדורות האחרונות כשהייתי יושב בישיבה בק״ק נעמרו״ב הגדולה בארץ רוסיא אחרי ימי עוניי ומרודי ובא לידי משניות מסדר זרעים כתובים בקלף ועל כל משנה פירוש קצר ונראה מתוכו שהוא נקצר מפירוש הר״ש ואחר כל מסכתא כתובים קצת חדושים לפרש בענין אחר וחותם תמיד את שמו על כל חדוש אליהו. וראיתי בפירוש משנה זאת שכתב הירושלמי בזה הלשון מנין לראשי שורות וכו׳ מה שאתה קוצר אתה שוכח עד כדון ראשי שורות קמה סוף שורות עומרים. א״ר יונה לא תשוב לקחתו ממקום שבאת אל תשוב לקחתו עד כדון ראשי שורות קמה וסוף שורות עומרים ראשי שורות עומרים וסוף שורות קמה. א״ר יונה נילף וכו׳ והיא גירסא נכונה מאד] ולפי שמן הירושלמי מוכח שאין שכחה בראשי שורות י״ל שזהו מה שמדקדק הרמב״ם לכתוב שהתחיל לקצור וכו׳ ורוצה לומר שקצר מקצת ואח״כ שכח וכו׳. וכיוצא בזה נדקדק בדברי הר״ב שסובר גם הוא בזה כהר״ש שכתב וז״ל והתחיל לעמר בראש שורה אחת ושכח עומר אחד לאחריו הוי שכחה וכו׳ וכלומר שהתחיל לעמר ועימר מקצת ואח״כ שכח וכו׳. ואם לא נפרש כך דברי הרמב״ם והר״ב צריכא למימר שמפרשים לירושלמי לענין ראשי שורות וסוף שורות כשעומר כנגדו מוכיח דוקא אבל לא בתחלת שורה אחת ולא בסוף שורה אחת. וזה נראה ממה שכבר מבואר בלשון הרמב״ם שכתבתי בפי׳ משנה דלעיל שמחבר ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח. שהוא ענין אחד. ולפי דברי הר״ש שני ענינים הם. ראשי שורות ענין אחד. והעומר שכנגדו מוכיח ענין אחר ולכך מפרש ראשי שורות דבירושלמי לענין ראש שורה אחת וסוף שורה אחת. ואחר כך איתא בירושלמי העומר שכנגדו מוכיח כיצד היה לו עשר וכו׳ והיינו ענין אחר. ואילו להרמב״ם כמו שבמשנה מפרש לענין אחד. כמו כן בירושלמי מפרש לענין אחד. והכל לענין הרבה שורות. וגם דעת הר״ב נראה שכן הוא לחברם כאחד. אחרי שהוא מפרש לאלו הן ראשי שורות דקאי אסיפא וחד בבא הוא יחיד וכו׳ ואילו לרישא מפרש בענין אחר כמ״ש לעיל. ומעכשיו נמצינו למדין ג׳ פירושים. הר״ש מפרש ראשי שורות לחוד. והיינו רישא דשנים שהתחילו וכו׳. ולדידיה כל תחלת שורה וסוף שורה אין בה דין שכחה. והסיפא יחיד וכו׳ לענין העומר שכנגדו מוכיח מפרשה. והרמב״ם מפרש ראשי שורות העומר וכו׳ לענין אחד והוא רישא דמתני׳ דשנים וכו׳ ולדידיה אין תחלת שורה ולא סוף שורה פטור משכחה אלא אם כן יש שורות אחרות המוכיחות עליו. והר״ב מפרש כהרמב״ם דראשי שורות העומר וכו׳ חדא מילתא נינהו אלא שמפרש לה בסיפא יחיד וכו׳. והרישא שנים וכו׳. מפרש לענין אחר. ולענין ראש שורה וסוף שורה יחידים מסתבר דגם בזה סובר כהרמב״ם. מהטעם שכתבתי להרמב״ם. ויש דעת רביעית בפירוש משניות הללו להראב״ד בהשגותיו ואין להאריך עוד:

זה הכלל. לאתויי קרן זוית. תוס׳ פ״ק דבב״מ דף יא. [עיין במהרש״א פי׳] ולהרמב״ם לפירוש הכסף משנה דלעיל אין צורך:

שני צבורי זיתים. בירושלמי דייק הא זיתים לא מה בין צבורים לזיתים. צבורים גמר מלאכה זיתים אין גמר מלאכה הר״ש. ובריש פרק ז׳ אפרש אי זיתים תלושים אי אילני זיתים מדייק ליה:

שני הוצני פשתן. לשון הר״ב כמו שנעקר הפשתן מן השדה כו׳. וכתב בכ״מ פ״ה מה׳ מתנות עניים ונ״ל דמיירי כשהזריעו ואז הוא אוכל אדם כדאיתא בריש פרק המוכר פירות (בבא בתרא צב.) אבל שאר פשתן לא שייך ביה שכחה. ע״כ:

אלו כדברי בית הלל. לשון הר״ב וטעמייהו מדכתיב לעני ולגר תעזוב וכו׳. ובית שמאי וכו׳ דכתיב לגר ליתום ולאלמנה יהיה. ירושלמי. כלומר דבית הלל סברי כיון דבחד קרא כלול יתום ואלמנה כחדא וקרי להו עני לומר דשנים הוי שכחה לעני ולגר. ובית שמאי סברי אדרבה להכי פרטינהו בקרא תניין לומר דג׳ הוי שכחה:

העומר שיש בו סאתים. לשון הר״ב עומר שאתה יכול להגביהו כולו כאחת ולשאת אותו על כתפו והן דברי הר״ש בפירוש ספרי. ובסוף פרק י׳ דתרומות בירושלמי שאכתוב שם מפורש דמשקל סאתים בלח תשעה אלפים ושש מאות זוז. והזוז והדינר אחד כדאיתא במשנה ב׳ פרק בתרא דבבא בתרא. והדינר מפורש בפ׳ הזהב (בבא מציעא מד:) שהוא כ״ד איסרין ובריש קדושין [יב.] תנן דפרוטה אחד משמנה באיסר. ושם פירש הר״ב שמשקלו חצי שעורה. נמצאת למד שמשקל הזוז צ״ו שעורות. וכשתחשו׳ צ״ו פעמים ט׳ אלפים ושש מאות יעלו בידך תתקכ״א אלפים ושש מאות שעורות. ומפני שהנפח מרובה לכך לא יוכל להגביה וכו׳. ואין נראה לי לפרש מפני כובדו דהא רבותינו שקלו אבנים שהקימו בגלגל איש אחד על שכמו מצאו משקל כל אחד ארבעים סאה. כמ״ש רש״י בפירוש החומש פרשת שלח לך ועיין במשנה ה׳ פ״ו דב״מ:

קמה וכו׳ ושכחה. כתב הר״ב דילפינן שכחת קמה מריבויא דבשדה. וכ״כ לעיל פ״ד משנה ו׳. ועיין מ״ש לקמן משנה י׳ בס״ד:

טופח פי׳ הר״ב בערבי גלבא״ן ובמשנה ג׳ פ״ה כתב עוד פירוש הרמב״ם קורטמא״ן. ואע״פ שמה שמפרש הרמב״ם של טופח ממש נדחה מהירושלמי מ״מ היה יכול לפרש כעין שמפרש בפירושו גלבא״ן. ועיין בריש כלאים:

ואת הקמה. לשון הר״ב והיו ראשי שבלים שלה מחוברים וכו׳ כדתנן במשנה ב׳ פרק ה׳:

[*העומר אינו מציל וכו׳. בברייתא דתוספתא רצה ר׳ שמעון בן גמליאל ללמוד בקל וחומר שהעומר יציל הקמה דמה קמה שיפה כח העני בה (דהיינו בפאה) הרי היא מצלת את העומר עומר שרע כח העני בה אינו דין שיציל את הקמה אמר ליה רבי מה לקמה מצלת את העומר שרע כח העני בה יציל עומר את הקמה שיפה כח העני בה]:

איזו היא קמה שהיא מצלת את העומר. בחבור הרמב״ם פרק ה׳ כתב וכן אם שכח קמה בצד קמה שאינה שכוחה אפילו קלח אחד הרי זו מצלת וכו׳. וצ״ל דתנא עומר דפתח ברישא נקט והוא הדין לקמה:

סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה. ודייק בירושלמי הא אם היו שתיהן עקורות לבעל הבית כרבן גמליאל דאמר לעיל שני עומרים ובהם סאתים לבעל הבית. הר״ש:

והשום והבצלים. לפירוש השני שכתבו הר״ב והר״ש סאה שום עקור וסאה שום שאינו עקור וכו׳. וכן נראה דעת הרמב״ם שז״ל בחבורו וכן בשום ובבצלים ובפירות האילן אם שכח מקצתן בקרקע ומקצתן תלוש וכו׳. משום דשום ובצלים דומיא דפירות האילן דמקצתן של הפירות באילן ומקצתן תלוש ובאילן אחד. צריכין לומר דאשמועינן בתבואה. ובפירות אילן. ובירק. ותנא תרי מיני ירק לאשמועינן דבכל ירק הדין שוה:

אם באת רשות העני באמצע. כתב הר״ב אבל בפירות האילן לא משכחת רשות עני באמצע. תוספתא הביאה הר״ש. ותימה דמשכחת לה בפאה דשייכא באילן. אלא דכיון דהמחובר מציל כדלעיל. לפיכך אין רשות העני מועלת בו [*שלא] להצטרף שלא יהא שכוח. ולפי זה תימה על פירוש הרמב״ם שכתב וז״ל ור״י אומר שהם מצטרפים עד שיפריש ביניהם רשות העני. ויהיה זה כשיזכה בקצת הדבר ההוא התלוש או במחובר ואח״כ נשכח קצתו האחת אז לא יצטרף עמו קצת האחר ויהיה כמו כן שכחה ע״כ וצ״ע:

וחכמים אומרים יש להם שכחה. פירש הר״ב דכתיב שדך דמשמע גלוי וכתיב קצירך דמשמע נמי גלוי הוי מיעוט אחר מיעוט וכו׳ והוא מהירושלמי. וסוגיא דש״ס בכולי דוכתי לפרש ואידך וכו׳. ובכאן נראה לי על דרך שכתב בעל הליכות עולם בסוף שער הרביעי דלא אמרינן מיעוט אחר מיעוט לרבות אלא כשאין לנו למעט דהא בריש פרשת ויקרא דרשו מן הבהמה וכו׳ תלתא מיעוטי וכולהו למעט ע״כ. והכי נמי דכוותה דאיכא למעט עלי הטמונים שראויים קצת לאכילה אעפ״י שהם בגלוי אמעיטו משום דאזלינן בתר עיקר הדבר הנאכל מהם. [*וטעמא דאין מיעוט וכו׳ תמצא במשנה ב׳ פרק קמא דערלה] ומיהו בבבלי ריש פרק עגלה ערופה איכא סוגיא אחרת דר״י יליף מכי תקצור קצירך בשדה ושכחת שכחה דומיא דקציר מה קציר בגלוי אף שכחה בגלוי. ורבנן כתיב ושכחת עומר בשדה. משמע בתוך השדה לרבות הטמון. ור״י בשדה על פני השדה לרבות שכחת קמה. ורבנן שכחת קמה נפקא להו מכי תקצור קצירך בשדך. ור״י מיבעי ליה למעוטי לשצפו עומרין לתוך שדה חבירו. ורבנן מבשדה בשדך נפקא להו. ור״י לא משמע ליה. ומבואר שמ״ש הר״ב לעיל משנה ז׳ ובפרק ד׳ משנה ו׳ דשכחת קמה מבשדה נפקא לא פירש אליבא סוגית הבבלי. דלא היה מפרש כר״י שאין הלכה אלא אתיא כסוגית ירושלמי דרבנן נפקא להו לרבות טמון מתרי מיעוטי ואייתר להו בשדה לשכחת קמה כמו לר״י. והרמב״ם שכתב במשנה ז׳ שכחת קמה שנאמר ושכחת ולא תשוב. נראה שכוונתו לתחלת הפסוק כי תקצור וגו׳ כבבלי:

ואם היה מתכוין. לשון הרמב״ם בחבורו פ״ה ואם היה הסומא או הקוצר בלילה מתכוין וכו׳:

ליטול את הגס הגס. לשון הר״ב כיון דמתכוין ליטול הגסין אפילו הדקין אין להם שכחה. וכ״כ הר״ש. וז״ל הירושלמי אמר רבי יונה לא סוף דבר גסין אלא דקין. וכי מאחר שדרכו לבחון בגסין אפילו דקין אין להם שכחה ע״כ. ונראה לי לפרש אמר ר׳ יונה לא מיבעיא דגסין אין להם שכחה שהרי בכוונה מלקט הגסין ומקפיד עליהם אלא אפילו הדקין שאינו נוטלן וכדדחי להו בידים דמי אפילו הכי אין להם שכחה וטעמא מפרש שמאחר שהוא בוחן בגסין ליטלן רצונו ליטול כולן גם הדקין אלא שמניחו שיקחנו איש רואה או ביום ולכך לא הוו שכחה והכ״מ כתב וז״ל פי׳ (הרא״ש) [צ״ל הר״ש] אם היה מתכוין ליטול הגסין ולהניח הדקין אין לו שכחה לדקין מאחר שלא נתכוין לדקין ע״כ ולא אוכל לכוון הירושלמי:

ז **בישני**. לשון הר״ב שהוא מבייש כל שאר אילנות מרוב השמן וכו׳. ואם כן היינו שופכני אלא דאיכא אתרא דקרו ליה שפכני ואיכא אתרא דקרו ליה בישני. ולשון הר״ש שמבייש שאר אילנות מרוב זיתים שהוא עושה. ואם כן היינו במעשיו שהוא עושה זיתים הרבה כמ״ש גם הר״ש. ויותר נכון פי׳ הר״ב שהרי שפכני ובישני נכללים במשנתינו בלישנא דבשמו: ולי היה נראה לפרש שמבייש את שאר אילנות מחמת שהוא עושה זיתים גדולים משאר אילנות. והרמב״ם נטה לאית דאמרי דבירוש׳ שהאילן הזה מבוייש משאר אילנות לפי שזיתיו אינם עושים שמן הרבה:

שנים שכחה וג׳ אינן שכחה. לשון הר״ש באילן עצמו קאמר ששכח שני זיתי אילן ע״כ. ובפ׳ דלעיל משנה ה׳ שכתב הא זיתים אין להם שכחה היינו זיתים תלושים דטעמא הוה התם משום שאין גמר מלאכה וזה בתלוש אבל במחובר לא. ודעת הרמב״ם בחבורו פ״ה כמ״ש הר״ש. והראב״ד בהשגותיו

כאשר הבינו הכ״מ ס״ל דהא דתנן הכא שנים וכו׳ בזיתים תלושים דלא מסתבר ליה שאילן שלם יהיה שכחה. ולכך כתב עליו הכ״מ מי שראה מאתים אילני זיתים נטועים יחד לא יפלא אם ישכחו ג׳ אילנות או יותר ע״כ. וכתב עוד הכ״מ בשם הר״י קורקוס שמפרש להראב״ד שבא להשיג על סאתים וכו׳ אבל שיהא אילן שלם או שנים שלימים שכחה בזה לא השיג כלל:

רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים. פי׳ הר״ב שעכשיו שזיתים מצויין מודה ר׳ יוסי וכו׳ וכן מי שהיו כל זיתיו נטופה. בירו׳ מדקדק דהואיל ובמצויין תלי מלתא מי שהיו כל זיתיו נטופה וכו׳. הרי נטופה מצויין:

זית שנמצא עומד בין שלש שורות וכו׳. לשון הרמב״ם בחבורו ולמה אמרו זית בלבד מפני שהיה חשוב בארץ ישראל באותו זמן. והשיג הראב״ד שזה אינו אלא לדעת ר״י וכלומ׳ ויחידאה הוא ולא ה״ל למפסק כוותיה. וכ׳ הכ״מ וי״ל דגם הוא ז״ל לא פסק כוותיה אלא דאע״ג דלא קי״ל כר״י מ״מ יליף מיניה הרמב״ם לרבנן שהטעם שהזכירו במשנה באלו הדינים זית יותר מאילן אחר מפני שהיה חשוב בא״י באותו זמן ע״כ. ול״נ שהרמב״ם סובר דר״י ורבנן דלעיל לא פליגי אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה ובמקום וזמנו של ר״י היה א״י חרוב. וז״ש הרמב״ם בפירושו לעיל ודברי ר״י (קבלה) [צ״ל הלכה] מפני שאמר וכו׳. וא״כ טעמא דר״י רבנן נמי סבירא להו ולפי׳ י״ל שאמרו הדין הזה בזית מפני שלעולם הזית היה גם אז חשוב בא״י יותר משאר אילנות:

[*שלש שורות של שני מלבנים. פי׳ הר״ב שלש שורות של אילני זיתים וכו׳ ודמי לחפוהו בקש וכו׳ דתנן לעיל פרק ה׳ משנה ז׳. וכן פסק הרמב״ם. אבל הר״ש כתב דלא מסתבר כלל לפרש טעמא לפי שהשורות מכסות וכו׳ ופי׳ דמלבנים מלשון לבינה שכל שורה רחוקה מחברתה שיעור שני לבנים דהיינו ו׳ טפחים [שכל] לבינה ג׳ טפחים כדאיתא בב״ב פ״ק משנה [א] א״נ כגון מלבנות תבואה ומלבנות בצלים דלעיל [ריש] פ״ג ומיירי כשאורך השורה כשיעור שני מלבנות וידוע היה להן שיעור המלבן ולא באויר שבין שורה לשורה מיירי. אינו שכחה כיון שעומד בין השורות. והאי דנקט בין ג׳ שורות לאשמעינן דאע״פ דג׳ שורות מקיפות אותו כל סביביו וליקטן לא הוי שכחה דדמי לשדה שעומריה מעורבבין דתניא אין שכחה עד שיעמר כל סביביו ומהאי טעמא נמי בעי שתהא אורך השורה כשיעור שני מלבנים דאז חשיבא שורה (ואינו) [צ״ל ואז] נחשב שזיתיה מעורבבים עכ״ל. ובענין שם מלבנים עיין מ״ש בריש פרק ג׳ דלפירוש הב׳ דהכא אתי שפיר ולפירוש א׳ דהכא צ״ל בהפך ממ״ש שם]:

זית שיש בו סאתים ושכחו וכו׳. בד״א בזמן וכו׳. לשון הר״ב אמתניתין דלעיל קמהדר דתנן בזית הנטופה וכו׳ וכן כתב הרמב״ם מהירושלמי ותוספתא שכך שנויה שם. וכתב הר״ש דלפי זה אם התחיל באין בו סאתים שוין נטופה ושאינה נטופה דתרווייהו יש להן שכחה. ובלא התחיל ואין בו סאתים חלוקים דשאינה נטופה הוה שכחה ונטופה אין לו שכחה. והיכא דיש לו סאתים אדרבא חלוקים בהתחיל. דנטופה אין לו שכחה. ואינה נטופה יש לו שכחה ובלא התחיל שוין שאין לו שכחה ע״כ. והשתא בבא דזית שיש בו סאתים ושכחו שאינה שכחה דאפילו בהתחיל משמע היינו דוקא בנטופה. אי נמי מיירי דוקא בלא התחיל ובין בנטופה ובין בשאינה נטופה. ומ״מ בד״א וכו׳ לא קאי אבבא זו משום דקתני אבל התחיל אפילו בנטופה הוה שכחה והא ליתא דכשיש בו סאתים אפילו התחיל לא הוה שכחה בנטופה. אבל להרמב״ם שיטה אחרת שכתב בחיבורו השוכח אילן בין האילנות אפילו היה בו כמה סאין פירות או ששכח שני אילנות הרי הן שכחה וכו׳ הרי שלפי דרכו בבא זו זית וכו׳ דוקא בנטופה. ובין לא התחיל ובין התחיל לא הוה שכחה. ומשום הכי לא קאי עלה כלל בד״א. והראב״ד בהשגותיו נראה שמפרשה כמשמעה. וכמ״ש גם הר״ש בתחלת דבריו דכל זית בין נטופה ובין אינה נטופה. [*אם יש בו סאתים] אינה שכחה בד״א שלא התחיל וכו׳. ולא עדיפא נטופה אלא באין בו סאתים ולא התחיל דהיא לא הוי שכחה. ולכך מ״ש הר״י קורקוס לתת סברא לדעת הראב״ד והביאו הכ״מ בפיסקא השוכח אילן. לא היה צריך דממשנה נפקא ליה אלא בא לומר למה לא מפרש המשנה כהתוספתא:

אפילו כזית הנטופה בשעתו. סרכא דרישא נקטיה דהכא לאו רבותא הוא:

[*עקץ. פי׳ הר״ב חתך ומסיים הר״ש (כמו) [צ״ל מלשון] עקוץ תאנה מתאנתי [ב״ק ע:] ול׳ הרמב״ם עוקץ הוא קצה הדבר ועשו ממנו שמוש פעל ואמרו עקץ ר״ל כרת העוקץ ע״כ]:

[*נפל מידו. בירושלמי ל״ג מידו וכן לא העתיק הרמב״ם בפ״ד מהל׳ מתנות עניים]:

אם ספק לעניים. [*כדתנן] סוף פרק ד׳. ועיין מ״ש שם בס״ד:

עוללת שבארכובה. לשון הר״ב יחור של זמורה שתלויין בה אשכולות הרבה וכו׳. פי׳ בזמורה תלויות אשכולות. ומ״ש והיא נקראת רכובה. פירוש היחור נקראת רכובה. מלשון ארכובה הנמכרת עם הראש בחולין פ״ד. ולשון הרמב״ם בחבורו פרק ד׳ הכריחני לפי׳ זה שכ״כ זמורה שהיה בה אשכול ובארכובה של זמורה עוללת. [*אבל נ״ל שהרמב״ם ר״ל שיש מקום בזמורה כמו קשירה והוא כעין ארכובה שברגל שבולט ג״כ כמו קשירה ושם רגיל להיות עוללות]:

אם נקרצת עם האשכול. דהוה כמו שבולת שראשה מגיע לקמה במ״ב פ״ה:

ר׳ יהודה אומר וכו׳. [*פי׳ הר״ב שנים שלשה וכו׳] יותר מכאן אשכול. וכגון שהגרגרים זה ע״ג זה ועשויין כעין כתף ונטף. ל׳ הר״ש:

המדל. עיין משנה ג׳ פ״ג:

כן הוא מדל בשל עניים. ל׳ הר״ב אע״פ שיש בהם פאה או עוללות. וכ״כ רש״י בפ״ק דמ״ק (ד״ד ע״ב) ואע״ג דדין פאה בסוף אם הניח בתחלה ג״כ דין פאה יש לה כדתנן בפ״ק משנה ג׳ אבל קשיא לטעמא דדין שותף יש להם. ואם מדל אחר שהניח פאה כבר נתבשלו הגפנים ומה שמדל הוא לשנה הבאה. ולשנה הבאה אין כאן שותפות לעניים בקצה הזאת שהניח בה פאה עכשיו. והר״ש שכתב פאה היינו לטעמא שכתב שלא היה להם לעניים לאחר [מללקט] כל כך. והרמב״ם לא כתב אלא עוללות וכן משמע לשון תוס׳ דמ״ק:

כרם רבעי. עיין בריש מסכת פרה ומ״ש שם בס״ד. ומ״ש הר״ב הנוטע כל עץ מאכל וכו׳ ואנן כרם תנן. הא מייתי הר״ש גמ׳ בר״פ כיצד מברכין (ברכות לה.) ר׳ חייא ור״ש בר׳ חד תני כרם רבעי דאין רבעי נוהג אלא בכרם וחד תני נטע רבעי דנוהג רבעי בכל אילנות ע״כ. ובפ״ה דמסכת מעשר שני בתלת מתניתין קמייתא תנן כרם וברביעית תנן נטע והרמב״ם בחבורו פ״ט מהל׳ מעשר שני פסק כמ״ד נטע רבעי וכן נראין עוד דברי הר״ב במשנה ב׳ פ״ה דמע״ש כמו שאכתוב שם בס״ד [*וכ״כ עוד בהדיא במשנה ה׳ פ״ד דעדיות גם הרמב״ם בפירושו שם. [ומ״ש] ודרשינן הלולים כמו חלולים כדאמר בירושלמי לא מתמנעים רבנן בין ה׳ לח׳. והטעם שהם ממוצא אחת. ומ״ש הר״ב אמר רחמנא אחליה והדר אכליה בר״פ כיצד מברכין ופירש רש״י הוציאהו לחולין על ידי פדיון ע״כ. והר״ש כתב אחליה לקדושתיה והדר אכליה]:

וב״ה אומרים וכו׳. ל׳ הר״ב ילפי קדש קדש ממעשר וכו׳. דבכרם רבעי כתיב (ויקרא י״ט:כ״ד) קדש הלולים לה׳. ובמעשר (שם כז) קדש לה׳. וא״ת למה לן הלולים למשמע דאחליה והדר אכליה תיפוק ליה מהך גזירה שוה. וי״ל דאי מג״ש לא הוה ידעינן דפדיון רבעי נוהג אלא בזמן שמעשר שני נוהג ולא בשנה שלישית [וששית] א״נ ה״א מאי חזית [*דגמרת ממעשר נילף משביעית שתופס דמיו אבל מאחר] דגמרי מהלולים שאינו תופס דמיו גמר ממעשר תוספות קדושין דף נד ע״ב וכ״כ הר״ש:

ובית הלל אומרים כולו לגת. לשון הר״ב ודורכין העוללות וכו׳ והבעלים מעלין הכל לירושלים ומסיים הרמב״ם בפרק ט׳ מהלכות מעשר שני או נפדה ויעלו הדמים ויאכלו בירושלים כמעשר ע״כ. ולב״ש תנן פודין והוא הדין נמי מעלין היין או הפירות עצמן. ויראה לי דלהכי נקטו בית הלל כולו לגת. כלומר ובלאו הכי כשהן עוללות דלעניים אין בעל הבית חייב לבצור אותן. וכמו שכתב הרמב״ם בפרק ד׳ ממ״ע. ואולי שמזה יצא לו. כי לא פירש לנו בכ״מ מאין לו:

אמר לו רבי עקיבא וכרמך לא תעולל. כתב הר״ב ורבי אליעזר אמר דלא תימא הואיל ואין לעניים בעוללות קודם לבציר וכו׳. ירושלמי. ואם תאמר מנא ליה לרבי אליעזר למדרש דאין לעניים בעוללות דהא איהו מפרש לקרא דכי תבצור וגו׳ לאם אין בציר וכו׳. וי״ל דסבירא ליה דודאי גופיה דקרא לענין אם אין בציר וכו׳ הוא דאתא מ״מ ממילא שמעינן דאין לעניים בעוללות וכו׳ וכה״ג אשכחן בפ״ק דברכות דף יא ע״א בפלוגתא דב״ש וב״ה בערב כל אדם יטו ויקראו וכו׳ ובית הלל אומרים כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך ואמרינן עלה בגמרא דבית שמאי מיבעי להו להך ובלכתך בדרך בלכת דידך פרט לחתן ושלוחי מצוה. ובית הלל נהי דקרא להכי הוא דאתא וממילא שמע מינה בלכתך דידך הוא דמחייבת אלמא בדרך נמי קרי. וכבר העתקתי לשון הרמב״ם בזה במקומו. ומה שכתב הר״ב יזכה בהם בעל הבית רצונו לומר קודם שיבצור. ועיין לקמן:

העוללות לעניים. לשון הר״ב שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ירושלמי ותוספתא. ואע״ג דר״ע שהלכה כמותו מחבירו אמר לעיל שאין לעניים בעוללות קודם לבציר איכא למימר דאע״ג דאין לעניים לבא לכרם לקחת העוללות קודם שיבצור הבעל הבית מ״מ ס״ל נמי כיון שנודעו שהן עוללות גם לבעל הבית אין לו בהן כלום ואינו יכול להקדישן:

רבי יוסי אומר יתנו שכר גידוליו להקדש. ותנא קמא סבר דאין צריך ליתן כיון דכבר נתחייב הכרם בעוללות הר״ש. [*ואפי׳ הכי פסקו הר״ב והרמב״ם כר״י משום דאמרינן בירושלמי מעשה היה והורו כר״י]:

משיעבור הימנה. פירש הר״ב דכל גפן וגפן מהרוגליות חשיבא אומן. ואסור לשוב מאומן לאומן. ופירוש אומן שורה כדלעיל פרק ד׳ משנה ה׳. ותמיהני דהא קיי״ל במשנה ג׳ פרק ו׳ דכשדולג ועובר הוה בבל תשוב. ולא משמע מאומן לאומן אלא אף באומן עצמה. וכן נראין דברי הרמב״ם בחבורו בהלכות מתנות עניים פרק ה׳ פיסקא י׳ י״א וכ״ו. אבל לשון הירושלמי שכל רוגלית ורוגלית אומן בפני עצמו. והר״ש מסיים בו ואסור לשוב מאומן לאומן. ואי לא מסתפינא אסיים בו בלשון אחר. ואסור לשוב באומן כשעבר הימנו:

ח בלקט. לשון הרמב״ם בחבורו פ״א ממ״ע נאמר במתנות עניים (ויקרא יט) לעני ולגר תעזוב אותם כל זמן שהעניים תובעים אותם. פסקו העניים לבקש ולחזור עליהם הרי הנשאר מהן מותר לכל אדם שאין גופו קדוש כתרומה ואינו חייב ליתן להן דמיהן שלא נאמר בהן ונתן לעניים אלא תעזוב אותם ואינו מצוה לעזוב אותם לחיה ולעופות אלא לעניים והרי אין עניים. מאימתי כל אדם מותרין בלקט וכו׳ ע״כ. עיין בש״ס סוף פרק הזרוע (חולין קלד:) ולשון רש״י בפ״ק דתענית דף ו לפי שיודעין אם נשאר לקט שכחה ופאה נמושות נטלוהו ע״כ. והתנא נקט לקט שהוא הנושר אחת אחת ואינן נלקטין מהעניים כולו כמו שכחת קמה ועומר וכן פאה שניתנת במקום מסויים שאין דרך כל אלו שלא יהיו נלקטין כולן ועוד מצינו בלשון הר״ב והר״ש משנה ה׳ פרק ד שכתבו ללקוט פאה ומהאי טעמא בכולהו שייך לומר דנלקטין וראוי אם כן להשאיל לכולם שם לקט:

הנמושות. לשון הר״ב אית דמפרשי זקנים ההולכים וכו׳. ופירש רש״י ולשון נמושות כמו לא ימושו (ישעיה נט) [גי׳ רש״ל לא ימישון (תהלים קטו)] שממשמשין והולכים. לקוטי וכו׳ ולשון נמושות כמו לא ימיש (שמות יג) שנוטלין ומשין הכל מלפניהם. בב״מ פ״ב דף כא ע״ב:

משילכו העניים בכרם ויבואו. בפרק קמא דתענית דף ו. כתב רש״י וז״ל כלומר שלקטו וחזרו ובאו פעם שניה והשתא מסחי דעתייהו עניים ע״כ. והר״ש הביא ירושלמי ולא תנינן נמושות על ידי שהן חביבין באין על אתר ואית דגרסי לאלתר ע״כ ואין חילוף בין הגירסאות בענין אלא בלשון:

ובזיתים משתרד רביעה שנייה. ירושלמי ולא תנינן נמושות מפני שהוא צינה ואין יוצאין אלא בחורים ע״כ. ולפירוש דנמושות לקוטי וכו׳ הטעם כשהוא צינה שוב אין הולכים הלוקטים מפני הצינה הואיל ודבר מועט נשאר:

רביעה שניה. פירש הר״ב בכ״ג במרחשון וכ״פ במשנה ה׳ פרק ח׳ דנדרים. אבל בפ״ק (מ״ד) ופ״ג דתענית (מ״א) מפרש (בי״ד) [צ״ל בשבעה] בו ושם אפרש בס״ד:

בארבעה איסורות. מ״ש הר״ב דככר בפונדיון היינו מזון ב׳ סעודות כרבי יוחנן בן ברוקא פרק ח׳ דעירובין ועיין לקמן במשנה ז׳:

נאמנין על הלקט ועל השכחה וכו׳. עיין מ״ש בפ״ד משנה ו טוב טעם לסידורן:

ובן לוי נאמן לעולם. לשון הר״ב דכי היכי דלא נחשדו ישראל על תרומה גדולה. כן לשון הירושלמי ור״ל ישראל עם הארץ שאין נאמנין על שאר מתנות כדלקמן בריש מסכת דמאי:

נאמנין על החטים. לשון הר״ב לומר של מעשר עני הם וכו׳. וכן לשון הר״ש. ואולי משום דבסיפא תנן נאמנים על השמן לומר של מעשר עני הם. להכי אסברו לכולה מתניתין במעשר עני ואין הכי נמי דהוא הדין בלקט שכחה ופאה דעיקר מכילתין בהו איירי ולא במעשר עני. וכן כתב הר״ב בסוף המשנה לקט שכחה ופאה. ויתכן דברישא דאינן נאמנין הוי מעשר עני רבותא וסיפא דנאמנין הוו אינך רבותא. והרמב״ם בפירושו ובחבורו פי״ב מהלכות מעשר אסברה בלקט שכחה ופאה:

ואין נאמנין על הקמח וכו׳. פירש הר״ב שנתן לי קמח וכו׳ ולקמן מפרש שאם אמר שטחנו קמח נאמן ירושלמי. וכתב הר״ש דאין להאמינו במגו דאי בעי אמר שטחנו קמח דמאחר שאין דרך לחלקו כלל קמח ופת הוו כמו עדים ע״כ כלומר ואין מגו במקום עדים:

השעורה. כ׳ הר״ב אית דמפרשי קודם שנכתש וכו׳ שעורה קורא לו. ומסיים הר״ש לפי שהוא כשעורים שאין נאכלין בקליפתן:

חי. ל׳ הרמב״ם הוא הדבר שאינו מבושל תרגום אל תאכלו ממנו נא (שמות י״ב:ט׳) לא תיכלון מיניה כד חי:

זיתי נקוף. כתב הר״ב ממתנות עניים הם. מסיים הר״ש כדתנן במסכת חלה פ״ג (משנה ט) ומ״ש הר״ב לפי שאין רגילין לעשות שמן מזיתי נקוף. מסיים הרמב״ם לפי שאי אפשר לדרוך או לטחון דבר מועט ע״כ. ובירושלמי תני ר׳ יהודה וכו׳. מקום שנהגו להיות מוסקים זיתי נקוף והוא עני נאמן לומר שמן זה של זיתי נקוף הוא:

נאמנין על הירק. פירש הר״ב לומר של מעשר עני הוא. דירק חייב במעשרות [מדרבנן] מסיים הר״ש כדתנן [בפ״ק] דמעשרות. ובפ״ק דפאה משנה ד׳ מסיק הר״ש הטעם לחלק למה חייבו חכמים ירק במעשר ולא בפאה דהואיל ואין מכניסו לקיום יש ריוח מועט לעניים ואם ישמרו על הפאה יפסידו במקום אחר מללקט ולהביא מתנות אחרות:

מלפסו פירש הר״ב קדרה ופרור ובסוף פרק י דכלים מפרש מחבת גדולה:

אין פוחתין לעניים. פירשו הר״ב והר״ש כשמחלקין מעשר עני. והדין עמהם דאילו בלקט שכחה ופאה הדין לבוז כדתנן ריש פרק ד׳. ועי׳ פ״ה משנה ז אבל במ״ע כתיב (דברים כו) ונתת לגר וגו׳:

בגורן. וכתב הר״ב אבל המחלק בביתו מחלק כפי רצונו כו׳. מסיים הרמב״ם בפ״ו ממ״ע שאינו מצווה ליתן כדי שבעו אלא בשדה שהרי אינו מוצא שם ליקח. [*ועיין מה שכתבתי משנה ג׳ פרק י״א דנדרים]:

קב. כתב הרמב״ם אודיעך בכאן בדרך המדידה שיעור כל מדה מהם ושמור אותו תמיד בכל המשנה. ובתחלה נאמר כי במדה שיש בחללה ארבע אצבעו׳ על ארבע אצבעו׳ ורומה שני אצבעות ושבעה עשיריות מאצבע. ויהיה זה האצבע ששיערו בו מאצבעות היד. הגודל. וזה המדה אשר יש בחללה זה השיעור שזכרנו אחר שיהיה מרובע או משולש או זולתה מן התבניות הוא נקרא לוג והרובע ממנו הוא נקרא רביעית וחצי הרובע נקרא שמינית. ויש בקב ד׳ לוגין:

[*וקב גרוגרות. עיין בפירוש הר״ב משנה ב׳ פרק ד דכלים ומ״ש שם בס״ד]:

מדה זו אמורה בכהנים לוים וישראלים. פירש הר״ב וכן הרמב״ם כל אחד שמחלק מעשר עני בגורן. ולא אתפרש לי למאי איצטריך. דכי האי גונא תנן בריש ערכין ומצרכינן להו והר״ש מפרש מדה זו שאמרנו בין בכהנים עניים בין בלוים עניים בין בישראלים עניים ע״כ. והשתא איכא למימר דאיצטריך כהנים ולוים דסלקא דעתך אמינא דכיון שיש להם תרומות ומעשרות לא נתחייב לתת להם ממעשר עני כדי שובען קמ״ל. ואיידי תנא נמי ישראלים. [*ועוד שהיה צריך לשנות אף בכהנים וכו׳]:

היה מציל וכו׳. ר״ל בגורן. ומ״ש בפירוש הרמב״ם בביתו נראה שהוא ט״ס ובהדיא כתב בחבורו פ״ו ממתנות עניים. בגורן:

פרנסת לינה. ל׳ הר״ב מטה כרים וכסתות. בש״ס פרק כל כתבי (שבת דף קיח). וכתב רש״י שהרי סעודה של לילה בכלל ככר הוא:

שבת. השי״ן קמוצה והבי״ת רפויה כי הוא פעל:

מזון שלש סעודות וכו׳ מזון י״ד סעודות [וכו׳]. כ׳ הרמב״ם שלא חשבו לו סעודת מוצ״ש מפני שלא יצטרך אליה בשביל שאכל במנחה ביום השבת והיא השלמת שלש סעודות של שבת. וכתב רש״י בפ׳ כל כתבי (שם) ואע״ג דאמרינן לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת. הני מילי למאן דאפשר ליה. והתוספות מפרשים שם בענין אחר:

והקופה נגבית בשנים. כתב הר״ב ואין עושין שררה וכו׳. עיין במשנה ב׳ פרק ה׳ דשקלים:

ומתחלקת בשלשה. כתב הר״ב לפי שהיא כדיני ממונות שבשלשה. בפרק קמא דב״ב דף ח. שמחלקים אותה כפי צורך העני ורוב בניו. ומפרש התם דאילו תמחוי אף בגביותה צריך שלשה לפי שתיכף לגביותה מחלקין אותה ואין לטרוח ולבקש השלישי דאילו מצד הגבייה בין תמחוי בין קופה אין כאן דין לפי שאיש איש כנדבת לבו. ובתוס׳ שם כתבו בשם רבינו חננאל לפי שהיה ידוע סכום של כל אחד כמה יתן. וכן דעת הרמב״ם בריש פ״ט מהמ״ע:

[*זוז. פירוש של מדינה כדמוכח במשנה ח׳ פ״ה דכתובות כמ״ש שם בס״ד].

חסר דינר. ומצינו במשנה ה פ״ט דבבא בתרא לענין שולח סבלונות שכשאכל דינר דהוי מחילה. לפי שדינר שיעור חשוב. ולכך הכא נמי כשחסר דינר אפילו אלף וכו׳ נוטל וכן נמצא שמדת הלח הוי גסה בדינר. סוף פ״ב דדמאי. [*ועיין פרק י דכתובות משנה ב]:

אפילו אלף וכו׳ יטול. וה״ה נמי לדיני המשנה דלעיל כשחסר לו מקצת ממזון שתי סעודות. עיין בפירוש רש״י דשבת דף קיח [ד״ה י״ד סעודות]:

אין מחייבין אותו למכור וכו׳. לשון הר״ב והני מילי כשבא ליטול לקט שכחה ופאה ואינו נוטל מקופה של צדקה שמתפרנס בצנעה וכו׳ וכיוצא בזה דברי הר״ש. וזה ביאורם שאם מתפרנס מקרוביו על ידי מעשר עני שמצילין מהגורן לביתם לתת לקרוביהם כדלעיל ובא ליטול לקט שכחה ופאה. אין מוחין בידו. הואיל ומילי דהפקר הן. ואין מחייבין אותו למכור וכו׳. אבל אם נוטל מהגבאי ויהיה בכלל עניי העיר אז אפי׳ לקט וכו׳ אין מניחין אותו ליטול שלא ימעיט מתנות שאר עניים. ואין נראה שדעת הר״ב והר״ש למה שפירשו התוס׳ פ״ו דכתובות דף סח. שכך כתבו בשם ר״ת שאינו נוטל מקופה של צדקה אלא מדברים שהם של הפקר כגון לקט שכחה ופאה וכו׳ ע״כ. שמלת בצנעה אין לה ענין לזה הפירוש. [*ובביאור הזה שכתבתי מתיישב מה שהקשו התוספות דהתם כמ״ש בספרי ס׳ מעדני מלך בס״ד]:

אינו מת מן הזקנה. לעיל תנא אינו נפטר מן העולם משום דלעיל דאין צריך ליטול ונוטל וזה לפי שחושש שלא יהיה לו פרנסה כל ימי חייו לכך אומר במדת עונש שאינו נפטר מן העולם כי שנים רבות לא יחיה וגם כי ימות אינו נפטר וכו׳. והכא דצריך ליטול ואינו נוטל ובטחונו בקונו לכך אומר במדת שכרו שיזקין ושאינו מת מן הזקנה וכו׳. ויש ספרים גורסין בתרווייהו אינו מת מן הזקנה. וכן העתיק הרמב״ם בסוף הלכות מתנות עניים:

עד שיפרנס אחרים. כתב הר״ב אבל אם אין מעשה ידיו מספיקין וכו׳ אסור לרחם עליו. כך מיישב הר״ש אליבא הירושלמי וצריך לפרש אסור לרחם עליו בלב קאמר דאי ליתן לו הא אמרן דאינו רוצה ליטול. ובספר יפה מראה כתב דרוצה לומר לבקש תחבולות להמציא לו ממון דרך הלואה וכיוצא בזה:

וכן דיין שדן דין אמת לאמתו. ובגמרא פרק קמא דשבת (דף י) כל דיין שדן דין אמת לאמתו כאילו נעשה שותף להקב״ה במעשה בראשית. וז״ל הב״י

בריש טור חושן משפט. כתבו התוס׳ לאפוקי דין מרומה ע״כ. ונראה דבתיבת אמת הוי סגי ומאי לאמתו. וי״ל דאע״פ שידון הדיין דין אמת אם מצטרף לזה אהבת הדיין לזכאי או שנאתו לחייב לא הוי לאמתו עכ״ל. ורבינו בספר גור אריה בפרשת יתרו כתב ולי היה נראה שכך פירושו לאפוקי דין שודא דדייני שהדבר הזה אינו תולה באמת רק באומד ובמחשבה ואין זה לאמתו. וכן אם דן דין של שיקול הדעת כגון דפליגי תרי תנאי או תרי אמוראי וסוגיא דעלמא כחד אזלא והדיין פסק כך אין זה שפסק דין לאמתו דהא לא ידע שהאמת הוא כך רק סוגיא דעלמא כך הוא ולא נקרא דיין שדן דין אמת לאמתו שזה לא הוי רק כאשר פסק דין אמת ברור. ופי׳ זה אמת ברור עכ״ל. ושני הפירושים אינו עולים ומתיישבים אלא לגמ׳ דשבת אבל למשנתנו דמייתי לה מקרא דוהיה ה׳ מבטחו לא שייכי. לכך נ״ל דמשנתנו לאמתו ולא לשוחדו קאמרה והיינו והיה ה׳ מבטחו אינו מצפה לתשלום גמול. וכן קרא דכי השוחד יעור דמייתי לה בסיפא דמתני׳ מפרש רש״י בפ׳ משפטים לענין לשפוט אמת. ולפי זה וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין דתנן היינו אפי׳ לזכות הזכאי. ושפיר קרי ליה נטייה כיון שאינו פוסק מצד דרך האמת אלא מצד השוחד. [*ועוד מצאתי להתוס׳ פ׳ קמא דבבא בתרא דף ח שכתבו אמת לאפוקי דין מרומה שאין מחתכין אותו וכו׳ לאמתו שלא יטו את הדין:

ולא פסח. פירוש בשתי רגליו כענין שנאמר במפיבושת (שמואל ב ד׳:ד׳) נכה רגלים וגו׳ ויפסח:

שנאמר צדק צדק תרדוף. ויש ספרים גורסים שנא׳ (משלי י״א:כ״ז) ודורש רעה תבואנו ואומר צדק צדק תרדוף. ונראה דדורש רעה ראיה על מי שאינו חגר וכו׳ וצדק צדק ראיה על כל דיין וכו׳:

וכל דיין שלוקח שוחד וכו׳. להכי הכניס בבא דכל מי שאינו חגר כו׳ בין וכן דיין וכו׳ לוכל דיין וכו׳ כדי ללמוד ממי שאינו חגר וכו׳ ועושה עצמו כן וכו׳ על וכל דיין דהכי נמי דיין שלוקח שוחד ועושה עצמו כאילו אינו רואה האמת ומחייב הזכאי וה״ה נמי כשמזכה הזכאי מחמת השוחד שג״כ אינו רואה האמת במה שהוא אמת ולפיכך עיניו כהות:

[*שנאמר כי השוחד וכו׳. עיין מה שכתבתי בסוף מסכת ידים]:

סליק מסכת פאה ונתחיל מס׳ דמאי בס״ד

פרק א

א **אלו דברים שאין להם שיעור הפאה וכו׳.** לשון הרמב״ם ויש עוד דברים אחרים שאין להם שיעור כגון עפר סוטה ורוק יבמה ואפר פרה ודם צפור המצורע ואולם לא ספרם כי אע״פ שערכם נכבד אין בהם תוספת שכר ואלה שספר בכאן כפי שיוסיף בהן יהיה תוספת שכרו ע״כ. ומהירושלמי העתיק וכן הביאו הר״ש. והביא עוד מהירושלמי למה לא תנינן תרומה עמהון א״ר אמי מפני המחלוקת כלומר שיש תרומות חלוקות זו מזו כגון תרומות מעשר שיש לה שיעור אע״ג דהוי מצי למיתני ותרומה גדולה בפירוש כיון דלא מתני ליה ותרומה סתם לא תני ליה ועוד הוה מצי לשנוי כדמשני אאינך שאין בתוספתן מצוה. ותרומה גדולה אדרבה כשמוסיף הוא עבירה שמערב טבל בתרומה ונותן לכהן בתורת תרומה ואוכל. ועוד י״ל שהיא חלוקה מן השאר כדמפרש אחר כך דבפאה בקש לעשות כל שדהו פאה עושה בקש לעשות כל כריו תרומה אינו עושה עכ״ל. ועיין מ״ש בפ״ג משנה ו׳ [*דאף בפאה צריך שיקצור קצת ואפילו הכי לא דמי לתרומה דבפאה מה שמתחיל לקצור ואחר כך עושה פאה אינו שיור מן השדה שלא לעשות פאה אלא שעדיין לא נתחייב אבל תרומה משנתמרח חייב ואפי׳ הכי אינו יכול לעשות כל גרנו תרומה תוספות פ׳ קמא דנדרים] והתוס׳ במסכת חגיגה פרק קמא דף ו׳ פירשו מפני המחלוקת. עין יפה. עין רעה. ובינונית. ומ״ש הר״ב שההוספה היא טבל. ר״ל מפני מעשר ותרומת מעשר שיש בה וכדתנן בפרק ד׳ דתרומות משנה ג׳. ובטבל אפילו כהנים אסירי כדכתיב בסדר קרח בפרשת מתנות הלוים כן תרימו גם אתם ודריש בספרי אתם לוים גם לרבות כהנים ופסקה הרמב״ם בריש הלכות מעשר. ומיהו קשיא דע״כ לא הויא ההוספה טבל אלא כשהוסיף אחר שכבר הפריש התרומה כשיעורה אבל בתחלה כל ששיריה ניכרין רשאי לתרום כמו שירצה כדפסקינן בפ״ד דתרומות משנה ה׳. ועיין לקמן ובפירקין משנה ג׳. דפאה נמי דכותה. וצריך עיון. ובפרש״י דחולין דף קל״ז כתיב דלהכי לא חשיב תרומה משום דשיעורה רמיזא בפסוקים כמו שאכתוב בס״ד בפ״ד דתרומה:

הפאה. ועושה מצוה בהוספתו וכדלעיל ומיהו היכא דנתן פאה כדינו בסוף שדה חייב במעשרות מה שהוסיף. הכי מסיק הר״ש במשנה ג׳ ופליגי בירושלמי חד אמר אם נתן כשיעור וחד אמר אפילו פחות מכשיעור דהא נפטר מדין פאה:

והבכורים. כתב הר״ב ולא נתנה התורה בהן שיעור. ובמשנה ג׳ פרק ב׳ דבכורים מפרש הר״ב דאף מדרבנן אין לה שיעור ושם אפרש בס״ד:

וגמילות חסדים. כתב הר״ב וכן כתב הרמב״ם דבממונו יש לו שיעור כדאמרינן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. ותקנת אושא היא בפ׳ נערה במס׳ כתובות (דף נ.) והשתא מדאורייתא אין שיעור לגמילות חסדים בממונו וז״ש הר״ש וז״ל ויתכן לומר שלא בא לומר בירושלמי דלא מתוקם גמילות חסדים דמתני׳ בממונו למאי דמפרשינן דמתניתין איירי מדאורייתא [פי׳ כיון דלמטה יש לו שיעור מדאורייתא כן הוא בהר״ש וע״ש] :

שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה וכו׳. כתב הרמב״ם כי המצות כולם נחלקים בתחלה על שני חלקים. האחד במה שיש בינו ובין הקב״ה כגון ציצית ותפילין וכו׳ והשני מצות התלויות בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם כגון האזהרה על הגנבה וכו׳ וכגון הציווי באהבת איש את רעהו וכו׳. כשיעשה האדם המצות שבחלק הא׳ יגמלהו הקב״ה עליה לעוה״ב כמו שנתבאר בפ׳ חלק וכשיעשה המצות שבחלק השני כמו כן תחשב לו לצדקה לעה״ב לפי שעשה המצוה וימצא טובה בעולם הזה בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם וכו׳. וכל המצות שבין אדם לחבירו נכנסות בגמילות חסדים ושים לבך עליהם כי כן תמצאם שהרי הלל כשאמר לו הכותי למדני תורה על רגל אחד אמר ליה דעלך ביש לחברך לא תעביד [פרק במה מדליקין דף לא.] עכ״ד. [*ועיין מ״ש בס״ד בריש פרק ב׳ דאבות]:

והקרן. כתב הערוך והשיב את אשמו בראשו (במדבר ה׳:ז׳) תרגום ירושלמי אשם קרן. ובריש פרק ו׳ דמסכת תרומות כתב הרמב״ם וקרן ידוע והוא כמו העיקר. [*וראיתי בפירוש החומש להרמב״ן בפרשת אמור בפסוק בעצם היום הזה (ויקרא כ״ג:כ״ט) שכתב שבעבור שהכח בקרנים יקרא גוף הדבר קרנו]:

כבוד אב ואם. בגמרא דסוף פרק קמא דקדושין דף מ בכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך (דברים ה׳:ט״ז) חד בעוה״ז וחד בעולם הבא. בגמילות חסדים כתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד (משלי כ״א:כ״א). ובהבאת שלום כתיב בקש שלום ורדפהו (תהילים ל״ד:ט״ו) וא״ר אבהו אתיא רדיפה רדיפה מגמילות חסדים. בתלמוד תורה כתיב כי הוא חייך ואורך ימיך (דברים ל׳:כ׳). ופרכינן בשלוח הקן נמי כתיב למען ייטב לך והארכת ימים (שם כב) ומשני דלא תני אלא טוב לבריות דכתיב (ישעיהו ג׳:י׳) אמרו צדיק כי טוב דהיינו לבריות דאל״כ וכי יש צדיק שאינו טוב וביה כתיב כי פרי מעלליהם יאכלו (שם):

ותלמוד תורה כנגד כולם. כי בתלמוד תורה יזכה האדם בכל זה שהתלמוד מביא לידי מעשה. לשון הרמב״ם:

ב אין פוחתין לפאה מששים. שכן מצינו בראשית הגז כמפורש במשנה ב׳ פרק י״א דחולין וע״ש בגמ׳ דף קל״ז ע״ב:

[*לפי גודל השדה. פירש הר״ב אם שדהו גדולה וכו׳ נותן ומוסיף על ששים וכו׳. ותמהני למה יוסיף שהרי הפאה נמי גדולה כשהיא ששים מהשדה הגדולה והרי העניים מועטים והר״ש לא כתב בכאן דמוסיף וכן נראה דלא אשמעינן אלא שלא יפחות מששים אף שהעניים מועטים והיינו דבירושלמי ומייתי ליה הר״ש שאומר לו הבא גמלים וטעון אף שיתעשר וכדתנן בפרק ח׳ מ״ח ובשדהו קטנה פשיטא שלא יפחות מששים שהוא מעט. ודברי הרמב״ם בפירושו נראין כדברי הר״ש אבל בחיבורו סוף פרק א׳ מהלכות מתנות עניים כתב ומוסיף על אחד מששים לפי גודל השדה וכו׳ כיצד שדה שהיא קטנה ביותר שאם הניח ממנה אחד מששים אינו מועיל לעני הרי זה מוסיף על השיעור וכן אם היו העניים מרובים מוסיף וכו׳ נראה שמפרש לפי גודל השדה שיכלול גם אם היא קטנה וכאילו אמר התנא לפי איכות השדה אם גדולה אם קטנה]:

ולפי [*רוב] הענוה. [*וכן העתיק הר״ש. והר״ב שלא העתיק תיבת רוב הוא כגירסת סדר המשנה דבירושלמי וכן הוא שם בגמרא ובפי׳ הרמב״ם ובחיבורו אין הכרע]. ומ״ש הר״ב בשם הרמב״ם מה שתענה הארץ מבואר בדבריו. אם זרע רב או מעט. ומ״ש הר״ב ואית דגרס ענבה בבי״ת וכו׳. לקמן במשנה ז׳ פרק ו׳ כתב דענוה בוי״ו כמו בבי״ת:

ג נותנין פאה מתחילת השדה ומאמצעה. ולא אמרינן דפאת שדך משמע דוקא בסוף כדמשמע לשון פאה ואם נתן מתחילה ומאמצע לא תקדש בדין פאה ולחייב במעשר. הר״ש:

ובלבד שיתן בסוף כשיעור. כתב הר״ב והרמב״ם פירש ובלבד שיתן בסוף כשיעור פאה הצריכה לכל השדה וכו׳ חוץ ממה שהניח בתחילה ובאמצע. כן כתב בפירושו אבל בחיבורו בפ״ב ממתנות עניים כתב וז״ל וצריך שיניח בסוף השדה כשיעור הפאה הראויה למה שנשאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה ע״כ. והדין עמו שחזר בו מפירושו שכן הוא בירושלמי. ראשונה מהו. מן מה דתני הרי זו פאה וצריך ליתן בסוף כשיעור. הדא אמרה קדשה משום פאה. מהו כשיעור כל שדהו או כשיעור המשתייר. אפשר לומר קדשה משום פאה ותימר כשיור [כשיעור כצ״ל] כל שדהו אלא כשיעור המשתייר:

אם שייר קלח אחד וכו׳. פירש הר״ב בסוף השדה והניח אותו לפאה וקשה דלתני אם נתן קלח אחד בסוף כלשון ר״ש. וע״ק ואם לאו אינו נותן לא נתן הל״ל שהרי כבר נתן. ומיהו בזה יש לומר דלהכי קתני נותן משום הפקר דעד השתא לא הוה משום הפקר. ולהכי אם עדיין לא לקחוהו עניים צריך שיתן ויפקירם בין לעניים בין לעשירים. אלא קושיא הראשונה מיהו במקומה עומדת. והר״ש פירש בענין אחר וז״ל אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה כשנתן שיעור פאה ומבקש להוסיף איירי דיכול להוסיף על המחובר. ויש לו תורת פאה לפטור מן המעשר. ואם לאו כלומר שכבר תלשו אינו נותן אלא משום הפקר דכל מה שמוסיף מן התלוש אין לו תורת פאה ואינו נפטר מן המעשר אלא אם כן הפקיר אף לעשירים כבית הלל דפ״ו. אבל היכא דלא נתן כלל מן המחובר מודה ר״י דנותן מן התלוש כדמוכח בתוספתא עכ״ל. ומפי הר״ר טעבלין מירושלים תוב״ב שמעתי בשם רבו מהור״ר יוסף אשכנזי

שפירש למשנתנו דהכי קאמר אם שייר קלח וכו' כלומר שלא נתן כשיעור אחד מששים ואפי' לא שייר אלא כנגד קלח אחד שלא נתן עליו פאה. סומך לו משום פאה כלומר רשאי להוסיף וליתן ככל שיעור פאה. וכההיא דתנינן במשנה ג' פרק ד' דתרומות לענין תרומה עלה בידו מששים ואחת תרומה. ויחזור ויתרום כמות שהוא למוד. ואם לאו כלומר שלא שייר כלל אלא שנתן כשיעור ששים על הכל כל מה שיתן אח"כ אינו נותן אלא משום הפקר כדתנן נמי התם עלה בידו אחד מששים תרומה ואין צריך לתרום. חזר והוסיף חייב במעשרות והכי נמי דכותה שאם יפטר ממעשרות צריך להפקירם:

משום הפקר. ונפקא מינה דהפקר בין לעניים בין לעשירים משא"כ פאה דלעני וכו' אבל לענין מעשר פאה נמי פטור כדתנן בסוף פרקין:

ד **כל שהוא אוכל**. כתב הר"ב למעוטי ספיחי סטיס הכי איתא בגמרא פרק ז' דשבת (דף סח.) וכתב הר"ש דנקט ספיחי ולא סטיס עצמו דפשיטא דלא חזי כלל. ומיהו בכל דוכתי נקט בלשון ספיחים במסכת שביעית (רפ"ז) דקתני ממין הצובעים ספיחי סטיס וקוצה ע"כ. [*וכדבריו הראשונים אלו כתבו התוס' פ"ז דשבת וכתבו עוד או שמא הן אוכל גמור ולא ממעטינן ע"כ. וכ"כ רש"י בפרק בא סימן (נדה דף נ ע"א) אבל בשבת פ"ז כתב כתוס' דהגוזל ששם כתבו] התוס' דף קא דלהכי נקט ספיחים לפי שאין דרך ללקטם בשנה שנזרעים אלא לבסוף ארבע או חמש שנים שהשרשים מתפשטים בארץ ומשביחים ושורש שלהן עיקר ע"כ. ועי' בפי' הר"ב משנה ה' פרק ב' דכלאים [*ושם כתבתי פירוש של שם ספיחים. ועיין] ריש פרק ז' דשביעית:

ולקיטתו כאחד. כתב הר"ב למעוטי תאנה וכו' שנלקטים הפירות שמתבשלים בהן ראשון ראשון פי' באילן אחד בעצמו. וז"ל הרמב"ם בפ"ב ממתנות עניים יש באילן זה מה שנגמר היום ויש בו מה שנגמר לאחר כמה ימים. ועיין משנה ב' פרק ג'. ומ"ש הר"ב דכתיב קציר משמע דבר הנקצר הרבה ביחד. ולשון הר"ש דסתם קציר מתבשל ביחד:

ומכניסו לקיום. פי' הר"ב למעוטי ירק [*ולשון הר"ש רוב ירק קאמר דיש ירק חייב בפאה כגון שומים ובצלים כדתנן לקמן (פ"ג משנה ג') דהנהו מכניסן לקיום וכו' עכ"ל]. ועיין בפ"ג משנה ב' וג'. וכתב עוד [*הר"ב] דכתיב פאת שדך בקצרך ואין הירק נקצר וכ"פ הרמב"ם. ופירושם זה דחוק דאמאי תלי מתניתין טעמא במכניסו לקיום דהוה ליה למתלי טעמא בדבר הנקצר. והר"ש כתב ע"פ תורת כהנים (בפרשת קדושים) וסתם קציר מכניסו לקיום יצאו ירקות שאף על פי שלקיטתו כאחת אין מכניסו לקיום עד כאן. ולשון הרמב"ם אפשר ליישבו שז"ל ולא יפול על שדה ירק שם קצירה ונוכל לפרש שרוצה לומר שלא הונח שם קצירה על דבר שאין מכניסין אותו לקיום:

והתבואה והקטניות. בירושלמי דרשינן ובקצרכם אין לי אלא תבואה קטניות מנין תלמוד לומר ארצכם. הר"ש:

בכלל הזה. כתב הר"ב כשישלמו בהם כל התנאים הללו. וכן הם דברי הרמב"ם. ודברי תימה הם דהא ודאי שנשלמו בהם כל התנאים. וכן סתם הרמב"ם בפרק ב' ממ"ע וכתב כל הדומה לקציר בחמשה דרכים אלו הוא שחייב בפאה כגון התבואה והקטניות וכו'. ובכף נחת כתוב בכלל הזה לא ימצא כל כלל התנאים האמורים כי אם בתבואה וקטניות. ועיין בפרק ג' משנה ב' [*דלעולם לקיטתן כאחד ואולי דמשום תנאי דנשמר כתבו הר"ב ובפירוש הרמב"ם כשישלמו שהרי אפשר שיפקיר תבואתו וקטניותו]:

ה **האוג**. [*כתב הר"ב ורמב"ם פירש צמח כו'. אבל בריש דמאי כתב בשמו שהם אילנות וכו' ולכך יש לפרש צמח דהכא ג"כ אילן] *)ובירושלמי אילנות מנין ת"ל שדך ואיכא דיליף מכרם וזית ע"כ והביאו הר"ש משנה דלעיל [*ועיין מ"ש במשנה ב' פרק ג']. ומן הראוי היה להקדים האילנות שנשתבחה בהן הארץ לאותן שלא נשתבחה בהן. ויש לומר הכא דלא אתא אלא לפרושי אלו שלקיטתן כאחת הילכך לא חייש למתנינהו על הסדר. אי נמי האחרון אחרון אין לקיטתן כאחת כולי האי כמו הראשון שלפניו ותנא לא זו אף זו קתני. תוס' פרק קמא דראש השנה דף יב:

ו **[*עד שימרח**. פירש הר"ב שיעשה כרי וצבור של תבואה. ובפרק ד' משנה ח' פירש כשהוא משוה פני הכרי ברחת. וכן כתב הר"ש בכאן. וכ"כ עוד הר"ב בפ"ק דמעשרות משנה ו'. ולשון הרמב"ם ופירוש מריחה מריקה וזאת המלה מושאלת בדרך המליצה בענין ברירת החטה מן התבן והשלמת צרכי הזרע עד שלא ישאר לעשות בו אלא להוליכו אל האוצר והוא דומה כמו הממרק לכלים (עיין בריש פרק בתרא דמקואות) שאין עושין אותו המירוק אלא כשנשלם הכלי ע"כ]:

נותן משום הפקר ופטור וכו'. פירש הר"ב דכתיב ובא הלוי וכו' ירושלמי פ"ו הביאו הר"ש ועיין מה שאכתוב בס"ד בריש מעשרות. ומ"ש הר"ב אבל המפקיר וכו' אין ההפקר פוטר וכו' נראה לומר דסמך אמ"ש גבי פאה שצריך שיפריש התרומה והמעשרות תחלה ואחר כך יטול הפאה הורה לנו בזה שהמצוה היא שיפריש וכו'. וכדדרשינן נמי במשנה י"א פרק ה' דמעשר שני מדכתיב (דברים כ"ו:י"ג) ככל מצותך אשר צויתני הא אם הקדים וכו' א"נ פן לא יפרישו העניים והמכשלה הזאת תחת ידו יהיה. והכא נמי בהפקר דכותה דפאה שלא יפקיר אלא אם כן הפריש תחלה. וכן לשון הרמב"ם אבל אחר הבריה לא יפקיר ממנו כלום עד שיפריש המעשרות ע"כ. והכי תנן במשנה ב' פרק ג' דדמאי לא ישליך עד שיעשר ועיין מ"ש שם בס"ד:

שלקחו את הגורן. פי' הר"ב וקנסו חכמים וכו' שלא יהו קופצים וכו' לגתות ולגרנות והוא לשון הירושלמי ומסיים בו הרמב"ם בפ"ו מהלכות מעשר וז"ל ויקנו טבלים כדי להפקיע מתנות אחיהם:

המקדיש ופודה וכו׳. משום דיוקא דמתניתין דלאחר מרוח הגזבר אין הפודה חייב וכדפירש הר״ב להכי תנן המקדיש דאף על גב דמתחלה היתה גם כן התבואה שלו הוה אמינא דכי הדר ופדאה ואף על גב דלאחר מרוח הוא שפיר קרינן ביה תבואת זרעך קמ״ל דלא:

הגזבר. פירשו הר״ב במשנה ג׳ פ״ג דבכורים:

פרק ב

א **ואלו מפסיקין**. ביש נוסחאות ל״ג בוי״ו אבל בנוסח שבירושלמי גרסינן בוי״ו:

והשלולית. לא זו אף זו קתני דזוטר מנחל. הר״ש:

ודרך הרבים. פי׳ הר״ב משום סיפא וכו׳ ולהכי תני דרך הרבים בתר דרך היחיד משום דסיפא דאדידיה מתניא הוי לא זו אף זו:

[*ושביל הרבים ושביל היחיד. פי׳ הר״ב ואשמעינן דאפי׳ שביל דרבים אם הוא קבוע וכו׳ ואי לא לא מפסיק דהא משום סיפא הוה זו ואין צ״ל זו והכא ברישא נמי לא צריכא למימרא אלא לאשמעי׳ דדוקא אם הוא קבוע וכו׳. אבל ראיתי בס״א דגרסי שביל היחיד ושביל הרבים. וכן הגרסא במשנה דירושלמי]:

הקבוע בימות החמה וכו׳. כתב הר״ש והשתא כולהו צריכי דמאי אמרת לתני דרך הרבים למימרא דאפי׳ לאילן אינו מפסיק ושביל היחיד דאפי׳ לזרעים מפסיק ולשתוק מכולהו אחריני א״כ הוה אמינא דרך [היחיד] דלא קביע גרע משביל היחיד דקביע ושביל הרבים דקביע עדיף להפסיק לאילן מדרך הרבים דלא קביע:

והבור. פי׳ הר״ב שדה שאינה זרוע וכ״כ הר״ש ומשמע מלשונם דהא חרושה מיהת הויא. וקשה דא״כ היינו ניר. והרמב״ם פי׳ בור הארץ שלא זרועה ולא נעבדה אבל נשארה שממה. וכן פי׳ הר״ב במשנה ח׳ פרק ב׳ דכלאים וסוף פ״ד. ומ״ש הר״ב כדי שלשה תלמים של מענית המחרישה עי׳ מ״ש בפ׳ ב׳ דכלאים משנה ו׳ בס״ד:

אלא א״כ חרש. [את] מקום הקרחה והוה ליה שדה ניר [לא] חרש לא דקוצר לשחת תחלת קצירה היא וכי גמר בישולייהו וקצר ליה לכוליה שדה כגומר קצירתו דמי ופאה אחת על הכל. לשון רש״י במנחות פרק ו׳ דף ע״א ע״ב ועי׳ מ״ש במ״ו פ״ג:

ב **שאינה יכולה להקצר כאחת**. פי׳ הר״ב עד שהעומד באמצע אינו יכול וכו׳ ע״כ. וז״ל הר״ש אמת המים היינו שלולית דקאמר ת״ק דבכל ענין מפסיק ואתא ר״י למימר דוקא באינה יכולה להקצר כאחת שאם עומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן כדמשמע בתוספתא ומיהו בתוספתא [משמע] דתרי מילי נינהו דקא חשיב במלתיה דתנא קמא שלולית וקוצר לשחת וג׳ תלמים של פתיח ואמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת. ריי״א אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק ואם לאו אינו מפסיק ולתנא קמא מפסיק אף על פי שעומד מצד אחד וקוצר מצד השני עכ״ל. ומבואר שיש כאן טעות סופר. שהרי על פי התוספתא הוא מפרש ובתוספתא מפורש שאם עומד באמצע וקוצר וכו׳. הואיל ואם עומד בצד אחד אינו יכול לקצור בצד השני סבירא ליה לר״י דמפסיק. ולכך צריך להיות בתחלת דבריו שאם אינו עומד באמצע. ותו בירושלמי הוון בעי מימר מן מה דאמר ר״י בעומד מצד אחד ואינו יכול לקצור מצד השני אבל אם היה עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן אינו מפסיק אשכח תנא ופליג היה עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק מצד אחד אינו מפסיק. וה״פ ס״ד דבני ישיבה למימר דר״י ס״ל בעומד מצד אחד וכו׳ ומכל מקום אם היה עומד באמצע וכו׳ דאינו מפסיק. אשכח ברייתא דפליג אסברא זו דתני היה עומד באמצע וכו׳. וכן פירש בכ״מ פרק ג׳ מהלכות מ״ע (ויש גם כן ט״ס שם שמ״ש שהולכת צ״ל שחולקת) והשתא פירוש הר״ב אתיא שפיר כס״ד דירושלמי אבל אין זה דרכו ולא דרך כל מפרש להלכה. שעם היות שכן דרך רש״י ז״ל בהרבה מקומות לפרש המשנה כס״ד דבגמרא היינו משום דדרך פירושו כסדר המשנה שבגמרא וראוי הוא להבין המשנה כס״ד טרם בואו למסקנא דגמרא אבל פירוש הר״ב בסדר המשנה בלא גמרא ראוי ונכון שיפרש כמסקנא דשמעתא לכן מסתבר שיש להגיה בדברי הר״ב וכצ״ל עד שאם אינו עומד באמצע וכו׳. ועוד יש תימה בדברי הר״ב מה שפסק הלכה כר״י ולעולם הלכה כתנא קמא דסתם לן רבי כותיה. והא דהרמב״ם פוסק כר״י הוא מטעם שכתב הכ״מ בפ׳ הנזכר וז״ל נ״ל שהוא מפרש דד״ה היא ונכתב בשם ר״י משום דהוא אמרה בי מדרשא ואתא לפרושי שלולית דתנא ברישא דמפסקת דה״מ בשאינה יכולה להקצר כאחת ע״כ. ועיין מ״ש במשנה ו׳ פ״ג דבכורים. אבל הר״ב דמפרש כשיטת הר״ש דת״ק ור״י פליגי ה״ל לפסוק כת״ק:

הוא נותן פאה לכל. דלא דמי לבור. דהכא איכא למימר שלא יניחה כך בורה אלא שלא היה יכול עכשיו לחרוש בבקרים ולמחר יחפור כמ״ש הר״ב. [*ומ״ש הר״ב כלומר נותן פאה אחת וכו׳. ובמשנה שבירושלמי גורס כן להדיא ומכל מקום במשנה דלקמן ל״ג]:

ג **[*ואינו מפסיק לאילן**. לא לכל האילנות דלחרובים וזיתים אינו כן כמו ששנינו במשנה דלקמן]:

שער. [*וכן במשנה ה׳ פ״ג דכלאים] ומפרשינן הענפים והוא לשון עברי כדכתיב וימלט השעירתה בספר שופטים סימן ג׳ לפירש״י:

ד **ולחרובין**. טעמא כתב הראב״ד בהשגותיו בפ״ג מהמ״ע וז״ל מפני שהם גבוהים הרבה ומסובכין כדתנן (בפרק ב׳ דבבא בתרא משנה ז׳) בחרוב ובשקמה חמשים אמה ע״כ:

ה **[*שני מיני חטין**. פירש הר״ב כגון שחמתית ולבנה דתנינן בפ״ה דב״ב משנה ו׳ מכר לו חטים וכו׳ שחמתית ונמצאת לבנה וכו׳ ואפשר דבשאר מיני תבואה לא נמצאו חלוקים במין אחד אבל בירושלמי אמתניתין דלקמן תני רבי חלפתא בן שאול היא שני מיני חטים היא שני מיני שעורים]:

עשאן גורן אחד וכו׳ שתי גרנות וכו׳. מפורש בירושלמי והביאו הר״ש דלא אזלינן בתר מחשבתו לעשות גורן אחד או ב׳ גרנות. אלא כאשר עשה כן יקום *)לעשות פאה אחת או שתים. ומשמע נמי דמיירי שעדיין לא נתן פאה וכי הא דתנינן בסוף פרק קמא דלעולם הוא נותן משום פאה וכו׳ עד שימרח. וז״ל הירושלמי קצר חצי אגדו וחצי שמותית לעשותן גורן אחד ונמלך ועשאן שתי גרנות אינו מפריש מן האגדו על השמותית לא בתחלה ולא בסוף קצר חצי האגדו וחצי השמותית לעשותן שתי גרנות ונמלך ועשאן גורן אחד מפריש (על) [צ״ל מן] האגדו שבסוף על השמותית שבסוף מן האגדו שבתחלה על השמותית שבתחלה עכ״ל. ופירוש שמותית כמו שחמתית דמתניתין ו׳ פרק ה׳ דבבא בתרא ופירוש הר״ב אדום אלא דבירושלמי מקצר כדאמרי׳ בריש ב״ק (דף ו) תנא ירושלמי אדתנן חב במקום חייב. ואגדו. נראה לי שהוא גד הנזכר בכתוב (שמות ט״ז:ל״א) במן שהוא כזרע גד לבן. ואע״פ שרש״י מפרש שם גד קליינדרא ואינו לבן. והמן היה גם כן לבן. והר״ב מפרש כאן לבנה. והכי נמי תנינן שחמתית ולבנה בהדדי בפרק ה׳ דבבא בתרא לא קשיא ולא מידי דלבנונית החטין היינו כקליינדרא שהוא ירוק ולגבי אדומה לבנה קרי להו התנא וזהו מה שאמר הרמב״ם בפירוש משנתנו זאת אדום וירוק וירוק זה כחלמון ביצה לא ככרתי וגם גירסת הר״ש אגורי ברי״ש [*וכן הוא בירושלמי ריש פרק ד׳ דמעשר שני אבל בפירקין דהכא בירושלמי גרס בדל״ת] אני מפרש לבנה שהוא מלשון ארמי בדניאל ה׳ על גירא [די] כתל. ולפי זה הוא לבן ממש כי גיר שהוא סיד לבן הוא וכן אני אומר על מה שתרגם אונקלוס בפרשת בשלח דק ככפור דעדק כגירא שפירושו דעדק כסיד שהוא קלוש על הכותל ולבן ורצה המתרגם לכלול מה שנזכר בכתוב במקום אחר (והמן) [צ״ל והוא] כזרע גד לבן ודלא כפי׳ רש״י שמפרש שרוצה לומר מין צבע שחור דק שנקרא גיר: [*ושוב ראיתי להרמב״ן בפירוש החומש שכתב כן בפרשת בשלח]:

ו **לפני רבן גמליאל ועלו**. כלומר ששאלו לרבן גמליאל ולא היה בידו ועלו שניהם:

ז **[*קרסמוה**. פי׳ הר״ב לשון יכרסמנה שהקו״ף והכ״ף שניהם ממוצא החיך ולכך מתחלפין. וראיתי להרמב״ן בפי׳ החומש בפ׳ אמור בפסוק בעצם היום הזה שכתב וז״ל וישתמשו חכמים בכל לשון עכבה בכ״ף נגזר מולא יעקבם כי ישמע קולו (איוב ל״ז:ד׳) ויאמרו מתקשט מן תכשיטין ואמרו קרסמוה נמלים מן יכרסמנה חזיר מיער עכ״ל]:

שחובת הפאה. ובפי׳ הר״ב שחובת הקציר וכן הגירסא במשנה שבדפוס ש״ס ירושלמי:

פרק ג

א **[*מלבנות**. פי׳ הר״ב בשביל שעשויות וכו׳ קרויין מלבנות ולקמן אכתוב טעם אחר בשם הר״ש:

מכל אחת ואחת. והר״ב העתיק מכל אחד ואחד וכן הוא במשנה דפוס בבלי וירושלמי וגירסא נכונה היא שאף ששם הרבים בלשון נקבה מלבנות עם כל זה שם הנפרד מלבן לשון זכר]:

ומודים בית שמאי לבית הלל. ואשכחן כהאי גוונא בפרק ה׳ דשביעית [משנה ד׳] ובמשנה ט׳ פרק קמא דשבת [*ועוד אחרים] ואע״ג דאין הלכה כבית שמאי ולא נ״מ בהודאתם. וגדולה מזו בפרק ה׳ דתרומות משנה ד׳ דפליגי ר״א וחכמים אליבא דב״ש וכן בפ״ב דאהלות משנה ג׳ ועיין רפ״ק דשביעית:

ראשי שורות. לשון הר״ש למאי דפרשינן דמלבנות הם השורות קשה דהוה ליה למימר ראשי מלבנות. ויש לפרש דמלשון שדה הלבן [הוא] ע״ש כשמתבשלת התבואה מתלבנת ומלקטין אותה ולקמן דתנן נמי מלבנות הבצלים דרכן להלבין ירק שלהן כשמתבשלים ועוד אפרש דכל שדה [חוץ משדה האילן נקרא שדה] הלבן ע״ש שהחמה זורחת בהן ואין בהן צל כשדה האילן ע״כ:

ב **המנמר**. פי׳ הר״ב שקצר התבואה שנתבשלה ראשון ראשון. ומפרש בירושלמי מקום הזבלין עולין תחלה. ופירש הר״ש כלומר מקומות המזובלים יותר בשדה שם התבואה ממהרת לעלות ע״כ. ומעתה במשנה ד׳ בפרק קמא דתנן התבואה והקטניות בכלל הזה. ובכלל ההוא שלקיטתן כאחת ואפ״ה לא מצינו פטור מפאה השדה שלא נזדבל בשיווי וממהרת במקומות המזובלים משום דמ״מ כל קלח וקלח לקיטתו כאחת. ואין גרעין מתבשל קודם לגרעין והכי נמי בפ״ב גבי אינו מפסיק לאילנות. וזה ידוע שאילנות שהן אפי׳ ממין אחד אינם מתבשלים כאחד. אלא דלקיטתן כאחת היינו לאפוקי

תאנה וכיוצא בה שלקיטת פירות האילן האחד אינם כאחת וראיה לדברי מהירושלמי שהביא הר״ש במשנתנו לענין שבת וחרדל שמואל אמר מפני שאין הראשון ממתין לאחרון שבהן וכו׳ על דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח וקלח ע״כ הא קמן דלאו בתר שדה אזלינן אלא בתר קלחין. [*ועיין לקמן בד״ה מכל אחד וכו׳ דר״י פליג והכי קיימא לן ומדשמואל נשמע לר״י שא״א לומר שחלוקים הם במציאות]:

רבי עקיבא אומר נותן פאה מכל אחד ואחד. פי׳ הר״ב כשחוזר ללקט הקלחים לחים ששייר וכו׳ והוא לשון הר״ש. והוא שיטת הראב״ד בהשגותיו פ״ג מהמ״ע שכתב שהמחלוקת אינו אלא על המשוייר לבדו. וכתב עוד וז״ל מ״מ מן הלח המשוייר נוטל מאחד על הכל בכל ענין על מה שליקט ועל מה ששייר כדברי חכמים ע״כ. ועיין במשנה ד׳. ואע״ג דלהרמב״ם בחיבורו שטה אחרת בכל זה אני לא באתי להלאות המעיין בפירושים שונים כשהמשנה מתפרשת ע״פ פי׳ הר״ב ז״ל:

[*בשנים או בשלשה מקומות. כך מצאתי הגירסא בספרים אחרים והכי מייתי לה בש״ס מס׳ נדה פרק בא סימן (נדה דף נא) ושם הגירסא בשנים ובשלשה מקומות ונראין אלו שני הגירסאות דמה טעם יש לומר דדוקא בשלשה אלא ודאי דלאו דוקא והלכך הנכון לגרוס נמי בשנים ואורחא דמלתא נקט. ואין להקשות השתא שנים שלשה מיבעיא]:

מכל אחד ואחד. ולשון הר״ב מכל אחת ואחת בירושלמי הביאו הר״ש שמואל אמר מפני שאין הראשון שבהן ממתין לאחרון שבהן. רבי ייסא בשם ר׳ יוחנן מפני שדרכן ליזרע ערוגות ערוגות. על דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח וקלח. על דעתיה דרבי יוחנן מפריש מכל ערוגה וערוגה ע״כ. והר״ב מפרש טעמא דמתניתין כרבי יוחנן הלכך הגרסא הנכונה אחת ואחת. ומאן דגרס אחד ואחד. אליבא דשמואל גרס הכי: ומ״ש הר״ב כאילו כל ערוגה שדה אחת עיין בכלאים פ״ב משנה ט׳:

ג **[*המחליק.** פירוש הב׳ שפי׳ הר״ב שהוא כמו המחלק קשה שאין עולה זה הפירוש בפ״ד דשביעית משנה ד׳]:

נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן. לא דמי למתניתין דלעיל דלחכמים נוטל מאחד על הכל על מה שליקט ועל מה ששייר כמו שכתבתי בשם הראב״ד. דהתם לח ויבש והכא שוק וגורן. והיינו דבירושלמי מחלק הכי אמר רבי ייסא שמעינן שוק וגורן שני מינים לח ויבש שני מינים לא. ופי׳ בכ״מ מהך מתניתין שמעינן דשוק וגורן שני מינים אבל לח ויבש שיהיו שני מינים לרבנן לא שמעינן לח ויבש שני מינים בתמיהה כלומר מי שמעינן ע״כ. [*ועיין מה שכתבתי בשם הר״ש בפרק א׳ משנה ד׳ בד״ה ומכניסו לקיום וכו׳]:

באפונין. פי׳ הרמב״ם זרעונים [*כלומר אותן אפונים שהן זרעונים והיינו אפונים השופים לאפוקי אפונים הגמלונים שהן מין ירק ואין חייבין בפאה] ועיין בפרק ג׳ דכלאים משנה ב׳:

המדל. פי׳ הר״ב שדולה ושולף וכו׳. [*ומ״ש הר״ב ותנן וכו׳] בפרק רביעי דשביעית [*משנה ד׳ ואינו כלשון הזה. וע״ש וגם] עוד מפרש הר״ב בענין אחר:

והמחליק מאחת יד וכו׳. כתב הר״ב שהרמב״ם פירש מאחת יד ממקום אחד וכו׳. לדבריו הוי הך סיפא פירושא דרישא כמו בד״א. וטעמא דמילתא כתב בחיבורו פרק שני מהמ״ע הואיל ובצר מרוח אחת אינו כבוצר עראי מעט מכאן ומעט מכאן שהוא פטור:

ד **האמהות של בצלים חייבות בפאה.** וכתב הר״ב דלא חזו לאכילה אלא על ידי הדחק. ומכל מקום הואיל והבצלים עצמן שלא נשתהו מידי דאכילה נינהו. אף האמהות שמשהין אותן בארץ לא יצאו מכללן להפטר מפאה מה שאין כן ספיחי סטיס שכתב הר״ב בפ״ק משנה ד׳ שכל המין אינו ראוי לאכילה אלא ע״י הדחק:

ה **בזמן שלא שייר.** לשון הר״ב כלומר אם לא התחיל וכו׳ אבל אם התחיל וכו׳ שנשאר מן השדה. פירוש לפירושו שנשאר מן השדה רוצה לומר שנשאר למוכר כלומר אחר שהתחיל לקצור קודם שמכר נשארו לו גם כן בקרקע מה שלא קצר או לא נלקט ולא מכרן הלכך על המוכר לתת הפאה לפי שהתחיל בקצירה ורחמנא אמר ובקצרכם וגם נשאר לו. הלכך אמרי׳ דבאותו שיור הויא הפאה ושאני הכא מסוף פ״ב דתנן קצר חציה ומכר חציה הלוקח נותן פאה לכל דהתם לא שייר כלום. ותחלת דברי הר״ב כלומר אם לא התחיל. אינו חוזר על הא דנקט ממתניתין בזמן שלא שייר. דכי לא שייר לא מהני אתחלתא דקצירה לחיובי למוכר כמו מתני׳ דלעיל אלא הר״ב בא לכתוב פסק הלכה. ותיבת כלומר שכתב לא לאסבורי פירושא דמתני׳ כהוראת תיבת כלומר בכל מקום אלא לפי שבמשנה אינו מחלק אלא בין שייר ללא שייר אהא קאמר דלאו דוקא לענין הלכה אלא כלומר אם לא התחיל וכו׳ אפילו כי שייר מכל מקום הלוקח נותן פאה על מה שלקח. אבל אם התחיל וכו׳ ושנשאר וכו׳ כמו שפירשתי בעל השדה וכו׳. ועל פי הדברים האלה עולים דברי הר״ב כסוגית הש״ס דחולין פרק ראשית הגז (חולין דף קלח) וכפרש״י ורמב״ם והר״ש:

ו **בית רובע**. פי׳ הר״ב רובע הקב ופירשו בו שהוא עשר אמות ומחצה על עשר אמות בקירוב ע״כ. ועיין בפי׳ הר״ב במשנה ט׳ פ״ב דכלאים. ושיעור כלי המחזיק רובע הקב עיין בלשון הרמב״ם שאעתיק בפרק ח׳ משנה ה׳ בס״ד. ובירושלמי מ״ט דר׳ אליעזר נאמר כאן שדך ונאמר בכלאים שדך מה שדך האמור להלן בית רובע אף כאן בית רובע ומפרש הר״ש דתנן בפרק ב׳ דכלאים בתבואה בית רובע ותנן כל סאה שיש בה רובע ממין אחר ימעט:

העושה סאתים. פי׳ הר״ב קרקע המוציאה סאתים. ולפי סדר משנתנו כל אחד פוחת והולך משיעור הראשון ובזמן המשנה הוה שמינה ארעא טובא טפי מבימי רבי יוחנן דאמר ד׳ סאין לכור בפרק המקבל (בבא מציעא דף קה.) ובפחות מרובע זריעה היה צומח סאתים וכדאיתא נמי התם בשני דרבי יוחנן הוה שמינה ארעא בשני דרבי אמי הוה כחישא ארעא. וממילא דבימי התנאים שהיו קודם רבי יוחנן הוה שמינה ארעא טפי. אלא דלפירוש רש״י דהתם מוכח דסאתים דחצר המשכן היינו לפי הצמיחה ומה שתוציא הארץ לא לפי הזריעה. ואם כן בית רובע דתנא קמא שמשערין על פי שיעור חצר המשכן כמו שכתב הר״ב נמי לפי הצמיחה ומה שתוציא הארץ היא. והשתא רבי יהושע מוסיף בשיעורו אדרבי אליעזר. וצריך שיהיה כחצר המשכן מאה על חמשים שהוא שיעור סאתים. אע״ג דרבי טרפון ור״י [בן בתירה] ורבי עקיבא כולם פוחתים והולכים. וקשיא לפירוש זה לישנא דהעושה דהא ת״ק נמי בהעושה מיירי. ואין לומר דרש״י לא יפרש בית רובע שיעור עשר אמות וכו׳ אלא מקום שזורעים רובע ובימי התנאים דשמינה ארעא ועבדה טפי מסאתים. דהאי שיעורא דעשר אמות וכו׳ שכתב הר״ב כתב הר״ש ע״ש תוספתא דכלאים עיין סוף פרק ב׳ דכלאים. ובירושלמי מאי טעמא דרבי יהושע נאמר כאן שדך ונאמר להלן (דברים כד) ושכחת עומר בשדה מה שדה שנאמר להלן סאתים אף כאן סאתים ופירש הר״ש כדתנן (בפרק ו) העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה:

ששה על ששה טפחים. ירושלמי מאי טעמא ו׳ על ו׳ מערוגה. ופירש הר״ש כדתנן (בר״פ ג׳ דכלאים) ערוגה שהיא ו׳ על ו׳ זורעים לתוכה ה׳ זרעונים:

רבי עקיבא אומר וכו׳. אע״ג דאיפסיק הלכה שנאו לר״ע וכן בפ״ט דשביעית [משנה ה] וספ״ט דיבמות וכל זה על הדרך השנוי בעדיות פ״ק משנה ה׳:

כל שהוא. כתב הר״ב דסבירא ליה פאת שדך כ״ש. וסיים הר״ש ולית ליה גזירה שוה דשדך. וכתב עוד הר״ש ירושלמי הגע עצמך שהיה שבולת אחת עד שלא קצר אין כאן חיוב משקצר אין כאן שיור רבי חנינא בשם רבי פנחס תפתר שהיה שם שבולת ובו ה׳ שבלים עד כאן. ועיין לקמן בסמוך. ומה שהבאתי בריש פ״ק ביקש לעשות כל שדהו פאה עושה כתבו התוס׳ פ״ק דנדרים (דף ו) וכן בסמ״ג דלאו דוקא. והביאם בכסף משנה פ״ב מהלכות מ״ע. ומ״ש הר״ב ופליג אכולהו. לפי שיש מקום לטעות ולפרש כל שהוא שר״ל השיעור המועט שבשיעורי התנאים הקודמים והיינו כרבי יהודה בן בתירה ולא בא רבי עקיבא אלא לתת כלל לכל דיני קרקע כ״ש. והרמב״ם פוסק בפירושו ובחבורו פ״ב מהלכות מ״ע כרבי עקיבא אע״ג דתנינן הלכה כדבריו של רבי יהודה בן בתירה משום דתניא פרק קמא דנדה דף ז ובפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קל) דאין למדין הלכה מפי המשנה ואם כן חוזר הדין לכלל הלכה כרבי עקיבא מחבירו ור׳ יהודה בן בתירה דקדים ליה מכל מקום לאו רבו הוה והכא אין שנים חבירים בסברא אחת אלא כולהו פליגי אהדדי. ועיין בפי׳ הרמב״ם משנה ה פרק ט׳ דשביעית. ועיין בפ״ק דנדה:

ובבכורים. כתב הר״ב [*דכתיב בהו אדמתך. ותימה דליתני וידוי מעשר דכתיב ביה נמי (דברים כו) האדמה אשר נתת לנו. ובירושלמי רבי מנא בעי ולמה לנן (פירש לית אנן) אמרה מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי דכתיב *)מן האדמה אשר נתת לנו וכלומר דהוה ליה למתני נמי ובוידוי כיון שצריך שיהיה לו קרקע ומסתמא נמי בקרקע כל שהוא סגי כמו אינך רבי יוסי בר בון בשם רבי יוחנן אמר שמועתכן [צ״ל שמועתא כן] מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי דכתיב מן האדמה אשר נתת לנו. ומכאן מקשין התוס׳ ס״פ לא יחפור (בבא בתרא דף כז.) על פי׳ רש״י דמפרש דבוידוי חייב אף מי שאין לו קרקע דבבכורים כתיב (שם) אשר נתת לי אבל בוידוי כתיב לנו משמע לכלל ישראל ומשום הכי ל״ג במשנה בוידוי. אך הסכימו עם רש״י דל״ג במשנה מן הירושלמי דתני עלה אף בוידוי. ואם גירסא שלהם כגירסתנו קרי לדברי ר׳ יוחנן תני אבל יותר נראה מוכרח מהמקשן דאילו לרבי יוחנן איכא למימר טעמא קאמר. ובתוס׳ פ״ק דקדושין דף כו הכריחו מדפריך בירושלמי וכו׳ אך מסיימו וגם משמע וכו׳. נראה כסותרים לדבריהם וצ״ע. ומ״ש הר״ב] וה״מ בבכורי חטה וכו׳ אבל בבכורים של אילן וכו׳ שהוא שיעור יניקתו. ל׳ הר״ש ואע״ג דחטה נמי שיעור יניקתו ג׳ טפחים מדמרחיקים [הזרעים] מן הכותל ג׳ טפחים (הזרעים) כדתנן בפרק לא יחפור (משנה א) וכדמוכח ההיא דערוגה ו׳ על ו׳ (רפ״ג דכלאים) הא נמי כל שהוא קרינן ליה אבל לפי זה דחק בחנם ירושלמי לומר בשבולת ובו ה׳ שבלים ושמא נאמר אע״פ שיונקת לצדדין אין עיקר יניקתה אלא כנגדה ע״כ:

ולכתוב עליו פרוזבול. מ״ש הר״ב פלוני ופלוני הדיינין עיין מה שאכתוב בס״ד בסוף שביעית. ומ״ש ומשכתבו לו. כלומר שהם חותמים ונותנים לו מה שכתב מוסר אני וכו׳. ומ״ש שוב אין משמטת. כדכתב טעמא התם בשביעית. ומ״ש דאין אונאה לקרקעות בסוף שביעית כתב טעמא אחרינא ושם אפרש בס״ד:

אחריות. מפורש במשנה ה׳ פ״ק דקדושין:

ז **[*הכותב נכסיו שכיב מרע**. עיין במשנה ו פ״ט דב״ב]:

ח **רבי שמעון אומר לעולם הוא בן חורין וכו׳**. ל׳ הר״ב ומוקמי׳ דבור כל נכסי בעבד לבדו כשאין לו נכסים וכו׳. ולשון התוספתא הביאה הר״ש אעפ״י שאין לו וכו׳ ולפיכך מ״ש הר״ב בדברי ת״ק שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין וכו׳ ואפי׳ אין לו שום נכסים וכו׳. משמע דכל שכן דאם יש לו עוד נכסים אחרים דלא יצא בן חורין וא״כ בדברי ר״ש הוה ליה לפרש ביש לו נכסים כי היכי דלא נימא דכי פליג ר״ש באין לו נכסים אבל ביש לו אין הכי נמי דמודה לת״ק דמוקמינן כל נכסי אמקצת נכסים וחוץ על מה ששייר וגם העבד בכלל השיור כיון דנוכל לקיים כל נכסי אמקצת נכסים מלבד השיור עם העבד. ור״ש לעולם קאמר דיצא בן חורין. וי״ל שדעת הר״ב שסברת תנא קמא שלעולם נותנת הסברא שמשייר העבד והלכך לא מיבעיא ביש לו נכסים שנוכל להעמיד דבור כל נכסי באותן נכסים ואז ודאי הוי השיור בעבד עם הקרקע כל שהוא ששייר אלא אפי׳ אין לו נכסים אחרים והוה לן למימר דעל כרחין מוקמינן דבור כל נכסי בעבד להכי שפיר פירש הר״ב בדברי ת״ק ואפילו אין לו וכו׳. ודעת הר״ב בסברת ר״ש דסבירא ליה דלעולם הסברא נותנת לעשותו בן חורין דלמאי קאמר ליה המתנה. אלא ודאי שנתכוין לשחררו. והלכך אי יש לו נכסים אחרים והשתא ודאי האי דקאמר חוץ שנאמר דלא נתכוין בלבד לאותו קרקע כל שהוא אלא ביטל דבור כל נכסי. מכל מקום איכא למימר שביטל דבור כל נכסי באותן נכסים אחרים אבל לעבד עצמו לא ביטל דא״כ לא אהניא כלל דבורו. והסברא נותנת לסברת ר״ש שלעולם נעמיד דבריו שכיון לשחררו. אלא אפי׳ כשאין לו נכסים אחרים. וכי אמר חוץ דאתי ובטל דבור כל נכסי מלבד מה ששייר בהדיא הוה אמינא בהכרח הוי העבד בכלל הביטול דהא לית ליה שום נכסים אחרים להכי שפיר פי׳ הר״ב גם בדברי רבי שמעון כשאין לו וכו׳ דביש לו נמי פשיט ליה טפי דהוי משוחרר לדברי רבי שמעון ודברי הר״ב בפירוש הת״ק הם מועתקים מפירוש הר״ש ז״ל:

פרק ד

א **במחובר**. פירש הר״ב דכתיב לעני ולגר תעזוב [*דהוה מצי למימר יהיה]. עיין ריש פ״ו:

מוריד. פי׳ הר״ב דכתיב תעזוב אותם. אותם שאין בהם סכנה וכו׳. ירושלמי. והכי דריש דאותם מיעוטא הוא ומסתבר להוציא את אלו שיש בהם סכנה:

ומחלק לעניים. ירושלמי (שלא) [צ״ל שמא] יראה לעני מדעתו [צ״ל מודעתו] וישליך לפניו. פי׳ הר״ש כדי שלא ישליך לפני עני הקרוב לו שרואהו הלכך צריך לחלק להם והוא מלשון הלא בועז מודעתנו [רות ג]:

בחליקי אגוזים. פי׳ הר״ב שאין בהם קשרים. וכ״כ הר״ש בשם הערוך. והרמב״ם פי׳ אגוזי פרך והם מין אגוזים והוא מאד גבוה:

תשעים ותשעה. פי׳ הר״ש עניים:

[*ואחד אומר לבוז לזה שומעין וכו׳. ואפי׳ הוא בריא וחזק יותר מחביריו או אוכל יותר מהם. כך מצאתי בפירוש שאזכור בפ״ו משנה ד׳]:

ב **[*ואחד אומר לחלק לזה שומעין וכו׳**. שאפילו הוא זקן ותש כח או חולה שהרי מה שאמר לחלק מפני חלישותו הוא אפילו הכי שומעין לו כך מצאתי בפירוש הנ״ל]:

ג **וזרקה על השאר**. פירש הר״ב כדי לקנות. וכן לשון הר״ש. וכפירוש רש״י בפ״ק דב״מ דף י׳ ולא נתכונו לומר דבהכי הוי קנין. אלא ר״ל לפי כוונת העני אבל לפי האמת אין זה קנין כלל:

אין לו בה כלום. פירש הר״ב דקונסים אותו וכו׳. וירושלמי הוא תני וכו׳. וטעמא מתבאר מלשון הרמב״ם בפירושו כשיקח מקצתו ויכסה מקצתו וכו׳. שאחרי שכסה הפאה בפני העניים שלא יוכלו לראותה לקחתה והוא לא קנאה בזה שאין זה קנין כלל לכך קונסין אותו אף מה שלקח וזכה בה. ולשון כף נחת כדי שלא יעשה כן פעם אחרת:

נפל לו עליה. מ״ש הר״ב אע״ג וכו׳ בסמטא ובצדי רשות הרבים עיין במשנה ד׳ פ״ק דבבא מציעא. והרמב״ם בפ״ב מהלכות מ״ע כתב. עני שנטל מקצת הפאה וזרק על השאר או שנפל עליה או שפירש טליתו עליה קונסים אותו ומעבירין אותו ממנה ואפילו מה שנטל לוקחין אותו מידו ונותנין לעני אחר. משמע מדבריו דבכולי ענינא לוקחין מה שנטל משום קנס ואין נראה כן מן המשנה אלא דוקא כשנטל וזרקו וכו׳ שהרי חילקם לשתי בבות:

בעומר השכחה. הוא הדין בשכחת קמה אלא דשכחת עומר בהדיא כתיב ושכחת עומר ושכחת קמה מבשדה לרבות שכחת קמה אמרינן במשנה ו׳ ושם כתוב בפירוש הרמב״ם בחיובי קמה והם לקט ופאה. גירסתו בההוא ירושלמי הכי הוה ולא גרס כלשון הר״ב שם. ולהרמב״ם ילפותא אחרינא אית ליה לשכחת קמה. וכמ״ש במשנה ז׳ פרק ו׳ לפי שאמר הכתוב ושכחת ולא תשוב. ועיין מה שאכתוב בפרק ו׳ משנה י׳ בס״ד [*ומצאתי במשניות כתובים בקלף הגירסא וכן בשכחה]:

ד **במגלות**. הם חרמשים. וקרדומות הם ממיני הפטישים. רמב״ם:

ואין עוקרין. בספר האגודה ואין חוטבין ועיין במשנה י׳:

[*כדי שלא יכו איש את רעהו. מרוב עם הבאים ללקוט ודוחקים זה את זה או שמא יתקוטטו. כך מצאתי בפירוש שאזכור פ״ו משנה ד׳]:

ה **[*ובחצות**. פי׳ הר״ב מפני התינוקות שדרכן לצאת בחצות וכו׳ שבשחרית ומנחה ישנים. הר״ש]:

היו מלקטין. על שם הפעולה הנמשכת שהיא לקיטת העניים. קורא לקוצרים מלקטים. ולשון הר״ב בד״ה ובחצות וכו׳ ללקוט פאה. וכן לשון הר״ש הנה השאילו לפאה שם לקט. ועיין ריש פ״ח:

על החבל. לשון הר״ב ומניחין פאה לכל החבל. וכן לשון הר״ש וכלומר ומניחין פאה בסופה על כל החבל:

מכל אומן ואומן. לשון הר״ב כלומר מכל שורה ושורה. והוא לשון הר״ש ופירש רבינו ז״ל בגור אריה פרשת דברים לפי שהשורה משוכה בשוה וזה אומנות נקראת אומן ע״כ. [*אבל ראה זה מצאתי עכשיו בפירוש הנ״ל שכתב (ויקרא י״ט:כ״ז) פאת ראשיכם תרגום ירושל׳ אמנה רישכון]. ומ״ש הר״ב ועל זה מזכירין אותן לשבח. ירושלמי. וטעמא נראה שיוכלו העניים לקחת מכל אומן ואומן ולא יצטרכו להמתין ולצפות אימתי יניח הפאה. ודבר הלמד מענינו הוא דרישא דמתני׳ בזמנים הקבועים ללקיטת פאה מתניא. ועוד בירושלמי אבל מזכירין אותן לגנאי שלא היו נותנים אלא אחד ממאה ותנן לא יפחות משלשים בפ״ק:

ו **עובד כוכבים שקצר וכו׳ פטור**. מ״ש הר״ב ובקצרכם פרט וכו׳ וגבי שכחה כתיב כי תקצור קצירך ושכחת עומר מכאן אמרו עובד כוכבים וכו׳ לשון קצרה כתב ומה שחסר ברישא גילה בסיפא וכן בהפך. וכ״כ הר״ש בשם תורת כהנים פרשת קדושים ובקצרכם פרט לשקצרוהו עובדי כוכבים וכו׳ מכאן אמרו עובד כוכבים וכו׳ ובספרי בסוף פרשה כי תצא כי תקצור וגו׳ פרט לשקצרוהו עובדי כוכבים וכו׳ מכאן אמרו עובד כוכבים וכו׳:

מן הלקט ומן השכחה וכו׳. תנא נקטינהו בהווה ורגיל להיות שכן בתחלת הקצירה אפשר ושכיח להיות נושר. אבל שכחת עומר א״נ שכחת קמה אינו רגיל שישכח בתחלת הקצירה. והדר תנא פאה שמקומה בסוף השדה כדתנן פרק קמא משנה ג׳. אבל בקראי כתיב בפרשת קדושים לא תכלה פאת שדך ולקט קצירך לא תלקט ובפרשת כי תצא דין שכחה דנקטינהו כסדר אזהרתן להזהיר בעל השדה שלא יקצור כל שדהו וכשקצר השדה לא ילקט הנושר שכן דרך ללקט אחר הקצירה וכן אם שכח עומר או קמה דלא שכיח כולי האי שלא ישוב לקחתו:

ז **עומרין ופדה עומרין חייב**. בשכחה. לשון הרמב״ם:

קמה ופדה עומרין. לשון הר״ב ולענין שכחה פליגי וכו׳ ולשונו מועתק מפירוש הר״ש ומשמע דבבא זו בענין אחר דלאו שכחה נמי מיירי ולשון הרמב״ם לא יתחייב בהם ואפי׳ בשכחה וזה דעת החכמים כפי מה שהקדמנו ע״כ:

[*פטורה. ובריש תני לשון זכר והרמב״ם פרק ב׳ מהלכות מתנות עניים העתיק לרישא בלשון (זכר) [צ״ל נקבה] ולענין פאה ותמיהני דבפ״ד לענין לקט ובפ״ה לענין שכחה השמיטה]:

ח **עד שלא באו וכו׳**. פי׳ הר״ב היינו מרוח וכו׳. וכן כתב הר״ש ונקטו חיוב מעשרות בתבואה דבה איירינן בפרקין. אבל למאי דתנינן במתניתין פירותיו יותר מדוייק מה שכתב הרמב״ם עונת המעשרות היא שעה שיתחייב במעשרות וזמנה משתנה כפי שינוי הזרעים. ועוד אבאר אותו במסכת מעשרות. וכ״כ הר״ש והר״ב בפירוש משנה זו עצמה שהיא שנויה עוד במשנה ד׳ פ״ג דחלה. ופירוש מרוח בסוף פ״ק:

ט **רבי אליעזר אומר זכה לו**. פירש הר״ב פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן בעשיר שלקט וכו׳. בפרק ה׳ משנה ב׳ אכתוב בס״ד אי מיירי דוקא בעשיר שאינו בעל השדה או אף בבעל השדה עצמו:

שנמצא ראשון. כלומר שלא יעכבה עד שיבא אותו עני שרצה לזכות אלא כל עני שימצא ראשון יתננה לו ואל יאחרה בידו ואם אירע שיבא אותו עני ראשון אין הכי נמי דרשאי לתתו לו שאין כאן קנס כדלעיל משנה ג׳ דאותו עני לא עביד ולא מידי:

אלא אם כן הפקיר. כתב הר״ב ומתני׳ ר״מ היא דאמר אין קנין לעובד כוכבים וכו׳ וכ״כ הרמב״ם והכי איתא בפירושו למשנה ט׳ פ״ה דמס׳ דמאי ויש מקום עיון במשנה ח׳ פ״ק דעבודת כוכבי׳ ושם באריך בס״ד. [*ועיין עוד מ״ש בסוף פ״ד דגיטין]. ולענין סורי׳ עיין במ״ה פ״ה דמעשרות:

י **קצר מלא ידו תלש מלא קמצו**. זה לשון הרמב״ם בפ״ד ממ״ע היה קוצר או תולש דבר שדרכו להתלש ואחר שקצר מלא זרועו או תלש מלא קמצו הכהו קוץ וכו׳. התבאר שינוי לשון משנתינו. ומה ששינה עוד הרמב״ם לכתוב מלא זרועו לפי שכשקוצר במגל מקבץ בידו אחרת מלא ידו. ולפעמים מלא זרועו. אבל כשתולש אי אפשר אלא בקומץ ידו כי לא בזרוע יגבר איש לתלוש:

של בעל הבית. כלפי עני קוראהו בעל הבית. אע״ג דיותר נכון היה למתני בעל השדה ואולי דנקטיה סירכא דרפ״ק דשבת העני בחוץ ובעה״ב בפנים:

תוך היד ותוך המגל. ל׳ הר״ב אנשר קאי כלומר תוך היד ונשר תוך המגל ונשר. ר״ל תוך היד קאי אנשר וכאילו תני תוך היד ונשר. וכן נמי תוך המגל כאילו תני תוך המגל ונשר:

אחר היד. פי׳ הר״ב מנדנוד ידו. ר״ל שמה שיפול מחמת נדנוד היד ויפול לאחורי היד הרי הוא אונס. וכן מחמת נדנוד המגל ויפול אחורי המגל גם הוא אונס:

ראש היד. ל׳ הר״ב כשידו מלאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לפס ידו כלומר במקום שראשי אצבעותיו מונחים על פס היד. ואין זה תוך היד גם אין זה אחר היד:

יא **שלאחר הקוצרים**. לשון הר״ב חיישינן שמא הביאו שם הנמלים מן הלקט [וכו׳]. שספק לקט לקט ת:״ק נמי סבירא ליה. ולא פליג אדרבי מאיר אלא בתחתונים משום דסבירא ליה דתחתונים ודאי משל קמה כנסום. וכעין שפירשו התוס׳ בחולין פרק הזרוע (חולין דף קלד) אמתניתין דהכא. ועיין לקמן. ומ״ש הר״ב ואלו הן [התחתונים] הירוקים וכו׳ וניכרים שהם ישנים. קשה קצת מאי יישון שייך בין קמה לקציר. ולכך נראה בעיני דדברי הר״ב מורכבים מפירוש הר״ש ופירוש הרמב״ם. שמה שכתב הר״ב שנוטים להשחיר הם דברי הרמב״ם שכתב והזרע התחתון והוא השחור וכו׳. ומה שכתב דמן הקמה היה. הוא מהר״ש. אבל נראה לי דמ״ש הר״ש ירוקים [*והוא מהירושלמי] פירושו ככרתי כמו שהם הגרעינים כשעדיין לא נגמרו כל צרכן ולא נתבשלו כדי לקצור וז״ש הר״ש כשהתבואה יבישה ומתלבנת קוצרים אותה ע״כ. משמע דירוקים היינו קודם שמתלבנים והיינו ככרתי וכדפרישית. ולהרמב״ם שפירש שחור הרי כתב שנאמר שהוא קדמון ומזרע השנה שעברה ע״כ. ורצה לומר שהיה מותר לכל אדם כדתנן בפ״ח משילכו הנמושות וא״כ הר״ב שכתב שחור לא הוה ליה לכתוב מן הקמה אלא משנה שעברה או לא הוה ליה לכתוב שחור אלא ככרתי וכדפרישית:

שספק לקט לקט. כתב הר״ב דכתיב לעני וגו׳. מ״מ הוצרך לפרש שאי אפשר לגורן [והוא מהירושלמי] דאם לא כן מאי ספיקא איכא והיינו נמי טעמא דת״ק דלעיל דאע״ג דסבירא ליה נמי שספק לקט לקט. מכל מקום סבירא ליה דתחתונים של בעל הבית משום דליכא ספיקא בהו קמיה ת״ק. ומה שכתב הר״ב והלכה כר״מ כתב בעל כ״מ בפ״ד ממ״ע שכן משמע בירושלמי ובש״ס דידן [בחולין] פרק הזרוע [*והא דדרשינן מתעזוב הנח לפניהם משלך ובריש פרקין דרשינן הנח לפניהם והם יבוזו ונ״ל דאי להך לחודא אתא ה״ל לכתוב עזוב וכתיב תעזוב משמע אתה משלך עזוב ואי להך לחודא לכתוב תתן אלא יבוזו כדלעיל נמי]:

פרק ה

א **כל הנוגע בארץ**. מחובר אל מה שיהיה שם מן הלקט. לשון הרמב״ם:

הרי הוא של עניים. כתב הר״ב דקנסוהו רבנן וכו׳ ולכך אין אומדין כמו בסיפא ומפרש בירושלמי דהפקר ב״ד היה הפקר ולהכי פטורים מן המעשרות:

ונותן לעניים. בתורת [לקט] ופטור מן המעשרות שמן הספק נותנים לעניים וספק לקט לקט לכולי עלמא כדפי׳ בסוף פרק דלעיל:

בכדי נפילה. פירש הר״ב כדי שיעור שרגיל ליפול בשעת קצירה וכו׳. ואין כדי נפילה דהכא כההוא דמשנה ה׳ פרק ט׳ דבבא מציעא דהתם כדי שיעור שזורעים בה. והרמב״ם פירש הכא נמי שיעור מה שנזרע בה בשעת הזריעה. ומהאי טעמא נמי לא פסק כרבן שמעון ב״ג אבל בהדיא איתא בגמרא דב״מ [קה:] כפי׳ הר״ב ואף הרמב״ם בחבורו חזר בו ופסק כרשב״ג:

ב **[*אם נקצרת עם הקמה**. שיכול לקמוץ השבולת עם הקמה כשרוצה לקוצרה. כך מצאתי בפירוש שאזכור בפרק דלקמן משנה ד׳]:

הרי היא של בעל הבית. פירש הר״ב שהקמה מצילתה כדתנן לקמן פרק ו׳ משנה ח׳:

מעשר שבולת אחת. לשון הר״ש ומה שאין מזכיר כאן תרומה גדולה לאו משום דמפטר מחמת שהקדימו בשבלים דהא דאמרינן דפטור מתרומה גדולה (וכמ״ש בריש פ׳ ז׳ דברכות) היינו המעשר כדדרשינן מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר. אבל החולין (שלא נתרמו) שהופרש מהן המעשר חייבים בתרומה גדולה. ועוד דוקא נקט שהקדימו דהיינו שעבר והקדים מעשר לתרומה אבל כמצותו מפריש תרומה גדולה ואחר כך מעשר בין קודם מרוח בין לאחר מרוח ע״כ. ומה שכתב הרמב״ם בפירושו והשניה לכהן. נמי לאו דוקא. ובחבורו זה לשונו והאחרת תהיה מעשר. [*ועיין מ״ש בסוף מסכת מעשר שני]:

ונותן לו. וא״צ העני להמתין עד שיתקן גדיש של עצמו דודאי דגדיש עצמו נמי בעי תקון שהרי יש בו שבולת הפטורה מן המעשרות. ועיין בר״ש שהאריך. ועיין במשנה ט׳ פרק ג׳ דחלה:

אמר רבי אליעזר וכי היאך העני וכו׳. פירש הר״ב לדבריהם דרבנן קאמר וכו׳. כך מסיק בירושלמי. וכתב הר״ש בפ״ד משנה ט׳ דהשתא לדידיה יכול לזכות לעני ואפי׳ בעל השדה. ואע״ג דבעל שדה עני מוזהר ללקט לקט שלו כדלקמן משנה ה׳. והקשה מזה על פירש״י דבפ״ק דב״מ שמפרש דר״א

דפ׳ דלעיל לא אמר אלא באדם דעלמא ובמשנה ה׳ אכתוב ליישב דברי רש״י ז״ל ע״ש:

אלא מזכה וכו׳. וכתב הר״ב דרבנן סברי דא״צ לפי שעשו שאינו זוכה כזוכה. מפרש בירושלמי והביאו הר״ש דאתיא כר״י דס״ל הכי במ״ח פ״ב דבכורות:

ג אין מגלגלין בטופח. פי׳ הר״ב וכן הרמב״ם כי הלקט שהיה ראוי ליפול משאר מיני זרעים יפול מזה המין הגרוע. וטעמם שמכיון שהוא גרוע יחוש הרבה על שאר המין הטוב. מה שאין כן כשקוצר מין אחד בלבד אין כאן חשש ונופל. ומה שכתב הר״ב בפירוש אחר והוא מפירוש הר״ש דלרבי מאיר שמין לבעל הבית הפסדו. פירוש מה שמתקלקל שדהו במה שאינו מרביצו [עכשיו]:

ה בשלו. [*ובספרים אחרים גרסינן] שלו פטור ושל עניים. [*וכן העתיק בספר האגודה]. וכן לשון הר״ב והר״ש:

ובשל עניים חייב. כתב הר״ב וחייב לעשר קודם שיתן אותו לעני. ומסיים הר״ש כדאשכחן לעיל גבי שבולת שנתערבה:

שקבלו השדה באריסות וכו׳. כתב הר״ב ובעל הבית עני אסור בלקט של שדהו דכתיב לא תלקט לעני אזהרה לעני שלא ילקט הלקט שלו בפ״ק דגיטין דף (י״א) [י״ב] והוא הדין לכל המתנות. ומשום דמעשר עני לא דמי ללקט כמו שכחה ופאה ואפילו הכי אתיא. לפי דלא שני לן בין מתנה למתנה הלכך חביבא ליה לתנא לאסבורי במעשר עני. ואע״ג דבגיטין רבי אליעזר דריש ליה להך דרשא דאזהרה כו׳. ורבנן דרשי לא תלקט לעני שאין אתה רשאי לזכות לעני. יש לומר דרבנן תרתי שמעי להו דאי לדרשא דידהו לחוד הוה ליה למימר ולקט קצירך לעני ולגר תעזוב אותם לא תלקט. ומדאסמך קרא וכתב לא תלקט לעני שמעינן נמי אזהרה וכו׳. ומתניתין דהכא ככולי עלמא ולכך הרמב״ם פסק לה בפרק ו׳ ממ״ע אע״פ שאין הלכה כרבי אליעזר כדלעיל. וכן סתמא דש״ס בחולין דף קלא ע״ב נסיב להך דרשא דאזהרה. ש״מ דהלכתא היא ורבנן נמי ס״ל. ולפום הך סוגיא דגיטין *)מפ׳ רש״י בב״מ דר״א לא אמר דאמרי׳ תרי מגו אלא באדם דעלמא אבל לא בבעל השדה דכיון דדריש ר״א אזהרה לעני כו׳. ולא ס״ל לש״ס דידן כדמסיק בירושלמי דלדבריהם דרבנן קאמר להו אלא אפי׳ לדברי עצמו קאמר וכי היאך וכו׳ דבבעל השדה לא סבירא ליה שיכול לזכות. והירושלמי אפשר דלא סבר דרבי אליעזר דריש אזהרה וכו׳ אי נמי ס״ל דדריש הכי מ״מ דוקא בשדה שלו אבל בתרי מיגו דהיינו מיגו דאי בעי מפקיר וכו׳ תו לא מקרי בעל השדה. ומכל מקום הירושלמי דלא כבבלי דבחולין דף קלד דאפילו כי מפקר והדר זכי מקרי בעל השדה ופסק כן הרמב״ם בסוף פרק ה׳ וז״ל המפקיר את כרמו וכו׳ וזכה בו לעצמו ובצרו חייב וכו׳ מפני שהיה שלו והרי הוא שלו וכו׳ ופטור מן המעשרות ע״כ. ואם כן שפיר נסיב ליה רבי אליעזר וכי היאך וכו׳ לדברי עצמו [*דודאי דכי ההיא דכרם דהרמב״ם הכי נמי דכותיה דודאי שקוצר כל השדה ועדיפא דהא התם הפקיר בפועל והכא לא הפקיר אלא דמגו אמרי׳. אכן גם אין לומר דהתם רוצה לזכות בכרם עצמו דאם כן פשיטא דלמה יהיה פטור וכי העני הזוכה בגוף קרקע המופקר לא יהיה חייב במתנות עניים ומאי קמ״ל אלא דלא בצרו ע״מ שיזכה בגוף כרמו ומשום דהוא בעל כרם חייב וכדמסיק הרמב״ם מפני שהיה שלו והרי הוא שלו וכלומר שנראה כאילו הוא גם עכשיו שלו ומדהוצרך לכתוב שהיה שלו שמעינן דאילו בעני שזכה לא והיינו טעמא שלא רצה לזכות בגוף הכרם. ועוד אי זכה בגוף הכרם למה פטרו הרמב״ם מהמעשרות והם בתלוש שהיה נראה לחייבו יותר מבמתנות עניים שבשעת הזכייה אלא שלא זכה בגוף הכרם ומשום הכי פטור ממעשרות ומה שחייב במתנות עניים מתעזוב יתירא כדדריש בפרק הזרוע ומההיא גופא שמעי׳ דמיירי בלא רצה שיזכה בגוף הכרם דאם לא כן קרא למה לי ואפי׳ אם אין כל זה דעת הרמב״ם אלא מפקיר כרמו אין הכוונה שהפקיר הכרם עצמו רק מה שגדל בכרם קרי ליה כרם. מ״מ רש״י כך הוא סובר ומתיישב שפיר לדידיה והכי דייק לישניה שכתב דהדר איהו ולקט ביה בפאה וכו׳ ובפ״ק דתמורה דף ו׳. כתוב בתוספות המפקיר וכו׳ פירש״י אע״ג דהפקר פטור וכו׳ ואומר ר״י דהחיוב תלוי היכא דזכה בגוף השדה אבל היכא דלא זכה רק בפירות פטור מכולהו ע״כ. ואכתי אין הכרח שרש״י יהיה סובר כך]:

מותר בלקט ובשכחה. וכתב הר״ב וגר שנתגייר לאחר קצירה דחייב בשכחה לעיל (פרק ד׳ משנה ו׳) היינו משום דקרינן ביה שדך. עיין בפירושו למשנה דלקמן ומ״ש דלא מחייבין (גם) [צ״ל גר] בלקט מאחר שעיקרו במחובר וכן לשון הר״ש. כלומר דבשעת קצירתן מהקרקע נעשה לקט:

ואסור במעשר עני. שמחויב לדבר הקצור ויש לו בו חלק. הרמב״ם:

ו אל תסג גבול עולים. לשון הר״ב אל תקרי עולם אלא עולים. וכתב הרמב״ם וזה על דרך הדרש ומעיקרי לשון הקדש כי אותיות המשך והנוח יתחלפו קצתם עם קצתם והם נופלות מן הכתיבה להקל ע״כ. וכתב בעל יפה מראה שהוזקקו רז״ל לזה משום דק״ל מאי קמ״ל מצוה המפורשת בתורה לא תסיג גבול (דברים י״ט:י״ד) אמנם לפי זה ניחא שהודיענו שלא ישנה ממה שגבלו רבותינו על פי הקבלה איזהו לקט ואיזהו אינו ע״כ. ומ״ש עוד הר״ב וי״מ עולים אלו בני אדם שירדו מנכסיהם. שני הפירושים פליגי בהו אמוראי בירושלמי ונ״ל פלוגתייהו משום דתרי קראי כתיבי במשלי חד בסי׳ כ״ב וחד בסי׳ כ״ג ומאן דדריש פי׳ קמא נסיב לקרא קמא דסיומיה אשר עשו אבותיך והיינו עולי מצרים ומאן דדריש פירוש תניין נסיב לקרא תניין דסיומיה ובשדי יתומים אל תבא. ויתומים עניים קרויין בכתוב כדכתיב לגר וליתום וכמו שאפרש בס״ד בפרק ו׳ משנה ה׳:

ז **[*או שחיפוהו בקש**. בירושלמי אמר רבי יונה בזוכר את הקשין ופסקו הרמב״ם ז״ל]:

ח **[*לחררה**. כתב הר״ב קצר מעט ועמר כדי לגלגל וכו׳. כלומר שאין שיעורו אלא כדי וכו׳ ומשום הכי לא הוי שכחה שאין מניחים עומרים קטנים כאלו אלא מעמרים כמה כאלו ביחד ודנקט לגלגל לישנא דירושלמי הביאו הר״ש לחררה גלגל]:

פרק ו

א **הבקר פירושו כמו הפקר**. הר״ש. ששניהם הבי״ת והפ״א ממוצא השפה ועיין במשנה ג׳ פרק ד׳ דעדיות. [*ובמשנה ג׳ פרק ג׳ דשבת. וז״ל הרמב״ן בפירוש החומש בפרשת קדושים בפסוק בקורת תהיה עיקר הלשון בכל מקום במשנה בבי״ת ובש״ס החליפו בפ״א]:

הבקר לעניים הבקר. פירש הר״ב דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם. מה תלמוד לומר תעזוב אותם למד על עזיבה אחרת דהיינו הפקר וכו׳ ירושלמי. ואף על גב דדרשינן מתעזוב עזוב לפניהם בריש פרק ד׳. מ״מ שמעינן מינה נמי להך. דכולה בכלל תעזוב. ועוד י״ל דמאותם דריש שהוא מיותר. ועיין לקמן:

כשמטה. פירש הר״ב דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה מה תלמוד לומר ונטשתה וכו׳ ירושלמי. ובית הלל מתעזוב אותם מיעוט. זה לעניים ולא לעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים ולעשירים. ובית שמאי תשמטנה ונטשתה מיעוט. זה לעניים ולעשירים. אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים:

ואחד של ארבעת קבין. לשון הר״ש בירושלמי מפרש טעמא דב״ש שהוא יכול לחלקו לעמרים של קב קב ולעשות ממנו שורה. הואיל ועומרי השדה קטנים שאין בכל אחד ואחד כי אם קב. וכן עומרי השדה של שני קבין ואחד של ח׳ קבין ובית שמאי לטעמייהו דאמרי בפרקין ג׳ לעניים וד׳ לבעל הבית וב״ה לית להו רואין:

ב **לגפה**. פי׳ הר״ב גדר אבנים סדורות וכ״פ הר״ש. וכ״פ עוד הר״ב בכלאים פרק ב׳ ובפרק ד׳ דעדיות אבל במשנה ג׳ פ״ב דמציעא מפרש כפירוש רש״י דהתם:

ובית הלל אומרים שכחה. וכתב הר״ב והא דתנן לקמן ומודים ב״ה לבית שמאי שאינו שכחה זהו כשלא הניחו אצל הגפה וכו׳. והן דברי הרמב״ם. וטעמא איכא למימר דכשלא הניחו אצל א׳ מדברים הללו אע״פ ששכחו אינה שכחה הואיל והחזיק בו להוליכו לעיר. אבל כשהניחו אצל דבר מסויים אף על פי שהחזיק כבר להוליכו לעיר הוי שכחה. שסוברים דושכחת על ידי עצמך ולא כשיש דבר הגורם השכחה שע״י שהחזיק בו ולא הניחו אצל דבר מסויים גרם לו ששכחו וכיוצא בזה תראה במשנה ד׳ במה שכתבתי שם בס״ד. ובירושלמי וקשיא לב״ש הגפה והגדיש דבר שהוא מסויים ואינון אמרין שאינו שכחה. וקשיא לבית הלל בקר וכלים דבר שאינו מסויים ואינון אמרין שכחה ע״כ. הרי שסברת הירושלמי דשכחת המונח אצל דבר מסויים הוי שכחה ולא כן המונח אצל דבר שאינו מסויים. וכתב הר״ש מתוך הסברא היה נראה איפכא דדבר שהוא מסויים קשיא לבית הלל אמאי הוי שכחה דכיון שהוא במקום מסויים הוי כאילו לא שכחו. ודבר שאינו מסויים קשיא לב״ש אמאי לא הוי שכחה ושמא טעות סופר יש בירושלמי עכ״ל. ויש ראיה לסברת הר״ש מריש פרק ז׳ דלקמן אם לא נחלק בין אילן הגדל במקום מסויים לאדם המניח פירות במקום מסויים. וכן נדחק הר״ש לפרש בפירוש אחר שכתב הר״ב דמתניתין דלקמן דוקא אליבא דרבי יהושע מהאי טעמא דלא ס״ל שיהא יותר שכחה המונח בדבר מסויים אבל למאי דכתבינן אין להטעות גירסת הירושלמי. [*ושוב הראה לי בני האלוף מהר״ר אברהם שי׳ דבירושלמי עצמו פריך אמתניתין דהכא ממתניתין דריש פ׳ ז׳ דתנן במקומו שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה מתני׳ דב״ש אמרי אינו שכחה א״ר יוסי ד״ה היא תמן דבר מחובר בצד דבר מחובר ברם הכא דבר תלוש בצד דבר מחובר ע״כ]. ולשון הרמב״ם פ׳ ה׳ מהלכות מ״ע החזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ושכחו אינו שכחה אבל אם נטלו ממקום למקום אע״פ שהניחו סמוך לגפה או לגדיש או לבקר או לכלים ושכחו הרי זה שכחה ע״כ. ומ״ש הר״ב בפירוש אחר דכל אלו דברים הם דברים מסויימים. ובירושלמי קרי לבקר ולכלים אינו מסויים. היינו כלפי גפה וגדיש:

ג **ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח**. לשון הרמב״ם סדר המשנה היה ראוי להיות כך. העומר השכוח ראש שורה שכנגדו מוכיח אם שכוח הוא אם אינו שכוח ולשון הר״ש ראשי שורות אינו שכחה בין בתחלת שורה בין בסוף שורה. העומר שכנגדו מוכיח לסוף שורה איצטריך כמו שאפרש ע״כ. ודעת הר״ב עיין לקמן:

ד **שנים שהתחילו מאמצע שורה**. של עמרים לשון הר״ב והר״ש ועיין מ״ש לעיל פרק ד׳ משנה ו׳:

שלאחריהם אינו שכחה. לשון הר״ב לפי שסמכו זה על זה ומתוך כך נשכח ע״כ. וכיוצא בזה דברי הר״ש ופירוש לפירושם דושכחת משמע שלא ע״י

אחר שעמך וכיוצא בזה כתבתי לעיל משנה ב׳. ולפירוש זה ואלו הן ראשי שורות אסיפא קאי. וכן כתב הר״ב יחיד שהתחיל וכו׳ השתא מפרש להא דתנן לעיל וכו׳. והר״ש כתב ועוד בירושלמי דריש מקרא דאין חשוב שכחה אלא ממקום שמתחיל ואילך דאם יש שם שורה של עמרים והתחיל לעמר בעומר השני או השלישי והניח ראש השורה שהיה בדעתו לקחת וחזר ושכח לא הוי שכחה וכו׳ דכתיב (דברים כד) כי תקצור קצירך ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח וכו׳ פי׳ מה שאתה קוצר ממקום שהתחלת לקצור יש בו דין שכחה למעוטי תחלת שורה שהניחה והתחיל אחריה ע״כ. לזה הפירוש הוי רישא פירושא דראשי שורות. וקמ״ל דכל שנים המתחילים באמצע מקרי מה ששכח ביניהם ראש שורה ולא הוי שכחה מטעם הירושלמי ודעת הרמב״ם עיין לקמן:

שלפניו אינו שכחה. פירשה הר״ב לענין ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח שאם היו עשר עשר שורות של עשר עמרים וכו׳. ושכחו עומר אחד או שנים בסוף השורה וכו׳ ע״כ. ולפניו דהכא לא הוי דומיא לפניהם דרישא דהתם שלפניהם לאחר שהתחילו דלגו עומר ושכחוהו. ואילו הכא לפניו שהניח עומר אחד או שנים בסוף השורה. ואין כאן דלוג בשורה זו. ומכל מקום כולה מתניתין דלוג אשמעינן ברישא אשמעי׳ דאע״ג דכשדלגו במה שלפניהם הויא שכחה. מ״מ הדלוג שדלגו והניחו בין שניהם דהיינו לאחריהם לא הוי שכחה מהני טעמי דכתבינן. והך סיפא אשמעינן שאם היו שורות הרבה ויחיד קוצר אם דלג אחר שהתחיל הויא שכחה. אבל כשהניח בסוף השורה והתחיל באחרת אע״ג דהויא כעין דלוג שהרי דלג משורה לשורה מ״מ לא הויא שכחה משום דהעומר שכנגדו מוכיח שהניחן לראש שורה ממזרח למערב. אבל לפירוש הרמב״ם בין לפניהם דרישא בין לפניו דסיפא בלא דלוג איירו שמפרש לרישא לענין ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח ובשנים הקוצרים או מעמרים בעשר שורות של עשר עשר והלכך שלאחריהם אינו שכחה לפי שהוא מחובר עמהם בעמרים הערוכים ממזרח למערב וכאילו התחילו השורה האחרת למזרח או למערב. והוסיף בעל כסף משנה בפ״ה מהל׳ מ״ע וז״ל משום דאמרינן מאחר שהם שנים דבר רחוק הוא לומר ששכחוהו ויותר ראוי לומר שהניחו עומר זה בכוונה כדי שיהיה ראש שורה ממזרח למערב ועוד דמדהתחילו מאמצע שורה מוכח הכי דאם לא כן הוה להו להתחיל זה מראש השורה וזה מסופה עד כאן. אבל שלפניהם הוי שכחה מפני שכל אחד מהן זה שלפניו הוא לאחוריו של חבירו. ובאר דבריו בכ״מ דס״ל להרמב״ם דמדקתני בסיפא מפני שהוא בבל תשוב זה הכלל וכו׳. ומדקתני זה הכלל משמע דקאי גם ארישא דשלפניהם שכחה והיינו לומר שאע״פ שהיחיד שהתחיל מראש שורה ושכח לפניו אינו שכחה עד שיעבור ממנו ויניחנו לאחריו בשנים שהתחילו לקצור מאמצע אם שכח אחד מהן לפניו אע״פ שלא עבר ממנו ולא הניחו לאחריו הויא שכחה מפני שהוא לאחריו של חברו והטעם כיון ששנים אלו מוטל עליהם קצירת השדה הוה ליה תרווייהו כאיש אחד וכיון שאם היה בא ליטול מה ששכח חבירו היה צריך לחזור לאחוריו קרינן בו לא תשוב לקחתו והוי שכחה עד כאן. ויחיד שהתחיל לקצור וכו׳. לא פירש בפירושו כלום לפי שסוברה כמשמעה. דבקצירת שורה אחת מיירי ובעיקר דין שכחה. ובחבורו העתיקה הקוצר שהתחיל לקצור מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו שלאחריו שכחה ושלפניו אינו שכחה עד שיעבור ממנו ויניחנו לאחוריו ע״כ. הרי שלהרמב״ם לפניהם דברישא ולפניו דבסיפא תרווייהו בלא דלוג. ויראה לכאורה דלהרמב״ם לא סבירא ליה שאין שכחה בתחלת השורה כדברי הר״ש דלעיל דאי סבירא ליה הכי לא הוי ליה לסתום מלבאר זה הדין. ומיהו הירושלמי מוכיח כן. וז״ל מנין לראשי שורות א״ר יונה כתיב (דברים כד) כי תקצור קצירך בשדך ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח עד כדון ראשי שורות קמה. סוף שורות קמה. אמר רבי יונה (שם) לא תשוב לקחתו ממקומו שבאת לא תשוב לקחתו. עד כדון ראשי שורות עומרים. סוף שורות עומרים. אמר רבי יונה נילף ראשי שורות עומרים מראשי שורות קמה סוף שורות קמה מסוף שורות עומרים. ע״כ. ובר״ש הועתק בשבוש. אבל גם בלשון זה נ״ל להגיה וכצ״ל עד כדון סוף שורות עומרים. ראשי שורות עומרים. [*ועם כל זה קשיא אמאי ניחא ליה טפי סוף שורות עומרים מראשן ועדיין לא שמענו מדין עומרים כלום והנה זכני הש״י כאשר עשיתי מהדורות האחרונות כשהייתי יושב בישיבה בק״ק נעמרו״ב הגדולה בארץ רוסיא אחרי ימי עוניי ומרודי ובא לידי משניות מסדר זרעים כתובים בקלף ועל כל משנה פירוש קצר ונראה מתוכו שהוא נקצר מפירוש הר״ש ואחר כל מסכתא כתובים קצת חדושים לפרש בענין אחר וחותם תמיד את שמו על כל חדוש אליהו. וראיתי בפירוש משנה זאת שכתב הירושלמי בזה הלשון מנין לראשי שורות וכו׳ מה שאתה קוצר אתה שוכח עד כדון ראשי שורות קמה סוף שורות עומרים. א״ר יונה לא תשוב לקחתו ממקום שבאת אל תשוב לקחתו עד כדון ראשי שורות קמה וסוף שורות עומרים ראשי שורות עומרים וסוף שורות קמה. א״ר יונה נילף וכו׳ והיא גירסא נכונה מאד] ולפי שמן הירושלמי מוכח שאין שכחה בראשי שורות י״ל שזהו מה שמדקדק הרמב״ם לכתוב שהתחיל לקצור וכו׳ ורוצה לומר שקצר מקצת ואח״כ שכח וכו׳. וכיוצא בזה נדקדק בדברי הר״ב שסובר גם הוא בזה כהר״ש שכתב וז״ל והתחיל לעמר בראש שורה אחת ושכח עומר אחד לאחריו הוי שכחה וכו׳ וכלומר שהתחיל לעמר ועימר מקצת ואח״כ שכח וכו׳. ואם לא נפרש כך דברי הרמב״ם והר״ב צריכא למימר שמפרשים לירושלמי לענין ראשי שורות וסוף שורות כשעומר כנגדו מוכיח דוקא אבל לא בתחלת שורה אחת ולא בסוף שורה אחת. וזה נראה ממה שכבר מבואר בלשון הרמב״ם שכתבתי בפי׳ משנה דלעיל שמחבר ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח. שהוא ענין אחד. ולפי דברי הר״ש שני ענינים הם. ראשי שורות ענין אחד. והעומר שכנגדו מוכיח ענין אחר ולכך מפרש

ראשי שורות דבירושלמי לענין ראש שורה אחת וסוף שורה אחת. ואחר כך איתא בירושלמי העומר שכנגדו מוכיח כיצד היה לו עשר וכו׳ והיינו ענין אחר. ואילו להרמב״ם כמו שבמשנה מפרש לענין אחד. כמו כן בירושלמי מפרש לענין אחד. והכל לענין הרבה שורות. וגם דעת הר״ב נראה שכן הוא לחברם כאחד. אחרי שהוא מפרש לאלו הן ראשי שורות דקאי אסיפא וחד בבא הוא יחיד וכו׳ ואילו לרישא מפרש בענין אחר כמ״ש לעיל. ומעכשיו נמצינו למדין ג׳ פירושים. הר״ש מפרש ראשי שורות לחוד. והיינו רישא דשנים שהתחילו וכו׳. ולדידיה כל תחלת שורה וסוף שורה אין בה דין שכחה. והסיפא יחיד וכו׳ לענין העומר שכנגדו מוכיח מפרשה. והרמב״ם מפרש ראשי שורות העומר וכו׳ לענין אחד והוא רישא דמתני׳ דשנים וכו׳ ולדידיה אין תחלת שורה ולא סוף שורה פטור משכחה אלא אם כן יש שורות אחרות המוכיחות עליו. והר״ב מפרש כהרמב״ם דראשי שורות העומר וכו׳ חדא מילתא נינהו אלא שמפרש לה בסיפא יחיד וכו׳. והרישא שנים וכו׳. מפרש לענין אחר. ולענין ראש שורה וסוף שורה יחידים מסתבר דגם בזה סובר כהרמב״ם. מהטעם שכתבתי להרמב״ם. ויש דעת רביעית בפירוש משניות הללו להראב״ד בהשגותיו ואין להאריך עוד:

זה הכלל. לאתויי קרן זוית. תוס׳ פ״ק דבב״מ דף יא. [עיין במהרש״א פי׳] ולהרמב״ם לפירוש הכסף משנה דלעיל אין צורך:

ה **שני צבורי זיתים**. בירושלמי דייק הא זיתים לא מה בין צבורים לזיתים. צבורים גמר מלאכה זיתים אין גמר מלאכה הר״ש. ובריש פרק ז׳ אפרש אי זיתים תלושים אי אילני זיתים מדייק ליה:

שני הוצני פשתן. לשון הר״ב כמו שנעקר הפשתן מן השדה כו׳. וכתב בכ״מ פ״ה מה׳ מתנות עניים ונ״ל דמיירי כשהזריעו ואז הוא אוכל אדם כדאיתא בריש פרק המוכר פירות (בבא בתרא צב.) אבל שאר פשתן לא שייך ביה שכחה. ע״כ:

אלו כדברי בית הלל. לשון הר״ב וטעמייהו מדכתיב לעני ולגר תעזוב וכו׳. ובית שמאי וכו׳ דכתיב לגר ליתום ולאלמנה יהיה. ירושלמי. כלומר דבית הלל סברי כיון דבחד קרא כלול יתום ואלמנה כחדא וקרי להו עני לומר דשנים הוי שכחה לעני ולגר. ובית שמאי סברי אדרבה להכי פרטינהו בקרא תניין לומר דג׳ הוי שכחה:

ו **העומר שיש בו סאתים**. לשון הר״ב עומר שאתה יכול להגביהו כולו כאחת ולשאת אותו על כתפו והן דברי הר״ש בפירוש ספרי. ובסוף פרק י׳ דתרומות בירושלמי שאכתוב שם מפורש דמשקל סאתים בלח תשעה אלפים ושש מאות זוז. והזוז והדינר אחד כדאיתא במשנה ב׳ פרק בתרא דבבא בתרא. והדינר מפורש בפ׳ הזהב (בבא מציעא מד:) שהוא כ״ד איסרין ובריש קדושין [יב.] תנן דפרוטה אחד משמנה באיסר. ושם פירש הר״ב שמשקלו חצי שעורה. נמצאת למד שמשקל הזוז צ״ו שעורות. וכשתחשו׳ צ״ו פעמים ט׳ אלפים ושש מאות יעלו בידך תתקכ״א אלפים ושש מאות שעורות. ומפני שהנפח מרובה לכך לא יוכל להגביה וכו׳. ואין נראה לי לפרש מפני כובדו דהא רבותינו שקלו אבנים שהקימו בגלגל איש אחד על שכמו מצאו משקל כל אחד ארבעים סאה. כמ״ש רש״י בפירוש החומש פרשת שלח לך ועיין במשנה ה׳ פ״ו דב״מ:

ז **קמה וכו׳ ושכחה**. כתב הר״ב דילפינן שכחת קמה מריבויא דבשדה. וכ״כ לעיל פ״ד משנה ו׳. ועיין מ״ש לקמן משנה י׳ בס״ד:

טופח פי׳ הר״ב בערבי גלבא״ן ובמשנה ג׳ פ״ה כתב עוד פירוש הרמב״ם קורטמא״ן. ואע״פ שמה שמפרש הרמב״ם של טופח ממש נדחה מהירושלמי מ״מ היה יכול לפרש כעין שמפרש בפירושו גלבא״ן. ועיין בריש כלאים:

ח **ואת הקמה**. לשון הר״ב והיו ראשי שבלים שלה מחוברים וכו׳ כדתנן במשנה ב׳ פרק ה׳:

[*העומר אינו מציל וכו׳. בברייתא דתוספתא רצה ר׳ שמעון בן גמליאל ללמוד בקל וחומר שהעומר יציל הקמה דמה קמה שיפה כח העני בה (דהיינו בפאה) הרי היא מצלת את העומר עומר שרע כח העני בה אינו דין שיציל את הקמה אמר ליה רבי מה לקמה מצלת את העומר שרע כח העני בה יציל עומר את הקמה שיפה כח העני בה]:

איזו היא קמה שהיא מצלת את העומר. בחבור הרמב״ם פרק ה׳ כתב וכן אם שכח קמה בצד קמה שאינה שכוחה אפילו קלח אחד הרי זו מצלת וכו׳. וצ״ל דתנא עומר דפתח ברישא נקט והוא הדין לקמה:

ט **סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה**. ודייק בירושלמי הא אם היו שתיהן עקורות לבעל הבית כרבן גמליאל דאמר לעיל שני עומרים ובהם סאתים לבעל הבית. הר״ש:

והשום והבצלים. לפירוש השני שכתבו הר״ב והר״ש סאה שום עקור וסאה שום שאינו עקור וכו׳. וכן נראה דעת הרמב״ם שז״ל בחבורו וכן בשום ובבצלים ובפירות האילן אם שכח מקצתן בקרקע ומקצתן תלוש וכו׳. משום דשום ובצלים דומיא דפירות האילן דמקצתן של הפירות באילן ומקצתן תלוש ובאילן אחד. צריכין לומר דאשמועינן בתבואה. ובפירות אילן. ובירק. ותנא תרי מיני ירק לאשמועינן דבכל ירק הדין שוה:

אם באת רשות העני באמצע. כתב הר״ב אבל בפירות האילן לא משכחת רשות עני באמצע. תוספתא הביאה הר״ש. ותימה דמשכחת לה בפאה דשייכא

באילן. אלא דכיון דהמחובר מציל כדלעיל. לפיכך אין רשות העני מועלת בו [*שלא] להצטרף שלא יהא שכוח. ולפי זה תימה על פירוש הרמב״ם שכתב וז״ל ור״י אומר שהם מצטרפים עד שיפריש ביניהם רשות העני. ויהיה זה כשיזכה בקצת הדבר ההוא התלוש או במחובר ואח״כ נשכח קצתו האחת אז לא יצטרף עמו קצת האחר ויהיה כמו כן שכחה ע״כ וצ״ע:

י **וחכמים אומרים יש להם שכחה.** פירש הר״ב דכתיב שדך דמשמע גלוי וכתיב קצירך דמשמע נמי גלוי הוי מיעוט אחר מיעוט וכו׳ והוא מהירושלמי. וסוגיא דש״ס בכולי דוכתי לפרש ואידך וכו׳. ובכאן נראה לי על דרך שכתב בעל הליכות עולם בסוף שער הרביעי דלא אמרינן מיעוט אחר מיעוט לרבות אלא כשאין לנו למעט דהא בריש פרשת ויקרא דרשו מן הבהמה וכו׳ תלתא מיעוטי וכולהו למעט ע״כ. והכי נמי דכוותה דאיכא למעט עלי הטמונים שראויים קצת לאכילה אעפ״י שהם בגלוי אמעיטו משום דאזלינן בתר עיקר הדבר הנאכל מהם. [*וטעמא דאין מיעוט וכו׳ תמצא במשנה ב׳ פרק קמא דערלה] ומיהו בבבלי ריש פרק עגלה ערופה איכא סוגיא אחרת דר״י יליף מכי תקצור קצירך בשדה ושכחת שכחה דומיא דקציר מה קציר בגלוי אף שכחה בגלוי. ורבנן כתיב ושכחת עומר בשדה. משמע בתוך השדה לרבות הטמון. ור״י בשדה על פני השדה לרבות שכחת קמה. ורבנן שכחת קמה נפקא להו מכי תקצור קצירך בשדך. ור״י מיבעי ליה למעוטי לשצפו עומרין לתוך שדה חבירו. ורבנן מבשדה בשדך נפקא להו. ור״י לא משמע ליה. ומבואר שמ״ש הר״ב לעיל משנה ז׳ ובפרק ד׳ משנה ו׳ דשכחת קמה מבשדה נפקא לא פירש אליבא סוגית הבבלי. דלא היה מפרש כר״י שאין הלכה אלא אתיא כסוגית ירושלמי דרבנן נפקא להו לרבות טמון מתרי מיעוטי ואייתר להו בשדה לשכחת קמה כמו לר״י. והרמב״ם שכתב במשנה ז׳ שכחת קמה שנאמר ושכחת ולא תשוב. נראה שכוונתו לתחלת הפסוק כי תקצור וגו׳ כבבלי:

יא **ואם היה מתכוין.** לשון הרמב״ם בחבורו פ״ה ואם היה הסומא או הקוצר בלילה מתכוין וכו׳:

ליטול את הגס הגס. לשון הר״ב כיון דמתכוין ליטול הגסין אפילו הדקין אין להם שכחה. וכ״כ הר״ש. וז״ל הירושלמי אמר רבי יונה לא סוף דבר גסין אלא דקין. וכי מאחר שדרכו לבחון בגסין אפילו דקין אין להם שכחה ע״כ. ונראה לי לפרש אמר ר׳ יונה לא מיבעיא דגסין אין להם שכחה שהרי בכוונה מלקט הגסין ומקפיד עליהם אלא אפילו הדקין שאינו נוטלן וכדדחי להו בידים דמי אפילו הכי אין להם שכחה וטעמא מפרש שמאחר שהוא בוחן בגסין ליטלן רצונו ליטול כולן גם הדקין אלא שמניחו שיקחנו איש רואה או ביום ולכך לא הוו שכחה והכ״מ כתב וז״ל פי׳ (הרא״ש) [צ״ל הר״ש] אם היה מתכוין ליטול הגסין ולהניח הדקין אין לו שכחה לדקין מאחר שלא נתכוין לדקין ע״כ ולא אוכל לכוון הירושלמי:

פרק ז

א **בישני.** לשון הר״ב שהוא מבייש כל שאר אילנות מרוב השמן וכו׳. ואם כן היינו שופכני אלא דאיכא אתרא דקרו ליה שפכני ואיכא אתרא דקרו ליה בישני. ולשון הר״ש שמבייש שאר אילנות מרוב זיתים שהוא עושה. ואם כן היינו במעשיו שהוא עושה זיתים הרבה כמ״ש גם הר״ש. ויותר נכון פי׳ הר״ב שהרי שפכני ובישני נכללים במשנתינו בלישנא דבשמו: ולי היה נראה לפרש שמבייש את שאר אילנות מחמת שהוא עושה זיתים גדולים משאר אילנות. והרמב״ם נטה לאית דאמרי דבירוש׳ שהאילן הזה מבוייש משאר אילנות לפי שזיתיו אינם עושים שמן הרבה:

שנים שכחה וג׳ אינן שכחה. לשון הר״ש באילן עצמו קאמר ששכח שני זיתי אילן ע״כ. ובפ׳ דלעיל משנה ה׳ שכתב הא זיתים אין להם שכחה היינו זיתים תלושים דטעמא הוה התם משום שאין גמר מלאכה וזה בתלוש אבל במחובר לא. ודעת הרמב״ם בחבורו פ״ה כמ״ש הר״ש. והראב״ד בהשגותיו כאשר הבינו הכ״מ ס״ל דהא דתנן הכא שנים וכו׳ בזיתים תלושים דלא מסתבר ליה שאילן שלם יהיה שכחה. ולכך כתב עליו הכ״מ מי שראה מאתים אילני זיתים נטועים יחד לא יפלא אם ישכחו ג׳ אילנות או יותר ע״כ. וכתב עוד הכ״מ בשם הר״י קורקוס שמפרש להראב״ד שבא להשיג על סאתים וכו׳ אבל שיהא אילן שלם או שנים שלימים שכחה בזה לא השיג כלל:

רבי יוסי אומר אין שכחה לזיתים. פי׳ הר״ב שעכשיו שזיתים מצויין מודה ר׳ יוסי וכו׳ וכן מי שהיו כל זיתיו נטופה. בירו׳ מדקדק דהואיל ובמצויין תלי מלתא מי שהיו כל זיתיו נטופה וכו׳. הרי נטופה מצויין:

ב **זית שנמצא עומד בין שלש שורות וכו׳.** לשון הרמב״ם בחבורו ולמה אמרו זית בלבד מפני שהיה חשוב בארץ ישראל באותו זמן. והשיג הראב״ד שזה אינו אלא לדעת ר״י וכלומ׳ ויחידאה הוא ולא ה״ל למפסק כוותיה. וכ׳ הכ״מ וי״ל דגם הוא ז״ל לא פסק כוותיה אלא דאע״ג דלא קי״ל כר״י מ״מ יליף מיניה הרמב״ם לרבנן שהטעם שהזכירו במשנה באלו הדינים זית יותר מאילן אחר מפני שהיה חשוב בא״י באותו זמן ע״כ. ול״נ שהרמב״ם סובר דר״י ורבנן דלעיל לא פליגי אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה ובמקום וזמנו של ר״י היה א״י חרוב. וז״ש הרמב״ם בפירושו לעיל ודברי ר״י (קבלה) [צ״ל הלכה] מפני שאמר וכו׳. וא״כ טעמא דר״י רבנן נמי סבירא להו ולפי׳ י״ל שאמרו הדין הזה בזית מפני שלעולם הזית היה גם אז חשוב בא״י יותר

משאר אילנות:

[*שלש שורות של שני מלבנים. פי' הר"ב שלש שורות של אילני זיתים וכו' ודמי לחפוהו בקש וכו' דתנן לעיל פרק ה' משנה ז'. וכן פסק הרמב"ם. אבל הר"ש כתב דלא מסתבר כלל לפרש טעמא לפי שהשורות מכסות וכו' ופי' דמלבנים מלשון לבינה שכל שורה רחוקה מחברתה שיעור שני לבנים דהיינו ו' טפחים [שכל] לבינה ג' טפחים כדאיתא בב"ב פ"ק משנה [א] א"נ כגון מלבנות תבואה ומלבנות בצלים דלעיל [ריש] פ"ג ומיירי כשאורך השורה כשיעור שני מלבנות וידוע היה להן שיעור המלבן ולא באויר שבין שורה איירי. אינו שכחה כיון שעומד בין השורות. והאי דנקט בין ג' שורות לאשמעינן דאע"פ דג' שורות מקיפות אותו כל סביביו וליקטן לא הוי שכחה דדמי לשדה שעומריה מעורבבין דתניא אין שכחה עד שיעמר כל סביביו ומהאי טעמא נמי בעי שתהא אורך השורה כשיעור שני מלבנים דאז חשיבא שורה (ואינו) [צ"ל ואז] נחשב שזיתיה מעורבבים עכ"ל. ובענין שם מלבנים עיין מ"ש בריש פרק ג' דלפירוש הב' דהכא אתי שפיר ולפירוש א' דהכא צ"ל בהפך ממ"ש שם]:

זית שיש בו סאתים ושכחו וכו'. בד"א בזמן וכו'. לשון הר"ב אמתניתין דלעיל קמהדר דתנן בזית הנטופה וכו' וכן כתב הרמב"ם מהירושלמי ותוספתא שכך שנויה שם. וכתב הר"ש דלפי זה אם התחיל באין בו סאתים שוין נטופה ושאינה נטופה דתרווייהו יש להן שכחה. ובלא התחיל ואין בו סאתים חלוקים דשאינה נטופה הוה שכחה ונטופה אין לו שכחה. והיכא דיש לו סאתים אדרבא חלוקים בהתחיל. דנטופה אין לו שכחה. ואינה נטופה יש לו שכחה ובלא התחיל שוין שאין לו שכחה ע"כ. והשתא בבא דזית שיש בו סאתים ושכחו שאינה שכחה דאפילו בהתחיל משמע היינו דוקא בנטופה. אי נמי מיירי דוקא בלא התחיל ובין בנטופה ובין בשאינה נטופה. ומ"מ בד"א וכו' לא קאי אבבא זו משום דקתני אבל התחיל אפילו בנטופה הוה שכחה והא ליתא דכשיש בו סאתים אפילו התחיל לא הוה שכחה בנטופה. אבל להרמב"ם שיטה אחרת שכתב בחיבורו השוכח אילן בין האילנות אפילו היה בו כמה סאין פירות או ששכח שני אילנות הרי הן שכחה וכו' הרי שלפי דרכו בבא זו זית וכו' דוקא בנטופה. ובין לא התחיל ובין התחיל לא הוה שכחה. ומשום הכי לא קאי עלה כלל בד"א. והראב"ד בהשגותיו נראה שמפרשה כמשמעה. וכמ"ש גם הר"ש בתחלת דבריו דכל זית בין נטופה ובין אינה נטופה. [*אם יש בו סאתים] אינה שכחה בד"א שלא התחיל וכו'. ולא עדיפא נטופה אלא באין בו סאתים ולא התחיל דהיא לא הוי שכחה. ולכך מ"ש הר"י קורקוס לתת סברא לדעת הראב"ד והביאו הכ"מ בפיסקא השוכח אילן. לא היה צריך דממשנה נפקא ליה אלא בא לומר למה לא מפרש המשנה כהתוספתא:

אפילו כזית הנטופה בשעתו. סרכא דרישא נקטיה דהכא לאו רבותא הוא:

ג **[*עקץ.** פי' הר"ב חתך ומסיים הר"ש (כמו) [צ"ל מלשון] עקוץ תאנה מתאנתי [ב"ק ע:] ול' הרמב"ם עוקץ הוא קצה הדבר ועשו ממנו שמוש פעל ואמרו עקץ ר"ל כרת העוקץ ע"כ]:

[*נפל מידו. בירושלמי ל"ג מידו וכן לא העתיק הרמב"ם בפ"ד מהל' מתנות עניים]:

ד **אם ספק לעניים.** [*כדתנן] סוף פרק ד'. ועיין מ"ש שם בס"ד:

עוללת שבארכובה. לשון הר"ב יחור של זמורה שתלויין בה אשכולות הרבה וכו'. פי' בזמורה תלויות אשכולות. ומ"ש והיא נקראת רכובה. פירוש היחור נקראת רכובה. מלשון ארכובה הנמכרת עם הראש בחולין פ"ד. ולשון הרמב"ם בחבורו פרק ד' הכריחני לפי' זה שכ"כ זמורה שהיה בה אשכול ובארכובה של זמורה עוללת. [*אבל נ"ל שהרמב"ם ר"ל שיש מקום בזמורה כמו קשירה והוא כעין ארכובה שברגל שבולט ג"כ כמו קשירה ושם רגיל להיות עוללות]:

אם נקרצת עם האשכול. דהוה כמו שבולת שראשה מגיע לקמה במ"ב פ"ה:

ר' יהודה אומר וכו'. [*פי' הר"ב שנים שלשה וכו'] יותר מכאן אשכול. וכגון שהגרגרים זה ע"ג זה ועשויין כעין כתף ונטף. ל' הר"ש:

ה **המדל.** עיין משנה ג' פ"ג:

כן הוא מדל בשל עניים. ל' הר"ב אע"פ שיש בהם פאה או עוללות. וכ"כ רש"י בפ"ק דמ"ק (ד"ד ע"ב) ואע"ג דדין פאה בסוף אם הניח בתחלה ג"כ דין פאה יש לה כדתנן בפ"ק משנה ג' אבל קשיא לטעמא דדין שותף יש להם. ואם מדל אחר שהניח פאה כבר נתבשלו הגפנים ומה שמדל הוא לשנה הבאה. ולשנה הבאה אין כאן שותפות לעניים בקצה הזאת שהניח בה פאה עכשיו. והר"ש שכתב פאה היינו לטעמא שכתב שלא היה להם לעניים לאחר [מללקט] כל כך. והרמב"ם לא כתב אלא עוללות וכן משמע לשון תוס' דמ"ק:

ו **כרם רבעי.** עיין בריש מסכת פרה ומ"ש שם בס"ד. ומ"ש הר"ב הנוטע כל עץ מאכל וכו' ואנן כרם תנן. הא מייתי הר"ש גמ' בר"פ כיצד מברכין (ברכות לה.) ר' חייא ור"ש בר' חד תני כרם רבעי דאין רבעי נוהג אלא בכרם וחד תני נטע רבעי דנוהג רבעי בכל אילנות ע"כ. ובפ"ה דמסכת מעשר שני

בתלת מתניתין קמייתא תנן כרם וברביעית תנן נטע והרמב״ם בחבורו פ״ט מהל׳ מעשר שני פסק כמ״ד נטע רבעי וכן נראין עוד דברי הר״ב במשנה ב׳ פ״ה דמע״ש כמו שאכתוב שם בס״ד [*וכ״כ עוד בהדיא במשנה ה׳ פ״ד דעדיות גם הרמב״ם בפירושו שם. [ומ״ש] ודרשינן הלולים כמו חלולים כדאמר בירושלמי לא מתמנעים רבנן בין ה׳ לח׳. והטעם שהם ממוצא אחת. ומ״ש הר״ב אמר רחמנא אחליה והדר אכליה בר״פ כיצד מברכין ופירש רש״י הוציאהו לחולין על ידי פדיון ע״כ. והר״ש כתב אחליה לקדושתיה והדר אכליה]:

וב״ה אומרים וכו׳. ל׳ הר״ב ילפי קדש קדש ממעשר וכו׳. דבכרם רבעי כתיב (ויקרא י״ט:כ״ד) קדש הלולים לה׳. ובמעשר (שם כז) קדש לה׳. וא״ת למה לן הלולים למשמע דאחליה והדר אכליה תיפוק ליה מהך גזירה שוה. וי״ל דאי מג״ש לא הוה ידעינן דפדיון רבעי נוהג אלא בזמן שמעשר שני נוהג ולא בשנה שלישית [וששית] א״נ ה״א מאי חזית [*דגמרת ממעשר נילף משביעית שתופס דמיו אבל מאחר] דגמרי מהלולים שאינו תופס דמיו גמר ממעשר תוספות קדושין דף נד ע״ב וכ״כ הר״ש:

ובית הלל אומרים כולו לגת. לשון הר״ב ודורכין העוללות וכו׳ והבעלים מעלין הכל לירושלים ומסיים הרמב״ם בפרק ט׳ מהלכות מעשר שני או נפדה ויעלו הדמים ויאכלו בירושלים כמעשר ע״כ. ולב״ש תנן פודין והוא הדין נמי מעלין היין או הפירות עצמן. ויראה לי דלהכי נקטו בית הלל כולו לגת. כלומר ובלאו הכי כשהן עוללות דלעניים אין בעל הבית חייב לבצור אותן. וכמו שכתב הרמב״ם בפרק ד׳ ממ״ע. ואולי שמזה יצא לו. כי לא פירש לנו בכ״מ מאין לו:

ז **אמר לו רבי עקיבא וכרמך לא תעולל**. כתב הר״ב ורבי אליעזר אמר דלא תימא הואיל ואין לעניים בעוללות קודם לבציר וכו׳. ירושלמי. ואם תאמר מנא ליה לרבי אליעזר למדרש דאין לעניים בעוללות דהא איהו מפרש לקרא דכי תבצור וגו׳ לאם אין בציר וכו׳. וי״ל דסבירא ליה דודאי גופיה דקרא לענין אם אין בציר וכו׳ הוא דאתא מ״מ ממילא שמעינן דאין לעניים בעוללות וכו׳ וכה״ג אשכחן בפ״ק דברכות דף יא ע״א בפלוגתא דב״ש וב״ה בערב כל אדם יטו ויקראו וכו׳ ובית הלל אומרים כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך ואמרינן עלה בגמרא דבית שמאי מיבעי להו להך ובלכתך בדרך בלכת דידך פרט לחתן ושלוחי מצוה. ובית הלל נהי דקרא להכי הוא דאתא וממילא שמע מינה בלכתך דידך הוא דמחייבת אלמא בדרך נמי קרי. וכבר העתקתי לשון הרמב״ם בזה במקומו. ומה שכתב הר״ב יזכה בהם בעל הבית רצונו לומר קודם שיבצור. ועיין לקמן:

ח **העוללות לעניים**. לשון הר״ב שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ירושלמי ותוספתא. ואע״ג דר״ע שהלכה כמותו מחבירו אמר לעיל שאין לעניים בעוללות קודם לבציר איכא למימר דאע״ג דאין לעניים לבא לכרם לקחת העוללות קודם שיבצור הבעל הבית מ״מ ס״ל נמי כיון שנודעו שהן עוללות גם לבעל הבית אין לו בהן כלום ואינו יכול להקדישן:

רבי יוסי אומר יתנו שכר גידוליו להקדש. ותנא קמא סבר דאין צריך ליתן כיון דכבר נתחייב הכרם בעוללות הר״ש. [*ואפי׳ הכי פסקו הר״ב והרמב״ם כר״י משום דאמרינן בירושלמי מעשה היה והורו כר״י]:

משיעבור הימנה. פירש הר״ב דכל גפן וגפן מהרוגליות חשיבא אומן. ואסור לשוב מאומן לאומן. ופירוש אומן שורה כדלעיל פרק ד׳ משנה ה׳. ותמיהני דהא קיי״ל במשנה ג׳ פרק ו׳ דכשדולג ועובר הוה בבל תשוב. ולא משמע מאומן לאומן אלא אף באומן עצמה. וכן נראין דברי הרמב״ם בחבורו בהלכות מתנות עניים פרק ה׳ פיסקא י׳ י״א וכ״ו. אבל לשון הירושלמי שכל רוגלית ורוגלית אומן בפני עצמו. והר״ש מסיים בו ואסור לשוב מאומן לאומן. ואי לא מסתפינא אסיים בו בלשון אחר. ואסור לשוב באומן כשעבר הימנו:

פרק ח

א **בלקט**. לשון הרמב״ם בחבורו פ״א ממ״ע נאמר במתנות עניים (ויקרא יט) לעני ולגר תעזוב אותם כל זמן שהעניים תובעים אותם. פסקו העניים לבקש ולחזור עליהם הרי הנשאר מהן מותר לכל אדם שאין גופו קדוש כתרומה ואינו חייב ליתן להן דמיהן שלא נאמר בהן ונתן לעניים אלא תעזוב אותם ואינו מצוה לעזוב אותם לחיה ולעופות אלא לעניים והרי אין עניים. מאימתי כל אדם מותרין בלקט וכו׳ ע״כ. עיין בש״ס סוף פרק הזרוע (חולין קלד:) ולשון רש״י בפ״ק דתענית דף ו לפי שיודעין אם נשאר לקט שכחה ופאה נמושות נטלוהו ע״כ. והתנא נקט לקט שהוא הנושר אחת אחת ואינן נלקטין מהעניים כולו כמו שכחת קמה ועומר וכן פאה שניתנת במקום מסויים שאין דרך כל אלו שלא יהיו נלקטין כולן ועוד מצינו בלשון הר״ב והר״ש משנה ה׳ פרק ד שכתבו ללקוט פאה ומהאי טעמא בכולהו שייך לומר דנלקטין וראוי אם כן להשאיל לכולם שם לקט:

הנמושות. לשון הר״ב אית דמפרשי זקנים ההולכים וכו׳. ופירש רש״י ולשון נמושות כמו לא ימושו (ישעיה נט) [גי׳ רש״ל לא ימישון (תהלים קטו)] שממשמשין והולכים. לקוטי וכו׳ ולשון נמושות כמו לא ימיש (שמות יג) שנוטלין ומשין הכל מלפניהם. בב״מ פ״ב דף כא ע״ב:

משילכו העניים בכרם ויבואו. בפרק קמא דתענית דף ו. כתב רש״י וז״ל כלומר שלקטו וחזרו ובאו פעם שניה והשתא מסחי דעתייהו עניים ע״כ. והר״ש

הביא ירושלמי ולא תנינן נמושות על ידי שהן חביבין באין על אתר ואית דגרסי לאלתר ע״כ ואין חילוף בין הגירסאות בענין אלא בלשון:

ובזיתים משתרד רביעה שנייה. ירושלמי ולא תנינן נמושות מפני שהוא צינה ואין יוצאין אלא בחורים ע״כ. ולפירוש דנמושות לקוטי וכו׳ הטעם כשהוא צינה שוב אין הולכים הלוקטים מפני הצינה הואיל ודבר מועט נשאר:

רביעה שניה. פירש הר״ב בכ״ג במרחשון וכ״פ במשנה ה׳ פרק ח׳ דנדרים. אבל בפ״ק (מ״ד) ופ״ג דתענית (מ״א) מפרש (בי״ז) [צ״ל בשבעה] בו ושם אפרש בס״ד:

בארבעה איסרות. מ״ש הר״ב דככר בפונדיון היינו מזון ב׳ סעודות כרבי יוחנן בן ברוקא פרק ח׳ דעירובין ועיין לקמן במשנה ז׳:

ב **נאמנין על הלקט ועל השכחה וכו׳**. עיין מ״ש בפ״ד משנה ו טוב טעם לסידורן:

ובן לוי נאמן לעולם. לשון הר״ב דכי היכי דלא נחשדו ישראל על תרומה גדולה. כן לשון הירושלמי ור״ל ישראל עם הארץ שאין נאמנין על שאר מתנות כדלקמן בריש מסכת דמאי:

ג **נאמנין על החטים**. לשון הר״ב לומר של מעשר עני הם וכו׳. וכן לשון הר״ש. ואולי משום דבסיפא תנן נאמנים על השמן לומר של מעשר עני הם. להכי אסברו לכולה מתניתין במעשר עני ואין הכי נמי דהוא הדין בלקט שכחה ופאה דעיקר מכילתין בהו איירי ולא במעשר עני. וכן כתב הר״ב בסוף המשנה לקט שכחה ופאה. ויתכן דברישא דאינן נאמנין הוי מעשר עני רבותא וסיפא דנאמנין הוו אינך רבותא. והרמב״ם בפירושו ובחבורו פי״ב מהלכות מעשר אסברה בלקט שכחה ופאה:

ואין נאמנין על הקמח וכו׳. פירש הר״ב שנתן לי קמח וכו׳ ולקמן מפרש שאם אמר שטחנו קמח נאמן ירושלמי. וכתב הר״ש דאין להאמינו במגו דאי בעי אמר שטחנו קמח דמאחר שאין דרך לחלקו כלל קמח ופת הוו כמו עדים ע״כ כלומר ואין מגו במקום עדים:

השעורה. כ׳ הר״ב אית דמפרשי קודם שנכתש וכו׳ שעורה קורא לו. ומסיים הר״ש לפי שהוא כשעורים שאין נאכלין בקליפתן:

חי. ל׳ הרמב״ם הוא הדבר שאינו מבושל תרגום אל תאכלו ממנו נא (שמות י״ב:ט׳) לא תיכלון מיניה כד חי:

זיתי נקוף. כתב הר״ב ממתנות עניים הם. מסיים הר״ש כדתנן במסכת חלה פ״ג (משנה ט) ומ״ש הר״ב לפי שאין רגילין לעשות שמן מזיתי נקוף. מסיים הרמב״ם לפי שאי אפשר לדרוך או לטחון דבר מועט ע״כ. ובירושלמי תני ר׳ יהודה וכו׳. מקום שנהגו להיות מוסקים זיתי נקוף והוא עני נאמן לומר שמן זה של זיתי נקוף הוא:

ד **נאמנין על הירק**. פירש הר״ב לומר של מעשר עני הוא. דירק חייב במעשרות [מדרבנן] מסיים הר״ש כדתנן [בפ״ק] דמעשרות. ובפ״ק דפאה משנה ד׳ מסיק הר״ש הטעם לחלק למה חייבו חכמים ירק במעשר ולא בפאה דהואיל ואין מכניסו לקיום יש ריוח מועט לעניים ואם ישמרו על הפאה יפסידו במקום אחר מללקט ולהביא מתנות אחרות:

מלפסו פירש הר״ב קדרה ופרור ובסוף פרק י דכלים מפרש מחבת גדולה:

ה **אין פוחתין לעניים**. פירשו הר״ב והר״ש כשמחלקין מעשר עני. והדין עמהם דאילו בלקט שכחה ופאה הדין לבוז כדתנן ריש פרק ד׳. ועי׳ פ״ה משנה ז אבל במ״ע כתיב (דברים כו) ונתת לגר וגו׳:

בגורן. וכתב הר״ב אבל המחלק בביתו מחלק כפי רצונו כו׳. מסיים הרמב״ם בפ״ו ממ״ע שאינו מצווה ליתן כדי שבעו אלא בשדה שהרי אינו מוצא שם ליקח. [*ועיין מה שכתבתי משנה ג׳ פרק י״א דנדרים]:

קב. כתב הרמב״ם אודיעך בכאן בדרך המדידה שיעור כל מדה מהם ושמור אותו תמיד בכל המשנה. ובתחלה נאמר כי במדה שיש בחללה ארבע אצבעו׳ על ארבע אצבעו׳ ורומה שני אצבעות ושבעה עשיריות מאצבע. ויהיה זה האצבע ששיערו בו מאצבעות היד. הגודל. וזה המדה אשר יש בחללה זה השיעור שזכרנו אחר שיהיה מרובע או משולש או זולתה מן התבניות הוא נקרא לוג והרובע ממנו הוא נקרא רביעית וחצי הרובע נקרא שמינית. ויש בקב ד׳ לוגין:

[*וקב גרוגרות. עיין בפירוש הר״ב משנה ב׳ פרק ד דכלים ומ״ש שם בס״ד]:

ו **מדה זו אמורה בכהנים לוים וישראלים**. פירש הר״ב וכן הרמב״ם כל אחד שמחלק מעשר עני בגורן. ולא אתפרש לי למאי איצטריך. דכי האי גונא תנן בריש ערכין ומצרכינן להו והר״ש מפרש מדה זו שאמרנו בין בכהנים עניים בין בלוים עניים בין בישראלים עניים ע״כ. והשתא איכא למימר דאיצטריך כהנים ולוים דסלקא דעתך אמינא דכיון שיש להם תרומות ומעשרות לא נתחייב לתת להם ממעשר עני כדי שובען קמ״ל. ואיידי תנא נמי ישראלים.

[*ועוד שהיה צריך לשנות אף בכהנים וכו׳]:

היה מציל וכו׳. ר״ל בגורן. ומ״ש בפירוש הרמב״ם בביתו נראה שהוא ט״ס ובהדיא כתב בחבורו פ״ו ממתנות עניים. בגורן:

ז **פרנסת לינה.** ל׳ הר״ב מטה כרים וכסתות. בש״ס פרק כל כתבי (שבת דף קיח). וכתב רש״י שהרי סעודה של לילה בכלל ככר הוא:

שבת. השי״ן קמוצה והבי״ת רפויה כי הוא פעל:

מזון שלש סעודות וכו׳ מזון י״ד סעודות [וכו׳]. כ׳ הרמב״ם שלא חשבו לו סעודת מוצ״ש מפני שלא יצטרך אליה בשביל שאכל במנחה ביום השבת והיא השלמת שלש סעודות של שבת. וכתב רש״י בפ׳ כל כתבי (שם) ואע״ג דאמרינן לעולם יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת. הני מילי למאן דאפשר ליה. והתוספות מפרשים שם בענין אחר:

והקופה נגבית בשנים. כתב הר״ב ואין עושין שררה וכו׳. עיין במשנה ב׳ פרק ה׳ דשקלים:

ומתחלקת בשלשה. כתב הר״ב לפי שהיא כדיני ממונות שבשלשה. בפרק קמא דב״ב דף ח. שמחלקים אותה כפי צורך העני ורוב בניו. ומפרש התם דאילו תמחוי אף בגביותה צריך שלשה לפי שתיכף לגביותה מחלקין אותה ואין לטרוח ולבקש השלישי דאילו מצד הגבייה בין תמחוי בין קופה אין כאן דין לפי שאיש איש כנדבת לבו. ובתוס׳ שם כתבו בשם רבינו חננאל לפי שהיה ידוע סכום של כל אחד כמה יתן. וכן דעת הרמב״ם בריש פ״ט מהמ״ע:

ח **[*זוז.** פירוש של מדינה כדמוכח במשנה ח׳ פ״ה דכתובות כמ״ש שם בס״ד].

חסר דינר. ומצינו במשנה ה פ״ט דבבא בתרא לענין שולח סבלונות שכשאכל דינר דהוי מחילה. לפי שדינר שיעור חשוב. ולכך הכא נמי כשחסר דינר אפילו אלף וכו׳ נוטל וכן נמצא שמדת הלח הוי גסה בדינר. סוף פ״ב דדמאי. [*ועיין פרק י דכתובות משנה ב]:

אפילו אלף וכו׳ יטול. וה״ה נמי לדיני המשנה דלעיל כשחסר לו מקצת ממזון שתי סעודות. עיין בפירוש רש״י דשבת דף קיח [ד״ה י״ד סעודות]:

אין מחייבין אותו למכור וכו׳. לשון הר״ב והני מילי כשבא ליטול לקט שכחה ופאה ואינו נוטל מקופה של צדקה שמתפרנס בצנעה וכו׳ וכיוצא בזה דברי הר״ש. וזה ביאורם שאם מתפרנס מקרוביו על ידי מעשר עני שמצילין מהגורן לביתם לתת לקרוביהם כדלעיל ובא ליטול לקט שכחה ופאה. אין מוחין בידו. הואיל ומילי דהפקר הן. ואין מחייבין אותו למכור וכו׳. אבל אם נוטל מהגבאי ויהיה בכלל עניי העיר אז אפי׳ לקט וכו׳ אין מניחין אותו ליטול שלא ימעיט מתנות שאר עניים. ואין נראה שדעת הר״ב והר״ש למה שפירשו התוס׳ פ״ו דכתובות דף סח. שכך כתבו בשם ר״ת שאינו נוטל מקופה של צדקה אלא מדברים שהם של הפקר כגון לקט שכחה ופאה וכו׳ ע״כ. שמלת בצנעה אין לה ענין לזה הפירוש. [*ובביאור הזה שכתבתי מתיישב מה שהקשו התוספות דהתם כמ״ש בספרי ס׳ מעדני מלך בס״ד]:

ט **אינו מת מן הזקנה.** לעיל תנא אינו נפטר מן העולם משום דלעיל דאין צריך ליטול ונוטל וזה לפי שחושש שלא יהיה לו פרנסה כל ימי חייו לכך אומר במדת עונש שאינו נפטר מן העולם כי שנים רבות לא יחיה וגם כי ימות אינו נפטר וכו׳. והכא דצריך ליטול ואינו נוטל ובטחונו בקונו לכך אומר במדת שכרו שיזקין ושאינו מת מן הזקנה וכו׳. ויש ספרים גורסין בתרווייהו אינו מת מן הזקנה. וכן העתיק הרמב״ם בסוף הלכות מתנות עניים:

עד שיפרנס אחרים. כתב הר״ב אבל אם אין מעשה ידיו מספיקין וכו׳ אסור לרחם עליו. כך מיישב הר״ש אליבא הירושלמי וצריך לפרש אסור לרחם עליו בלב קאמר דאי ליתן לו הא אמרן דאינו רוצה ליטול. ובספר יפה מראה כתב דרוצה לומר לבקש תחבולות להמציא לו ממון דרך הלואה וכיוצא בזה:

וכן דיין שדן דין אמת לאמתו. ובגמרא פרק קמא דשבת (דף י) כל דיין שדן דין אמת לאמתו כאילו נעשה שותף להקב״ה במעשה בראשית. וז״ל הב״י בריש טור חושן משפט. כתבו התוס׳ לאפוקי דין מרומה ע״כ. ונראה דבתיבת אמת הוי סגי ומאי לאמתו. וי״ל דאע״פ שידון הדיין דין אמת אם מצטרף לזה אהבת הדיין לזכאי או שנאתו לחייב לא הוי לאמתו עכ״ל. ורבינו בספר גור אריה בפרשת יתרו כתב ולי היה נראה שכך פירושו לאפוקי דין שודא דדייני שהדבר הזה אינו תולה באמת רק באומד ובמחשבה ואין זה לאמתו. וכן אם דן דין של שיקול הדעת כגון דפליגי תרי תנאי או תרי אמוראי וסוגיא דעלמא כחד אזלא והדיין פסק כך אין זה שפסק דין לאמתו דהא לא ידע שהאמת הוא כך רק סוגיא דעלמא כך הוא ולא נקרא דיין שדן דין אמת לאמתו שזה לא הוי רק כאשר פסק דין אמת ברור. ופי׳ זה אמת ברור עכ״ל. ושני הפירושים אינו עולים ומתיישבים אלא לגמ׳ דשבת אבל למשנתנו דמייתי לה מקרא דוהיה ה׳ מבטחו לא שייכי. לכך נ״ל דמשנתנו לאמתו ולא לשוחדו קאמרה והיינו והיה ה׳ מבטחו אינו מצפה לתשלום גמול. וכן קרא דכי השוחד יעור דמייתי לה בסיפא דמתני׳ מפרש רש״י בפ׳ משפטים לענין לשפוט אמת. ולפי זה וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין דתנן היינו אפי׳ לזכות הזכאי. ושפיר קרי ליה נטייה כיון שאינו פוסק מצד דרך האמת אלא מצד השוחד. [*ועוד מצאתי להתוס׳ פ׳ קמא דבבא בתרא דף ח שכתבו אמת לאפוקי דין מרומה שאין מחתכין אותו וכו׳ לאמתו שלא יטו את הדין:

ולא פסח. פירוש בשתי רגליו כענין שנאמר במפיבושת (שמואל ב ד׳:ד׳) נכה רגלים וגו׳ ויפסח:

שנאמר צדק צדק תרדוף. ויש ספרים גורסים שנא׳ (משלי י״א:כ״ז) ודורש רעה תבואנו ואומר צדק צדק תרדוף. ונראה דדורש רעה ראיה על מי שאינו חגר וכו׳ וצדק צדק ראיה על כל דיין וכו׳:

וכל דיין שלוקח שוחד וכו׳. להכי הכניס בבא דכל מי שאינו חגר כו׳ בין וכן דיין וכו׳ לוכל דיין וכו׳ כדי ללמוד ממי שאינו חגר וכו׳ ועושה עצמו כן וכו׳ על וכל דיין דהכי נמי דיין שלוקח שוחד ועושה עצמו כאילו אינו רואה האמת ומחייב הזכאי וה״ה נמי כשמזכה הזכאי מחמת השוחד שג״כ אינו רואה האמת במה שהוא אמת ולפיכך עיניו כהות:

[*שנאמר כי השוחד וכו׳. עיין מה שכתבתי בסוף מסכת ידים]:

סליק מסכת פאה ונתחיל מס׳ דמאי בס״ד